

**გლობალიზაციის
ახალი გამოწვევები
მემარცხენეობისთვის:
ზოგადი ტენდენციები და
საქართველო**

თბილისი 2007

**ჟან ჟორესის ფონდი (საფრანგეთი)
საზოგადოების კვლევის ცენტრი**

**გლობალიზაციის ახალი გამოწვევები მემარცხენებისთვის:
ზოგადი ტენდენციები და საქართველო**

**2006 წლის 9 დეკემბრის
კონფერენციის მასალები**

თბილისი 2007

შესავალი

კომუნისტური სამყაროს დაცემის შემდეგ ზოგადად მემარცხენეობა, და არა მარტო მისი საბჭოთა ვერსია, გარკვეულწილად კრიზისში აღმოჩნდა. გლობალიზაციის პროცესმა და XXI საუკუნის რეალიებმა მემარცხენეობის ტრადიციული ორიენტირები ასევე ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენეს. ამავე დროს იგრძნობა პოლიტიკურ სივრცეში ერთი მიმართულების, კერძოდ, ნეოლიბერალიზმის, დომინირება. პოლიტიკური სივრცის ამგვარმა „დახურვამ“ შესაძლოა, საფრთხე შეუქმნას ზოგადად საზოგადოების განვითარებასა და კერძოდ ტრადიციული ევროპული ლიბერალური კონსტიტუციური დემოკრატიის მდგრადობასა და განვითარებას.

საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ დებატებში მემარცხენე პრობლემატიკა თითქმის არ პოულობს სათანადო ასახვას, მიუხედავად იმისა, რომ რეალური ცხოვრება მწვავედ აყენებს კითხვებს, რომლებზედაც დომინანტური შეხედულებების ფარგლებში პასუხები არ მოიძებნება.

წინამდებარე კრებული წარმოადგენს მცდელობას მოცემული პრობლემატიკის განხილვისა და საზოგადოებრივი დისკურსის დღის წესრიგში განსხვავებული ხედვების აქტუალიზებისა. ამასთანავე, კრებულში წარმოდგენილი ხედვები და მოსაზრებები მრავალფეროვანია და ხშირ შემთხვევაში წინაარმდეგობრივიც, რაც დისკუსიის შემდგომი განვითარების საფუძველს იძლევა.

კრებულში წარმოდგენილია საქართველოში თბილისში 2006 წლის 9 დეკემბერს გამართულ კონფერენციაზე წაკითხული მოხსენებები. კონფერენციის ორგანიზატორები იყვნენ საზოგადოების კვლევის ცენტრი (საქართველო) და ჟან ჟორესის ფონდი (საფრანგეთი).

ავტორების შესახებ

ლორან ბომელი (Laurent Baumel) საფრანგეთის სოციალ-ისტური პარტიის ეროვნული კვლევითი ჯგუფის ხელმძღვანელი

ეველინ ბაუმანი (Eveline Baumann) არის მკვლევარი, სოციო-ეკონომისტი, საფრანგეთის განვითარების კვლევის ინსტიტუტში (IRD), კვლევითი ჯგუფი „შრომა და გლობალიზაცია“.

ირაკლი პეტრიაშვილი – საქართველოს გაერთიანებული პროფკავშირების თავმჯდომარე

ციური ანთაძე – ივ.ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

გია ჟორჟოლიანი – საზოგადოების კვლევის ცენტრის დირექტორი, ივ.ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლექტორი

მარინა მუსხელიშვილი – საზოგადოების კვლევის ცენტრის დირექტორის მოადგილე, ივ.ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

გია თარხან-მოურავი – საზოგადოებრივი პოლიტიკის ინსტიტუტის დირექტორი

გია არეშიძე – სულხან-საბა ორბელიანის სახ. მოწინავე სტრატეგიებისა და ნაციონალური უსაფრთხოების პოლიტიკის კვლევის ცენტრის დირექტორი

სარჩევი

ლორან ბომელი. გლობალიზაციის გამოწვევები ფრანგული მემარცხენეობისთვის

ეველინ ბაუმანი. დასაქმება, სოციალური უსაფრთხოება და პიროვნული კავშირები პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში. საქართველოს მაგალითი

ირაკლი პეტრიაშვილი. სოციალური უთანასწორობა საქართველოს პროფკავშირების ხედვაში

ციური ანთაძე. უთანასწორობა შრომის სფეროში (საქართველო)

გია ჟორჟოლიანი. თანასწორობის იდეა და თანამედროვე ქართული საზოგადოება

მარინა მუსხელიშვილი. განვითარება, გლობალიზაცია და ახალი უთანასწორობები საქართველოში

გია თარხან-მოურავი. გლობალიზაციის მანტრა

გია არეშიძე. მემარცხენეები, გლობალიზაცია და გამოწვევები

გლობალიზაციის გამოწვევები ფრანგული მემარცხენაობისთვის

ლორან ბომელი

დიდი მადლობა ყველას მობრძანებისთვის და დიდი მადლობა გიას და მარინას ამ შეკრების ორგანიზებისთვის! მე გახლავართ საფრანგეთის სოციალისტური პარტიის წევრი, მაგრამ ამ კონფერენციაზე წარმოვადგენ ჟან ჟორესის ფონდს. ანუ დღეს მე არ ვარ სოციალისტური პარტიის ოფიციალური წარმომადგენელი და მისი სახელით არ ვსაუბრობ.

მე არ ვისაუბრებ ზოგად თეორიულ მიდგომებზე გლობალიზაციისადმი, იმიტომ რომ აქ არიან მეცნიერები, მკვლევარები. მე წარმოგიდგენთ უბრალოდ იმ ხედვას, რომელიც აქვთ გლობალიზაციის მიმართ მემარცხენეებს.

რამდენიმე მომენტი, რომლითაც მე მინდა დავიწყო საუბარი გლობალიზაციაზე: ხშირად საუბრობენ ამ ტერმინის განსაზღვრებასა და მნიშვნელობაზე. მე მას განვსაზღვრავ როგორც ახალი დონის ურთიერთობებს, რომლებიც სხვანაირად წარმოაჩენენ საერთაშორისო ურთიერთობებს. გლობალიზაცია იძლევა საშუალებას, რომ უფრო შემცირდეს ის დისტანცია, რომელიც ადრე არსებობდა ქვეყნებს შორის. ჩვენ ამჟამად გვაინტერესებს გლობალიზაცია, როგორც კულტურული მოვლენა. ეს ის მოვლენაა, რომელსაც ზოგიერთი მკვლევარი უწოდებს გლობალურ სოფელს. ზოგჯერ ჩვენ გლობალიზაცია გვესმის ისე, როგორც ამერიკანიზაცია. აგრეთვე უნდა გვახსოვდეს, რომ გლობალიზაციის პირობებში ეროვნული კულტურა ჯერ კიდევ ძალიან ძლიერი რჩება, დღესდღეობით, ერები რჩებიან კვლავ ძალიან ძლიერები. გლობალიზაცია, ჩემი აზრით, ესაა პირველ რიგში ეკონომიკური გლობალიზაცია. ამ ტერმინს აქვს სამი შემადგენელი ნაწილი. ესაა საერთაშორისო კომერციის გავრცელება; ესაა კაპიტალის კონცენტრირება; და პროდუქციის ინტერნაციონალიზაცია. ანუ შეიძლება პროდუქცია იწარმოებოდეს ნებისმიერ ადგილას და იყიდებოდეს ნებისმიერ ადგილას. ეს ვრცელდება წარმოებაზეც. ამიტომ გლობალიზაციას აქვს სამი შედეგი: ესაა საერთაშორისო კონკურენციის გამწვავება;

ეს კონკურენცია გააღწიებს ახდენს, როგორც მომხმარებელზე, ასევე მწარმოებელზე; ესაა ახალი ქვეყნების ინტეგრირება მსოფლიო ეკონომიკაში. მაგრამ იგი აგრეთვე ქმნის გარკვეულ პრობლემებს: ესაა ის, რომ ნაწილი ქვეყნებისა რჩებიან ამ კონკურენციის გარეთ. გლობალიზაციას აგრეთვე მოაქვს ანაზღაურებათა შორის განსხვავებათა ზრდა, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია ისეთი განვითარებული ქვეყნებისათვის, როგორცაა, მაგალითად, საფრანგეთი. გლობალიზაციის შედეგად კაპიტალიზმის ხელშეწყობა და განვითარება არის კიდევ უფრო მძლავრი. ეს კი ცვლის ძალების განაწილებას კაპიტალსა და შრომას შორის. ეკონომიკური გლობალიზაციის მეორე ნეგატიური შედეგია გლობალური ფინანსური არასტაბილურობა, რაც გამოიხატება სავალუტო კრიზისში და სპეკულაციაში. გლობალიზაციის შესაძლებელი უარყოფითი შედეგია ცაკლეული ქვეყნების შესაძლებლობის შემცირება ეკონომიკური მობილიზების მოსახდენად.

მემარცხენეობამ 80-იან წლებში, მიტერანის არჩევის შემდეგ, გარკვეული ცვლილებები განიცადა. ეს მოხდა მაშინ, როდესაც საფრანგეთმა სცადა კეინსიანისტური პოლიტიკა ეწარმოებინა. ამ დროს გერმანიას, რომელიც საფრანგეთის მთავარი პარტნიორი იყო, არ ქონდა ამგვარი პოლიტიკა. ამან გამოიწვია ძალიან დიდი ეკონომიკური პრობლემები. ეს იყო პირველი შედეგი, რომელიც საფრანგეთმა გლობალიზაციის შედეგად იწვინა. ახლა მინდა ვისაუბრო, თუ რა შედეგები მოიტანა ამ გამოცდილებამ საფრანგეთის მემარცხენეობისათვის. საფრანგეთის მემარცხენეობა იძულებული გახდა შეეთავსებინა გლობალიზაციის პირველი შედეგი შეიმდგე პრინციპისათვის: ჩვენთვის ფრანგული მემარცხენეობა შეიძლება განსაზღვრული იყოს ორი იდეის მიხედვით. ეს ორი იდეა ერთი შეხედვით წინააღმდეგობრივია, მაგრამ ამავე დროს გაწონასწორებულია. პირველი: ესაა საბაზრო ეკონომიკის უპირატესობა, იმისათვის, რომ შეიქმნას გარკვეული სიმდიდრე. ესაა ის გაკვეთილი, რომელიც ჩვენ მივიღეთ საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად. ეს გამოცდილება მემარცხენეობას ეკონომიკური წესრიგისათვის სჭირდება. მეორე იდეა ისაა, რომ მხოლოდ თავის თავს მინდობილ ეკონომიკას აუცილებლად მოაქვს უსიამოვნებები და პრობლემები. პრობლემები, რომლებიც ქება სოციალურ სფ-

ეროს და გარემოს დაცვას. ასეთი ეკონომიკა, რომელიც მხოლოდ საკუთარ თავს არის მიმდობილი, ქმნის ძალიან დიდ სოციალურ უთანასწორობას და წინააღმდეგობებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ მარქსიზმი დასკვნებში შეიძლება მცდარი იყო, მაგრამ თავის ანალიზში სწორია. ამ ორ მომენტს, რომლებზეც ჩვენ ვისაუბრეთ, მივყავართ იქამდე, რომ ჩვენ აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორებიცაა სოციალური პრობლემები და კეთილდღეობის სახელწიფო. სოციალური კეთილდღეობის სახელმწიფო არაა მხოლოდ მემარცხენეების იდეა, მაგრამ მემარცხენეები ძირითადად სწორედ ამ იდეით წარმოაჩენენ თავიანთ თავს. სოციალურმა სახელმწიფომ აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს კომპრომისი და დიდწილად უნდა იყოს ჩართული სოციალური კეთილდღეობის შექმნაში. სოციალურ კეთილდღეობას ხუთი ინსტრუმენტი აქვს: ესაა სახელმწიფოს მაკროეკონომიკური პოლიტიკა; მეორეა შრომის უფლება და მინიმალური ხელფასი; მესამეა სოციალური დაცვა, რაც გულისხმობს სახელმწიფო ჯანდაცვას და პენსიებით უზრუნველყოფას; მეოთხე ესაა რასაც საფრანგეთში საზოგადოებრივ მომსახურეობას ეძახიან, მაგალითად, საჯარო განათლება; მეხუთეა მოქალაქეებს შორის შემოსავლების სოციალური გადანაწილება და დახმარებები ყველაზე ღარიბებისათვის. საფრანგეთში შემოსავლების 50 პროცენტის გადანაწილება ხდება ამ პრინციპის მიხედვით. დიდ ბრიტანეთში ესაა დაახლოებით 40 პროცენტი. სკანდინავიის ქვეყნებში კი უფრო მეტი ვიდრე 50 პროცენტი. ანუ შესაძლოა ეს მოხდეს სხვადასხვანაირად, მაგრამ ყველგანაა სოციალური სახელმწიფოს თვითგამოვლენის გარკვეული დონე.

გლობალიზაციის ის პრობლემები, რომლებზეც ჩვენ ვისაუბრეთ, სოციალური სახელმწიფოს ეფექტურობას კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს. მემარცხენეობა და კერძოდ საფრანგეთის მემარცხენეობა თვლის, რომ გლობალიზაციის ამ პრობლემების წარმოჩენა ნიშნავს იმას, რომ სოციალური სახელმწიფო კარგად არ მუშაობს. ამას ჩვენ ორ სტრატეგიულ შედეგამდე მივყავართ. პირველია ის, რომ მემარცხენეობამ წინააღმდეგობა უნდა გაუწიოს ამ ზეწოლას. ეს იმას ნიშნავს, რომ ჩვენ უნდა

გარდაექმნათ ის რაც დღემდე ვაშენეთ ისე, რომ გავიაზროთ, თუ რა არის გლობალიზაცია. მეორე სტრატეგიული მიმართულებაა კაპიტალიზმისათვის ახალი სივრცის შექმნა. ანუ ეკონომიკური გლობალიზაციის მიმართ ერთადერთი პასუხია პოლიტიკური გლობალიზაცია. ევროპელებისათვის ეს საკითხი ძირითადად გადის ევროპულ კონსტიტუციასა და გაერთიანებაზე. მიტერანის აზრით, მემარცხენეების მეშვეობით მოხდა ევროსაბჭოსა და ევროპის კონსტიტუციის ახლებურად გააზრება. ეს იყო მცდელობა გაერთიანებინათ სხვადასხვა პრობლემები საერთო ევროპულ ერთიანობაში, კერძოდ კი გერმანია-სთან ერთიანობაში. ჩვენი მიზანი იყო გლობალიზაციის ახალ დონეზე გასვლა. და ეს საკითხები დღესაც ფრანგი სოციალისტების დღის წესრიგში რჩება. ჩვენ ვემხრობით სოციალურ პოლიტიკას და ევროპის ერთსულოვნებას, მაგრამ შემოსავლების ერთგვარი რეგულირებით. ჩვენ კარგად ვაცნობიერებთ იმ მსჯელობასა და დისკუსტებს, რომლებიც დღეს საფრანგეთში მიდის. 2003 წელს საფრანგეთმა უარი თქვა ევროპის საერთო კონსტიტუციაზე. მაგრამ სოციალისტების უმცირესობა ჯიუტად მხარს უჭერდა ამ კონსტიტუციას. ამავე დროს ყველა სოციალისტი იმის მომხრეა, რომ ევროპა იყოს უფრო სოციალური. ესაა ერთადერთი პასუხი იმ გამოწვევის მიმართ, რომელსაც ჩვენ გლობალიზაცია გვიყენებს.

მე მინდა დავასვენა შემდეგი სიტყვებით. ის ბრძოლა, რომელიც მიდის ევროპის მშენებლობისთვის, არის გლობალური პრობლემა. ვფიქრობ, რომ ჩვენ ამის გაანალიზების ძალიან კარგი საშუალება გვაქვს, ვინაიდან სოციალისტები, როგორც მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს, ყოველთვის ფიქრობდნენ, არა მარტო ეროვნულ პრობლემებზე, არამედ საერთაშორისო პრობლემებზეც. ამ ბრძოლაში, თქვენმა ქვეყანამ, რომელიც საბჭოთა რეჟიმიდან გამოვიდა, შეიძლება დიდი როლი შეასრულოს. ძალიან გასაგები და ნორმალურია, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ თქვენ ნეოლიბერალური ეკონომიკის გზა აირჩიეთ. მაგრამ 15 წლის შემდეგ, თქვენ ალბათ უფრო მეტი იცით იმ უარყოფითი შედეგებისა და პრობლემების შესახებ, რომლებსაც ასეთი ეკონომიკა იწვევს. თქვენთან საზოგადოებაში არსებობს მიმართულება მოქალაქეთა სოციალური დაცვისაკენ.

და ამ მიმართულებით თქვენი მოძრაობა ალბათ შედეგიანი უნდა აღმოჩნდეს, რადგან ევროპის ერთიანობა სწორედ იმისთვისაა, რომ მოხდეს კაპიტალის რეგულირება. ამიტომ რაც უფრო ჩქარა წარმართება თქვენთან ამგვარი მოძრაობა, მით უფრო მშვიდად და დადებითად მოხდება ევროპის გაფართოება. აი ესაა, რისი თქმაც მინდოდა დღეს.

**დასაქმება, სოციალური უსაფრთხოება და
პროგრესული კავშირები პოსტსაბჭოთა
ქვეყნებში
საქართველოს მაგალითი**

ველინ ბაუმანი¹

პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში განხორციელებულმა რეფორმებმა, რომელიც მოწოდებული იყო იმისათვის, რათა გარდაეკმნათ გეგმური ეკონომიკა ნეო-ლიბერალურად, გამოიწვიეს ღრმა ცვლილებები შრომის ბაზარზე. საბჭოთა რეჟიმის დროს მოსახლეობის უდიდესი უმრავლესობისთვის, დასაქმების გარანტიამ, რომელიც აღიქმებოდა როგორც უფლება, და რომელიც გულისხმობდა, აგრეთვე, უსაფრთხოებას ისეთი ცხოვრებისეული უბედურებისას, როგორცაა ავადმყოფობა, შრომის უუნარობა, სიქვრივე, და ა.შ., ადგილი დაუთმო სტატუსური მდგომარეობის სიმეფეს, გაღარიბებას და სოციალურ გარიყვას. საქართველო, რომელზეც აქ იქნება ლაპარაკი, Doing business სააგენტოს კლასიფიკაციის მიხედვით განთავსებულია ისეთი „სამაგალითო“ ქვეყნების რიგში, რომლებსაც აქვთ განსაკუთრებით მოქნილი კანონმდებლობა დასაქმების სფეროში, კანონმდებლობა, რომელიც მიჩნეულია მიმზიდველად ბიზნესის ხელმძღვანელებისთვის და ხელშემწყობად სამუშაო ადგილების შექმნისთვის. მაგრამ ნეო-ლიბერალური რეფორმები აფერხებენ ამას. მშრომელთა ძალიან მცირე ნაწილს აქვს სამუშაო, რომელიც შედარებით მყარია და რეგულარული ხელფასის მომცემი. ყველა დანარჩენი ცხოვრობს შემთხვევითი დასაქმებით და ეს სამსახური დიდწილად არასტაბილურია. 2006 წელს დაახლოებით ათიდან ოთხი ქართველი ითვლებოდა დარიბად იმ განსაზღვრებით, რომელიც მიღებულია პოლიტიკური წრეების მიერ.² სოლიდარობა და გადანაწილება (რედისტრიბუცია), რომელსაც სახელმწიფო ახორციელებს მინიმალურია, სოციალური დახმარება მიეცემა მარტოოდენ სრულიად უსახსროებს. იმისთვის, რომ მოხდეს ღირსეული ცხოვრების დონის

უზრუნველყოფა დღევანდელ საქართველოში, ხშირად გამოიყენება ისეთივე ტიპის მიდგომები, რომლებიც გამართლებული იყო საბჭოთა რეჟიმში. მაგრამ კიდევ უფრო მეტად, ვიდრე წარსულში, ცენტრალურ როლს აქტორთა სტრატეგიებში თამაშობენ პიროვნული კავშირები.

1. დასაქმება ეკონომიკური და სოციალური ტრანსფორმაციის პერიოდში

საბჭოთა კავშირში დასაქმების სფეროს კოორდინაცია ხორციელდებოდა, გარკვეული თვალსაზრისით, იმგვარადვე, როგორც კაპიტალისტურ ეკონომიკებში (Simon 1999). მიუხედავად მთავრობის მცდელობისა დაეგემათ შრომის ანაზღაურება, მშრომელები მეტ-ნაკლებად თავისუფალნი იყვნენ იმ მხრივ, რომ შეეძლოთ სამსახურის შეცვლა, ხოლო რაც შეეხება დამქირაველებს, მათ თავისუფლად შეეძლოთ ამოეჩინათ ის მოსამსახურე, რომელიც სჭირდებოდათ. მიუხედავად მცირე ანაზღაურებისა, შრომა იყო სოციალური და ეკონომიკური ჩართულობის ძირითადი საშუალება და გარდა ამისა, სამუშაო ადგილზე ხდებოდა სწორედ სოციალური იდენტურობის ჩამოყალიბება. ასრულებდნენ რა აღიარებულ სოციალურ როლს, საწარმოები მონაწილეობდნენ ერთმანეთთან შეჯიბრებაში და ამით იზიდავდნენ და ერთგულების გრძნობას უნერგავდნენ მშრომელებს მატერიალური უპირატესობების მინიჭებისა, თუ სიმბოლური წახალისების გზით. აქედან გამომდინარე, დასაქმების მობილურობა იყო ძალიან მსგავსი იმისა, რაც ოდესღაც არსებობდა ევროპულ ქვეყნებში. მაგრამ მიუხედავად ამისა „შრომის ბაზარი“ ხასიათდება თავისი ინსტიტუტების სისუსტით. პოსტსაბჭოთა პერიოდში მარეგულირებელი ინსტიტუტების შექმნა, ამდენად, წარმოადგენს უპრეცედენტო გამოწვევას, რომელიც პრინციპული ფორმით წამოიჭრება გადაწყვეტილების მიმღებთა წინაშე.

სტანდარტული ეკონომიკური თეორია დიდი ხნის მანძილზე ამტკიცებდა, რომ ნეო-ლიბერალური ეკონომიკის შემოღების გამო, რესურსების ახალი განთავსება აისახება პირველ ხანებში

დასაქმების შემცირებაზე, რასაც თან ახლავს უმუშევრობის ზრდა, რის გამოც ხდება თვითდასაქმება მუშახელისა ახლად გახსნილი კერძო საწარმოების მეშვეობით. ამ პროცესში რეგულირების გატარების სისწრაფე, ისევე როგორც ფისკალური ზეწოლა, რომელსაც განიცდის ეს წარმოება, გადამწყვეტ როლს ასრულებს (Aghien et Blanchard 1994, Andreff 2003). აღმოჩნდა, რომ სამუშაო ადგილების შექმნა ძირითადად რჩება იმედად: დსთ-ს უმრავლეს ქვეყნებში სრულებით არ ხდება “რეგისტრირებული” სამუშაო ადგილების ზრდა და გარდამავალი დროის უმუშევრობამ³ მუდმივი ხასიათი მიიღო, და გაგრძელდა ეკონომიკის აღდგენის შემდეგაც, თუნდაც ეს ზრდა უმნიშვნელო იყოს. ამ უმუშევრობას აქვს „დამდგარი წყლის“ ყველა თვისება (Boeri 2001). უმუშევრობის განსაკუთრებით მკაცრი განსაზღვრება, რიმელიც მიღებულია საქართველოში⁴ ცხადად ავლენს ამ ფენომენის ენდემურ ხასიათს. სამაგიეროდ „არაფორმალური ეკონომიკა“⁵ იზრდება, ეკონომიკა, რომელიც არის „unregulated by institutions of society, in a legal and social environment where similar activities are regulated“ (არ რეგულირდება საზოგადოებრივი ინსტიტუტებით, ისეთ სამართლებრივ და სოციალურ გარემოში სადაც მსგავსი აქტივობები რეგულირდება) (Portes et al. 1991:12). ეს ასპექტი, რომელიც ძირითადადია შრომის სამყაროში, არასაკმარისად არის შეფასებული „კლასიკურ“ ეკონომიკურ მოდელებში (Bouev 2004).

მცირე სავაჭრო აქტივობები – (სწორედ ასეთი საქმიანობა იგულისხმება, როდესაც საკითხი ეხება არაფორმალურ ეკონომიკას) შეეხება ძირითადად არარეგისტრირებულ მიკრო-საწარმოებს, რომლებიც გაურბიან ნებისმიერ ნორმებს და მოვალეობებს, განსაკუთრებით ფისკალურ სფეროში. საქართველოში ეს ეხება ექვს - შვიდ სამეურნეო აქტივობას ათიდან, სულერთია, იქნება ეს კომერცია, მომსახურება, სახელოსნო წარმოება, თუ სოფლის მეურნეობა. საქართველოს მოსახლეობის 48% არის სოფლის მოსახლეობა. მცირე სასოფლო-სამეურნეო მეურნეობები იქცევიან ერთგვარ თავშესაფრად არა მხოლოდ იმათთვის, ვინც გამოვიდა კოლმეურნეობებიდან უმუშაოდ საქართველოს დამოუკიდებლობის დამყარებისთანავე 1991 წელს, როდესაც თითოეულ გლეხს საკუთრებაში მიეცა

1,25 ჰექტარის ოდენობის მიწის ნაკვეთი (სუმბაძე 2003), არამედ ეს გახდა ერთგვარი გადაწყვეტა პრობლემისა ყოფილი მაღაროების მუშებისთვის და საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად დანგრეული სამრეწველო კომპლექსების თანამშრომლებისთვის. საქმე ეხება არსებითად თვითგადარჩენის სასოფლო მეურნეობას, რისი წყალობითაც ხდება ოჯახის სასურსათო რაციონის შევსება, მაშინ როცა ძირითადი ფულადი შემოსავლების მიღება ხდება არა სასოფლო-სამეურნეო აქტივობით (Bezemer & Davis 2003). მთლიანობაში ამ მეურნეობების უდიდესი უმრავლესობა წარმოადგენს უფრო მეტად თვითგადარჩენისკენ მიმართულ აქტივობას, ვიდრე სამეწარმეოს, თუ შუამკვეთების მიდგომას დავესყნებთ. ამდენად, როგორც ჩანს, შეცდომა იქნებოდა დროში მის მომავალ განვითარებაზე საუბარი, მითუმეტეს თუ გავითვალისწინებთ ნაკლებად დამაიმედებელ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ კონტექსტებს. აქვე აღსანიშნავია, რომ შედარებით დიდი საწარმოებიც ხშირად ფუნქციონირებენ ლეგალურობის ზღვარზე, ანუ ისე, რომ არა აქვთ განცხადებული თავის საქმიანობასა და პერსონალზე. სარწმუნო მონაცემების მიხედვით, არაფორმალურმა ეკონომიკამ მიაღწია სარეკორდო მაჩვენებელს – შიდა ეროვნული პროდუქტის 67%-ს (Schneider 2002), და ამ თვალსაზრისით, საქართველო უახლოვდება ლათინური ამერიკის ზოგიერთ ქვეყანას.

არსებობს მთელი რიგი საქმიანობები, რომლებიც, გარკვეული თვალსაზრისით, ფასდება როგორც უმუშევრობა. ეკონომიკური მეცნიერება ჩვეულებრივ აცხადებს, რომ ეკონომიკური ზრდის კონტექსტში, თანდათანობით ეს საქმიანობები გარდაიქმნება საწარმოებად, მოხდება მათი რეგისტრაცია და ამის შემდეგ ისინი შეასრულებენ თავის მოვალეობებს კანონის შესაბამისად. თუმცა, ამასთან, სხვა ქვეყნების გამოცდილება, რომლებიც „კლასიკურად“ „სამხრეთის“ ქვეყნებად მიიჩნევა, დიდწილად ქინააღმდეგება ასეთი ევოლუციის კვაზი-ავტომატურობის იდეას (Lautier 1994). სინამდვილეში, არაფორმალური პრაქტიკა ნარჩუნდება და არარეგისტრირებული მცირე საწარმოები კვლავ განაგრძობენ ძველებურ არსებობას ეკონომიკური ზრდის პერიოდშიც. იღებენ რა თავისუფლებას განსაზღვრულ მოვალეობებთან ერთად, რაც გულისხ-

მობს საგადასახადო ნორმების, შრომითი კანონმდებლობის, უსაფრთხოების და ხარისხის ნორმების დაცვას, ამავე დროს მცირე მეწარმეები უპირველეს ყოვლისა ცდილობენ „თავი გადაიარჩინონ“, შეინარჩუნონ კონკურენტუნარიანობა და, შესაძლებლობისდაგვარად, ჩაერთონ მართლოდენ ეკონომიკური აკუმულაციის (დაგროვების) მარტივ პროცესში. ამისათვის ისინი მოქმედებენ ლეგალურობის ზღვარზე, ამართლებენ რა თავის ქცევას გვერდითი ეკონომიკის დროინდელი პრინციპებით. (Shlapentokh 1989), ოღონდ უკეთებენ ამას სხვა ინტერპრეტაციას, იმისდა მიხედვით, როგორია ახალი კონტექსტი. თავის მხრივ, წარმოადგენენ რა თავს, როგორც არარეგისტრირებული მიკრო-ერთეულები, საწარმოებს, რომლებიც გახსნილია ქუჩაში, შეუძლიათ შეამცირონ თავისი პროდუქციის ღირებულება. მიეცემა რა განსაზღვრება და განიხილვა რა ფორმალური ტიპის საწარმოები პატარა ერთეულებისგან, რომლებიც ყიდიან პროდუქციას, საზღვრები ფორმალურად წოდებულ ეკონომიკასა და არაფორმალურად წოდებულ ეკონომიკას შორის ქრება, თუმცა ეს საზღვრები განიხილება ზოგიერთ ნაშრომში, რათა უფრო მოხერხებული იყოს ანალიზი; ეს ფენომენი საზღვრების გაქრობისა აგრეთვე ცნობილია სხვა ეკონომიკურ კონტექსტებში.

რაც შეეხება მმართველებს, ისინი ამრავლებენ ინიციატივებს, რათა ქვეყანა უზრუნველყონ კანონმდებლობით, რომელიც გულისხმობს საბაზრო ეკონომიკის ნორმებს. ეს მცდელობა მით უფრო ლეგიტიმურია, რომ ვარდების რევოლუციის შემდეგ (ნოემბერი, 2003), საქართველო უშუალოდ შეუერთდა ევროპის სამეზობლო პოლიტიკას (ENP). ამ პოლიტიკის თანახმად, უნდა შეიქმნას ევროკავშირის მეზობელ ქვეყნებში ერთგვაროვანი ეკონომიკური სფერო, სადაც დაცული იქნება საბაზრო ეკონომიკასთან დაკავშირებული ნორმები. რასაკვირველია, პასუხისმგებელი პირები ბრიუსელში ამ ქვეყნების მიმართ გამსჭვალულნი არიან გარკვეულწილად, ჰუმანური გრძნობებით, მაგრამ კარგი იქნება და ლეგიტიმურიც, რომ ისინი დაინტერესდნენ იმ შესაძლო შედეგებითაც, რომელსაც იწვევს ევროკავშირის ტერიტორიაზე არსებული ამ წესების დამკვიდრება იმ მოსაზღვრე ქვეყნებში, სადაც დაუცველობის მეტის-

მეტად მაღალი დონეა. რაც შეეხება კერძოდ შრომის სფეროს, ლეგიტიმურია აგრეთვე ისინი დაინტერესდნენ ასეთი გადატანის უკუეფექტით ევროპისთვის, როდესაც მის გარშემო არსებულ ქვეყნებში ისეთი შრომის პირობებია, რომლებიც არ ექვემდებარებიან არანაირ რეგულირებას.

ამგვარად, მოხდა ისე, რომ ულტრა-ლიბერალური შრომის კოდექსი მიღებულ იქნა 2006 წელს (Antadze 2007a, International Center for Human Development et al. 2006), რითაც თბილისმა საერთაშორისო სააგენტოების მოწონება დაიმსახურა.⁶ ამავდროს პარადოქსულია, რომ, ანიჭებს რა ყველაზე დიდ უპირატესობას შრომის უფლებების უსაფრთხოებას, კანონი ასახავს მხოლოდ ისეთი ტიპის ზომებს, რომლებიც ნაკლებად ემსახურება მშრომელთა ყველაზე ელემენტარული უფლებების უზრუნველყოფას, როგორცაა მაგალითად, შესაძლებლობა კონტრაქტის შედგენისა სამსახურზე ზეპირი მოლაპარაკების შედეგად. (თავი 2. მუხლი 6). წარმოადგენს რა ინტეგრირებულ ნაწილს იმ აქტიური საკანონმდებლო საქმიანობისა, რომელიც ხორციელდება გარდების რეკოლუციის შემდგომ, ეს შრომის კოდექსი ძალიან ცოტა ხანია, რაც არსებობს, ამიტომ ჩვენ არ შეგვიძლია წინასწარ დავგმოდოთ მისი მოქმედების შესაძლო შედეგი ეკონომიკისთვის, თუმცა ცხადია რომ მთლიანობაში ის მეტად მკაცრია.⁷ სამართლიანია ითქვას, აგრეთვე, რომ შრომის კოდექსის გარდა, დასაქმების პოლიტიკაც აკეთებს მეტად ცოტას, რათა მასზე ვილაპარაკოთ. შრომის ინსპექცია თითქმის აღარ არსებობს, და შრომის, ჯანდაცვისა და სოციალურ საკითხთა სამინისტროში თანამშრომელთა რაოდენობა, რომელთაც ევალება საკუთრივ შრომის საკითხები, თავმოყრილია ერთ ხელში.⁸ თუ შევაჯამებთ დაწვრილებით ზომებს სამუშაო ადგილების შექმნისთვის, ზომებს, რომელთა დაკანონება მოხდა ადგილობრივი არჩევნების წინ 2006 წლის მესამე კვარტალში, ჩვენ ვერ ვისაუბრებთ დასაქმების ნამდვილ პოლიტიკაზე, საკუთარი ოპერაციონალური ინსტიტუტებით, თავისი პრიორიტეტებითა და თავისი კალენდრით.

2. „სოციალისტური უსაფრთხოების კვლადაკვალ“...

ეკოლუცია, რომელიც გაიარა შრომის სფერომ პოსტსაბ-ჭოთა ქვეყნებში აი უკვე თხუთმეტ წელზე მეტია, ხასიათდება უპირველეს ყოვლისა შრომითი შემოსავლების შემჭიდროვებით – საშუალო თვიური ხელფასი აღწევს დაახლოებით 200 ლარს, თითქმის 90[^] – და მეტიმეტად არასაიმედო სტატუსით. ასეთი ვითარების გადასალახავად ქართველები არა მარტო იძულებულნი გახდნენ შეექმნათ თავისთვის დასაქმების ადგილები, საქმიანობის სფერო, სადაც მიკორფინანსირება შეიძლება აღწევდეს დასახულ მიზანს, არამედ თავად იზრუნონ თავის სოციალურ დაცვაზეც. ჩვენ დავინახავთ უფრო მოგვიანებით, რომ იმისთვის რომ უპასუხონ ამ ორმაგ მოთხოვნას, ისინი ახდენენ თავისი პიროვნული კავშირების მობილიზაციას.

საბჭოთა რეჟიმის დროს სოციალური დაცვა *lato sensu*, უზრუნველყოფილი დაგეგმარების პროცესებით (Andrews & Ringold 1999), განიცდებოდა როგორც უფლება. თეორიულად თითოეული მოქალაქე როგორც მინიმუმ, სარგებლობდა ერთი მხრივ, ერთგვარი მატერიალური უსაფრთხოებით დასაქმების წყალობით, და მეორე მხრივ, მას უზრუნველყოფილი ჰქონდა ჯანდაცვა, პენსია და დახმარებები შრომის უუნარობის შემთხვევაში. ამგვარად, უსაფრთხოების ქსელი მიმართული იყო მართოდენ სპეციფიურ ჯგუფებზე, როგორცაა მაგალითად, ოჯახები, რომელთა შემადგენლობაშია ხეიბრები, ომის ვეტერანები და ა.შ. სხვა სიტყვებით, რისკი იყო შემცირებული და შენელებული გარანტირებული დასაქმების პოლიტიკისა და საგანგებო დახმარებების წყალობით, რომლებიც ეძლეოდა ადამიანებს შრომის უუნარობის შემთხვევაში. რამდენადაც ხელისუფლება ძირითადად მისდევდა პოლიტიკას, როდესაც გადაწყვეტილებები მიიღება *ex ante*, არ ხდებოდა რისკების პრევენციის სახელმწიფო სტრატეგიის შემუშავება. თეორიულად ოჯახებს მით უფრო ნაკლებად შეეძლოთ სიღარიბეში ჩაყარვნილიყვნენ, რომ ფასები კვების პროდუქტებზე, საწვავზე, ისევე როგორც ბინის ქირა დიდწილად ანაზღაურებული იყო სახელმწიფოს მიერ. მეტიც, ყველა და თითოეული ცდილობდა გაქცეოდა ღარიბის სტატუსს, რაც გარკვეულ დალს ასვამს

ადამიანს: სრული დასაქმების პოლიტიკის მაღალ დაფასებას თან სდევდა ასიმილირება სპეციფიურ „სოციალურ შემთხვევებთან“ იმ ადამიანებისა, ვისაც არ შეეძლო მუშაობა.

ამგვარი პოლიტიკა იწვევდა ფასების შეუსაბამობას, რაც წინააღმდეგებოდა საბაზრო ეკონომიკას, რომელიც აღიარებულ იქნა ხელისუფლებაში მოსული ადამიანების მიერ დამოუკიდებლობის მიღების მეორე დღესვე. მართლაც, იმ მომენტში, როდესაც ადმინისტრირებული ეკონომიკა იძულებით დაინგრა, არადაპაკეყოფილებელი ფულადი უზრუნველყოფა, რაც გამოიხატებოდა მათ შორის არასაკმარის დასაქმებაში, ხდებოდა სულ უფრო და უფრო თვალსაჩინო, რაც იწვევდა მუშახელის ნებაყოფლობით გადენას, და განსაკუთრებით სამუშაოდან დათხოვნის ტალღებს. არსებობდა რა ძლიერად გამოხატული კავშირი დასაქმებას, სოციალურ დაცვას და სოციალურ ჩართულობას შორის, სამსახურის დაკარგვა დამოუკიდებლობის მეორე დღეს გახდა მით უფრო მძიმე და ჰქონდა იმდენად მძიმე შედეგები, რომ მშრომელები არც მატერიალურად და არც ფსიქოლოგიურად მზად არ იყვნენ ამისთვის. ფაქტობრივად საქმე ეხებოდა გადასვლას შედარებით ეგალიტარული (თანასწორი) სისტემიდან – რაც, რასაკვირველია სრულებითაც არ გამორიცხავდა პრივილეგიებს, რომელიც მინიჭებული ჰქონდა მოსახლეობის ზოგიერთ კატეგორიას – სისტემიდან, რომელიც ხასიათდებოდა ქალთა აქტივობის მაღალი ხარისხით და ცხოვრების განსაზღვრული დონით, რომელიც საბოლოო ჯამში, რასაკვირველია, საკმაოდ მოკრძალებულიც იყო, ისეთ სისტემაზე, სადაც ძალიან მაღალია რისკის შესაძლებლობა: რისკი ავადმყოფობისა და შრომის უუნარობისა, რისკი სამუშაოს დაკარგვისა და უმუშევრობის, რისკი იმისა, რომ ოჯახმა დაკარგოს ფინანსური დახმარება და ა.შ. მეორე მხრივ – და, უეჭველია, სწორედ ამაში მდგომარეობს განსაკუთრებული ცხოვრებისეული სიმძიმე – საბაზრო ეკონომიკაში სამსახურის დაკარგვა ხშირად ტოლფასია სოციალური სტატუსის დაკარგვის, მეტიც, ტოლფასია სოციალური გარიყულობის რისკისა. ასეთი ვითარება დაატყდა თავს განსაკუთრებით მათ, ვინც შეადგენს ნომენკლატურის

ნაწილს, მაგალითად მკვლევარებს, მაღალ ფუნქციონერებს (ჩინონიკებს), სამხედროებს.

ოთხმოცდაათიანი წლების პირველ ნახევარში, საქართველოს ეროვნული მრეწველობა დაინგრა – ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, 75%-ით, თუმცა არ არის გამორიცხული, რომ ეს პროცენტი გადაჭარბებულია⁹ – ინფლაცია ყოველთვიურად შეადგენდა 60%-ს, ხელფასები გაიცემოდა რამდენიმე თვის დაგვიანებით და ამავე დროს სამოქალაქო ომმაც მოახდინა ქვეყნის დესტაბილიზაცია. სწორედ ამ პირობებში შემოღებულ იქნა ერთგვარი დახმარებები, რომელთაც ძირითადად ჰქონდათ სიმბოლური ღირებულება. შოკს, რომელიც დაკავშირებული იყო „კლასიკური“ დაცვის სისტემის დანერგვასთან, დაემატა რისკები, რომელიც აუცილებლობით თან სდევს საბაზრო ეკონომიკას, სადაც ინდივიდებს ძირითადად ეძლევათ იმდენი, რამდენსაც ისინი აწარმოებენ. სწორედ ამ დროიდან საქართველომ იწვინა ლატაკ მომუშავეთა ფენომენი (working poor), საიდანაც წამოვიდა სიდარბესთან ბრძოლის რამდენიმე პოლიტიკის შემუშავება, რაც სოციალური პოლიტიკის ცენტრალური საყრდენია.

3. ... ინდივიდის პასუხისმგებლობის ზრდის მცდელობა

პოლიტიკა, რომელიც იწარმოება სოციალური დაცვის სფეროში ოთხმოცდაათიანი წლების დასაწყისიდან, და რომელიც მოწოდებულია შეამციროს სოციალური დაუცველობა, შეიძლება ასე შევაჯამოთ¹⁰: ჯანდაცვის სტრუქტურების გაჯანსაღება, მედიცინის ლიბერალიზაცია და სამედიცინო დახმარების დაფინანსებაზე გადასვლა, ინიცირება ნებაყოფლობითი დაზღვევისა და პენსიის კაპიტალიზაციის (დაგროვითი) ფორმულებისა, დახმარება სახელმწიფოს მხრიდან ყველაზე უმწვეობისთვის. მაშინ როცა ასეთ კონტექსტში სწორედ ინდივიდმა უნდა დაიცვას თავი ცხოვრებისეული შემთხვევითობებისგან, სოციალური უზრუნველყოფა თანდათანობით გადაიქცევა ერთგვარად ეროვნული სოლიდარობის გამოვლინებად და ნაკლებად არის განხილული, როგორც უფლება.

საზოგადოებრივ მიდებულა, რომ დამოუკიდებლობამდე ჯანდაცვის მომსახურება საქართველოში იყო საუკეთესო ხარისხის, უკეთესი, ვიდრე სხვაგან საბჭოთა კავშირში (ლომაშვილი 2003). მაგრამ როგორც სხვა პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებში, სოციალური უსაფრთხოების ძველი მოდელი არ აღმოჩნდა მისაღები ნეოლიბერალურ კონტექსტში, და უპირველეს ყოვლისა, სისტემური რიგის მიზეზების გამო. დამოუკიდებლობის მიღებისთანავე და შემდგომ უახლოეს პერიოდში, ჯანდაცვის სამსახურებმა იწვენიეს ეკონომიკის დანგრევის და სამოქალაქო ომის შედეგების მთელი სიმწარე. დევნილები შეფარებულ იყვნენ საავადმყოფოებში, რომლებშიც ისინი იკავებდნენ შენობის დაახლოებით 90%-ს. ეს პირობები, ისევე როგორც სახალხო რესურსების მკვეთრი შემცირება, რაც დაკავშირებულია სამოქალაქო ომთან, და კიდევ უფრო მეტად, ეროვნული ეკონომიკის ნგრევასთან, რაც გამოწვეული იყო ტრადიციული ბაზრების დაკარგვით, უნდა მისულიყო ძველი სისტემის დაშლასთან.¹¹ ჯანმრთელობის ინდიკატორებზე ეს ვითარება განსაკუთრებით დრამატულად აისახა. გადაწყვეტილების მიმღებებმა, განსაზღვრეს რა ეკონომიკური პოლიტიკა როგორც პრიორიტეტული, ჯანმრთელობაზე ზრუნვა სულ უფრო და უფრო დამოკიდებული გახადეს გადახდაზე, რასაც შედეგად მოჰყვა მოთხოვნის დაცემაც. შედეგები ნათლად თავს იჩენდენ ჯანდაცვის სფეროში, და ეს სულ უფრო ცხადი ხდებოდა. მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება სამედიცინო პერსონალის შემცირების თაობაზე¹². მაგრამ ეს ზომები უნდა შეჯახებოდნენ უპირველეს ყოვლისა იმ დიდ პრესტიჟს, რითაც სარგებლობდა ქართველ საზოგადოებაში ექიმის პროფესია. ამის გამო შემდეგ მოხდა ისე, რომ შრომის ბაზარზე მასობრივად გამოვიდნენ ჯანდაცვის ახალგაზრდა პროფესიონალები, რომელთა მომრავლება დაკავშირებული იყო მთელი რიგი მრავალრიცხოვანი კერძო სასწავლო ინსტიტუტების გახსნასთან რაც იყო შედეგი იმისა, რომ მოხდა განათლების ლიბერალიზაცია¹³. და ბოლოს, კლიენტელიზმი არ აძლევდა საშუალებას პოლიტიკურ წრეებს მიეღოთ მეტისმეტად მკაცრი ზომები ამ სოციო-პროფესიული კატეგორიის მიმართ, რომელიც შეადგენდა ქვეყნის ელიტას.

თუ გავითვალისწინებთ ძალიან მწირ მომსახურებას, რომელიც ამიერიდან ხორციელდებოდა სახელმწიფო სტრუქტურების მიერ, მოსახლეობა სულ უფრო მეტად მიმართავდა კერძო მედიცინას¹⁴. დღეს-დღეობით, ითვლება, რომ საქართველოში სამედიცინო მომსახურების 80% ხორციელდება კერძო სექტორში და ამ მომსახურების გადახდას აწარმოებენ უშუალოდ პაციენტები. დახმარებები, რომლებიც a priori უფასოს ხდის მკურნალობას, რითაც სარგებლობენ ზოგიერთი განსაკუთრებით მძიმედ დაავადებული ადამიანები, ხდება საკამათო, რამდენადაც შესაბამისი განკარგულებები (რეგლამენტაციები) არის ძალიან ბუნდოვანი, მათ შორის ხშირად თვით ჯანდაცვის პროფესიონალებისთვის, და ამდენად ქართველები საესებით „ნორმალურად“ მიიჩნევენ, რომ გადახდა მოხდეს პირდაპირ მათ მკურნალ პერსონალთან. (Belli et al. 2002).

სადაზღვევო სისტემა სულ ახლახან თუ დგამს პირველ ნაბიჯებს. მართლაც, 2004 წ. საქართველოს მთავრობამ ხმის მისაცემად გამოიტანა რამდენიმე კანონი ამ მიმართულებით, მაგრამ ეს კანონები უკან იქნა გამოძახებული. ამდენად აღმოჩნდა, რომ წლების მანძილზე სადაზღვევო სისტემის დამკვიდრებაზე ზრუნვა ატარებდა შემთხვევით ხასიათს¹⁵: ამ ვითარებას თუ უშლიდა რამე, ეს პირველ რიგში იყო ფინანსური საშუალებების ნაკლებობა და, განსაკუთრებით, პოლიტიკური ნების სიმტკიცე არ მიღებულიყო ისეთი ზომები, რომლებიც შეიძლება შეჯახებოდნენ მწვავე უკმაყოფილებას მოსახლეობის მხრიდან. ამისდა მიუხედავად, სოციალური უსაფრთხოების სფეროში გამოცდილება გროვდება. ეს გამოცდილება ხელს უწყობს მშრომელთა პროფკავშირების შექმნას, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ნებაყოფლობითი დაზღვევის მსურველებს კერძო ჰოლდინგების გზით. ეს გამოცდილება მიმართულია აგრეთვე მთელ რიგ სასოფლო ერთობებზე (კავშირებზე), გამკვობებზე, და მხარდაჭერილია USAID-ის მიერ. დაბოლოს, ზოგიერთი მიკროფინანსური ინსტიტუტი უკვე ცდილობს დააარსოს მიკროდაზღვევა არსებულ ქონებაზე დაყრდნობით (Matul 2005).

თანხის პრობლემები დგება განსაკუთრებით პენსიების სფეროში. 2006 წელს 950000 ქართველი, რაც მეტია, ვიდრე მოსახლეობის მეხუთედი, და ეს ტენდენცია მატულობს, ღებუ-

ლობდა პენსიებს, რომელთა 58% წარმოადგენს პენსიას ხანდაზმულობის გამო. ხანდაზმულობის პენსია დაბალია: 38 ლარი (დაახლოებით 17[^]), რაც სხვანაირად შეიძლება წარმოუადგინოთ როგორც საშუალო ხელფასის 13%. პენსიონერთა მესამედი, რომელსაც ეხება ზემოთქმული, ცხოვრობს უკიდურეს სიღარიბეში. გარდა ამისა, დიდია ისეთ ადამიანთა რიცხვი, ვინც მიაღწია რა საპენსიო ასაკს, კვლავ განაგრძობს აქტივობას, რათა მოიპოვოს რაიმე შემოსავალი. მთელს მოსახლეობაში, რომელიც დასაქმებულია, 16%-ს შეადგენენ ადამიანები, რომლებმაც მიაღწიეს საპენსიო ასაკს (GEPLAC 2006). თუ გავიხსენებთ, რომ საბჭოთა დროს პენსიაზე გასვლისას ხანდაზმულობის პენსია შეესაბამებოდა განსაზღვრულ ოდენობას — ანუ იმის გაუთვალისწინებლად, თუ რამდენ ხანს გრძელდებოდა ადამიანის პროფესიული საქმიანობა და როგორი იყო მისი ხელფასი — ამდენად თანამედროვე პენსიები საგვებით შეესაბამება წინა რეჟიმის ევალიტარულ ხედვას. ძალიან ფრთხილად ხდება კარის გამოღება პროფესიული კარიერის ხანგრძლივობის გასათვალისწინებლად, მაგრამ ამ მცდელობებს ადგილი აქვს მარტოდენ დედაქალაქის პენსიონერების მიმართ. მაგრამ მთლიანობაში, ხანდაზმულობის პენსიები კვლავ რჩება ნორმირებული და ამით წინააღმდეგობაში მოდის ნეო-ლიბერალურ ეკონომიკურ სისტემასთან, რომელიც ეფუძნება მერიტოკრატიის პრინციპებს. მაშასადამე, ამჟამად, სახელმწიფო, როგორც ჩანს, უარს ამბობს საპენსიო სისტემის ნებისმიერ სიღრმისეულ რეფორმაზე, რეფორმაზე, რომელიც გახდებოდა მეტი, ვიდრე მარტო სოციალური რეფორმა და შეეხებოდა თვით სოციალურ სახელმწიფო სტრუქტურებს.

ნორმირებული იყო აგრეთვე უმუშევრობის დახმარება, რომელიც მოიხსნა 2006 წლის ივნისში. ამჟამად სხვა კატეგორია განაგრძობს ნორმირებული დახმარებით სარგებლობას, ესენია დევნილები, რომლებიც შეადგენენ ქვეყნის მოსახლეობის მეთედს. მიუხედავად ამისა, თანდათანობით ქართული სახელმწიფო სცილდება სპეციფიური კატეგორიების მოხაზვას, და უპირატესობას ანიჭებს სიღარიბის განსაზღვრას ინდივიდუალურ დონეზე სიღარიბის დონის მიხედვით — არსებობს სამი დონე, რომელთა თავიდან განსაზღვრა სისტემატურად ხდება

სახელმწიფოს რესურსებისდა მიხედვით — ინდივიდები სარგებლობენ უფასო სამედიცინო მომსახურებით, შეღავათიანი საწვავით, ფულადი დახმარებებით.

სახელმწიფო დახმარებები შეადგენს, თუ სამართლიანი ვიქნებით, მეტად მცირე ნამატს საოჯახო ბიუჯეტისთვის და, ამავე დროს, თანდათანობით იზრდება სტიგმატიზირებული განწყობების განმტკიცება ღარიბთა მიმართ¹⁷. იმისთვის, რომ მოხდეს გადატაკების რისკის და სოციალური გარიყულობის აცილება, მეტიც, იმისთვის რომ ებრძოლონ სიღარიბეს, ქართველები იშველიებენ ძალიან უზვად თავის დიდულოვნებას, თანაცხოვრობენ რამდენიმე თაობით ერთ ბინაში, რომელიც „გადაურჩა“ საბჭოთა ეპოქას, მათ აგრეთვე შეუძლიათ სასარგებლო კავშირების განმტკიცება და ხაზგასასმელია, რომ ასეთი კავშირების შექმნა მათ ხელეწიფებათ მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე.

4. „პარალელური ეკონომიკიდან“ „არაფორმალური ეკონომიკისკენ“

ქართული ეკონომიკის დანგრევა და მასობრივი გათავისუფლება სამსახურიდან დამოუკიდებლობის მიღებისთანავე აიძულა მოსახლეობა მიემართა სავაჭრო აქტივობისკენ, რათა გადარჩენილიყო უპირველეს ყოვლისა სამოქალაქო ომის წლებში (1991 - 1995) და შემდეგ, რათა შეენარჩუნებინათ ცხოვრების განსაზღვრული დონე. მომხმარებლებს, რასაკვირველია, სთავაზობდნენ დაბალი ხარისხის პროდუქციას, მაგრამ ეს პროდუქცია მისაწვდომი იყო შეზღუდული მსყიდველობითუნარიანობის მქონე ხალხისთვის. მცირე მეწარმეობა წახალისებულ იქნა ინსტიტუციონალური რეფორმების გარკვეული მცდელობებით, როგორც იყო ჩრდილოვანი ეკონომიკის ლეგალიზაციის დეპარტამენტის შექმნა ეკონომიკის სამინისტროსთან, და პოლიტიკური დისკურსის მეშვეობით, რომელიც ქადაგებდა საწარმოების და სამუშაო ადგილების შექმნას, ხელს უწყობდა გამხნეებას, რაც მოგვიანებითაც უარყოფილი არ ყოფილა :

„... ყოველი საწარმო, რომელიც ქმნის სამუშაო ადგილებს, საჭიროებს მხარდაჭერას სახელმწიფოსგან. ჩვენ გვჭირდება ის ხალხი, ვინც ქმნის სამუშაო ადგილებს – ისინი არიან ჩვენი და ქვეყნის მეგობრები. და მე მსურს შემოვიღო ახალი ჯილდო, რომლითაც დაჯილდოვდებიან ისინი, ვინც დაასაქმებს ყველაზე მეტ ადამიანს ...“¹⁸

მცირე მოვაჭრეების საქმიანობის გავრცელება თანამედროვე საქართველოში უცხო და განსაკუთრებული რამ არ იყო მთელი პოსტსაბჭოთა სივრცისთვის. მათი არსებობა არ წარმოადგენს რაღაც ხელოვნურ გამოგონებას. პირიქით, ეს საქმიანობები თავის სიცოცხლისუნარიანობას იმტკიცებდნენ იმ ცნობიერებით, რომ საბჭოთა ოკუპაციამ ხელი შეუწყო მათ არსებობას. მთელს საბჭოთა კავშირში გავრცელებული იყო „პარალელური“ პრაქტიკა:

„'Black' and 'grey' economies were significant parts of the economy of shortage of Soviet systems. Popular images still prevail of the illegal street selling in the Soviet union, or the black market exchange of foreign currency.“ (Smith & Stenning 2006 :8) (“შავი“ და რუხი“ ეკონომიკა იყო მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი საბჭოთა დეფიციტური სისტემისა. დღესაც ძლიერია პოპულარული წარმოდგენები საბჭოთა პერიოდში არალეგალური ქუჩის ვაჭრობისა და უცხოური ვალუტის შავი ბაზრის შესახებ“)

ზოგიერთ შემთხვევაში, სახელდობრ პენსიონერების შემთხვევაში, ასეთი საქმიანობა იძლეოდა საშუალებას საგრძნობლად გაზრდილიყო ცხოვრების დონე (Grossman 1991). აგრეთვე, კორუფცია, სხვადასხვა დონეზე წარმოადგენდა სახელმწიფო სისტემის ნაწილს, მაგალითად, პერსონალური წრის, ქსელის გამოყენება ძალაუფლების მიღწევის მიზნით, სხვადასხვა „საჩუქრების“ მითმევა განსაზღვრული უპირატესობის მისაღებად და სხვა. რაც შეეხება საქართველოს, რომლის სასოფლო-სამეურნეო რესურსები ოდესღაც მაღალი რეპუტაციით სარგებლობდა იმდროინდელი რესპუბლიკის საზღვრებს გარეთ, ის ახორციელებდა ღვინისა და სასურსათო პროდუქტის მნიშვნელოვან კომერციას სახელმწიფოს გარეთ. მაგრამ პარალელური ეკონომიკა (*shadow economy, second economy*) დამახ-

ასიათებელი იყო აგრეთვე ეკონომიკის სხვა განხრებისთვისაც, როგორცაა ვაჭრობა და ტრანსპორტი. ამ მხრივ ის პასუხობდა დაუკმაყოფილებელ მოთხოვნას პროდუქციაზე და კარგი ხარისხის მომსახურებაზე (Mars & Altman 1987 a et b). ცხოვრების დონე, უფრო მაღალი საქართველოში იმ დროს, ვიდრე საბჭოთა კავშირის სხვა რესპუბლიკებში, ზოგადად უკავშირდება ქართული shadow economy-ს სიცოცხლისუნარიანობას საბჭოთა ეპოქაში.

საბჭოთა ეპოქაში პარალელური აქტივობები და პრაქტიკები გახდა განსაკუთრებით დაუძლეველი სიღარიბის ეკონომიკისთვის. ეს იყო, ერთგვარად, პოლიტიკურად არასწორი პასუხი, მაგრამ ამასთან ტოლერანტული იმ წინააღმდეგობების მიმართ, რომელიც წარმოიშვა ქონების ბიუროკრატიული გადაწველებისა და ხელს უწყობდა საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრებასა და საკუთრების უფლებების ექსპანსიას სოციალისტური საწარმოს წიაღში (Stark 1989).

შედეგად, პოსტ-საბჭოთა ქვეყნების საბაზრო ეკონომიკაში ხდება გადასვლა პარალელური ეკონომიკიდან არაფორმალური ტიპის ეკონომიკაზე. ეკონომიკის ეს ორი ტიპი ერთმანეთისგან განსხვავდება თვისებრივი თვალსაზრისით, რაც აიხსნება იმ პრინციპების განსხვავებით, რომლებითაც ისინი ხელმძღვანელობენ (Campos 2006, Sik, 1992, Turmanidze 2000). ჩნდება რა საქონელზე დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნის არსებობის შედეგს, თანამედროვე არაფორმალური ეკონომიკა გვერდს უვლის კანონმდებლობას, რათა შესთავაზოს საქონელი და მომსახურება, რომელიც პასუხობს მოსახლეობის მოთხოვნილებებსა და მსყიდველუნარიანობას, თუმცა მუდმივად ბაზრის შესაბამისად. ამ თვალსაზრისით, არამყარმა აქტივობებმა შეიძლება მოახდინონ ზეწოლა ქვეყიდან იმ აქტივობებზე, რომელიც რეგისტრირებულია¹⁹. იმ პირობებში, როდესაც საკუთრების უფლებები არ არის საკმარისად დაცული, ეკონომიკურ აქტივობებს არასაკმარისი ნდობა აქვთ სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმართ. (სუმბაძე 2006) — ორი მომენტი, რომელიც განსაკუთრებით აქტუალურია დღევანდელ საქართველოში. და მაგალითის სახით - ჯანდაცვის სამსახურების მომხმარებლები არ იცნობენ საკმარისად თავის უფლებებს, და პრაქტიკები,

რომელიც ლეგალურობის ზღვარზეა, მშვენიერად ხორციელდება კანონის არსებობის პირობებში. არსებობს რისკი, რომ გამწვავდეს უთანასწორობა და დაიწყოს „ეკონომიკური ინვოლუციის“ პროცესი (Burawoy 1996). აქედან კი გამომდინარეობს სოციალური კავშირების მნიშვნელობა, რომელთა მობილიზება შეიძლება აუცილებლობის შემთხვევაში.

5. სოციალური კავშირების მნიშვნელობა

როგორც მსოფლიოს სხვა ნაწილებში, არაფორმალური ტიპის პრაქტიკები თანამედროვე საქართველოში იკვებება მათ მიერ საკუთარი ადგილის პოვნით საზოგადოებაში. სხვა სიტყვებით, თუ პრაქტიკები, რომელიც *a priori* ეწინააღმდეგება „ოფიციალურ“ ეკონომიკას, შეიძლება შენარჩუნდნენ, ეს ხდება იმიტომ, რომ ისინი ეყრდნობა სოციალურ ქსელებს, კავშირებს, რომლებიც პოტენციურად მომტანია როგორც მატერიალური, ისე არამატერიალური უპირატესობებისა. ეს ქსელები იხლართება ვითარების მიხედვით და წუთიერი მოთხოვნის შესაბამისად. ამ თვალსაზრისით ადამიანები მიყვებიან ტრადიციას, რომლის ბევრი მაგალითია საბჭოთა წარსულში.

ცნობილია სოციალური ქსელების მნიშვნელობა საბჭოთა რეჟიმისთვის, როგორც ინსტრუმენტებისა, რომლებიც ანელებდნენ ეკონომიკურ და სოციალურ დაძაბულობებს. ამავე დროს ეს იყო იმდროინდელი რეჟიმის ოპოზიციის კერები²⁰. და განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ეს საბჭოთა საქართველოსთვის, სადაც სოციალური სტრუქტურები, რომლებიც დადასტურდა არიან ერთგვარი ღირსების კოდით, რომელიც აიძულებს მათ გამუდმებით ამტკიცონ თავისი ღირებულება. ასეთ მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ სტუმართმოყვარეობა და ხელგამწილობა, რაც ვლინდება სუფრაზე²¹. საბჭოთა სისტემა თავისი ცენტრალიზებულად მოწყობილი იერარქიით იწვევდა წინააღმდეგობებს საზოგადოებაში, რომელიც ნათესაურობას (ახლობლობას) განიხილავს როგორც მორალურ მოვალეობას, საზოგადოებაში, სადაც ურთიერთობები პერსონალიზებულია და სადაც ფორმალური სტრუქტურები „ადაპტირებულია“, რათა

შესაძლებელი გახდეს მათი გამოყენება პიროვნული და ოჯახური მიზნით (Mars & Altman 1987 a et b). დანახული ამ კუთხით, „სასარგებლო“ კავშირების ქსელი წარმოადგენდა უმნიშვნელოვანეს რესურსს.

ეს კავშირები კიდევ უფრო აუცილებელია საბაზრო ეკონომიკაში, სადაც კოლექტივი სულ უფრო და უფრო ნაკლებად იცავს ინდივიდს, სადაც ამ უკანასკნელს მით უფრო ადვილად ემუქრება გარიყულობა, რადგან საბანკო ანგარიში უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე წარსული. ასეთი კავშირების სიკეთე უფრო წარმოჩინდა საქართველოში ოთხმოცდაათიან წლებში: ასეთი კავშირები მნიშვნელოვნად ამცირებენ ოჯახების მოწყვლადობას, ხელს უწყობენ მომარაგებას საკვებით, საშუალებას იძლევიან გაუმჯობესდეს საბინაო პირობები და უზრუნველყოფენ, უფრო ზოგადად, გარკვეულ ეკონომიკურ უსაფრთხოებას (Dershem 1998). ისინი განსაკუთრებით სასარგებლოა მართლაც პენსიონერისთვის ან მარჩენალს მოკლებული ოჯახებისთვის. ამ ჯგუფებისთვის, სოციალური კავშირები წარმოადგენენ სოციალურ კაპიტალს, რომელიც საშუალებას იძლევა დაცულ იქნას კაპიტალის სხვა ფორმები — მუშა ხელი მიწის ნაკვეთის დასამუშავებლად, სამუშაო იარაღები, ფინანსური სუბსიდიები — და მოპოვებულ იქნას ესა თუ ის სასარგებლო ინფორმაცია.

ზოგადად შეიძლება ვიფიქროთ, რომ პატარ-პატარა საქმიანობები თანამედროვე საქართველოში თავის სიცოცხლისუნარიანობას ინარჩუნებენ ძლიერი პერსონალური კავშირების წყალობით, რომელიც საშუალებას იძლევა, მაგალითად, შეგროვდეს სასტარტო კაპიტალი პატარა კომერციისთვის, მონახონ მომმარაგებლები, რომლებიც ნდობას იმსახურებენ და მომხმარებლები, რომლებიც მზად არიან დაიცვან სავაჭრო თამაშის წესები. ეს კავშირები, ამასთანავე, შეიძლება გახდეს სასარგებლო, როდესაც საქმე ეხება პროდუქტებით მომარაგებას, ფულის უკმარისობისას, გასათბობად გაზის ღირებულების შემცირებას²², ბავშვების მიბარებას ისეთ სკოლაში, რომელიც *a priori* განკუთვნილია შედარებით დახურული წრისთვის, და ბოლოს, უბრალოდ მათი მეშვეობით შესაძლებელი გახდეს მკურნალობა.

მართლაც, ჯანდაცვის სფეროში, თუ ადამიანს სურს თავიდან აიცილოს თვითმკურნალობა, გადაწყვეტილება ხორციელდება ისე, რომ ტელეფონით ეკითხებიან კონსულტაციას ექიმს, რომელიც სარგებლობს ოჯახის ნდობით²³; განსაკუთრებულ შემთხვევებში ცდილობდნენ საკითხის მოგვარებას ასე: აყალბებენ პათოლოგიის დიაგნოსტიკას, დაავადებას აფორმებენ ისეთი სახელწოდებით, რისთვისაც პაციენტს მკურნალობისთვის მინიმალური ფასის გადახდა მოუწევს.

გლობალიზაციის კონტექსტში, იმ კავშირების ბუნება, რომელთა მობილიზება შეიძლება აუცილებლობის შემთხვევაში, აგრეთვე იცვლება. იმისთვის, რომ შესაძლებელი გახდეს ღირსეული ცხოვრების შენარჩუნება, ყველაზე დიდი მნიშვნელობა დღეს შეიძინა საქართველოში, ისევე როგორც სხვაგან, ინფორმაციის მისაწვდომობამ და ახალმა ცოდნამ. ძალაუფლების წყაროები, პრესტიჟი, სიმდიდრე და პრივილეგიები თანდათანობით დამოკიდებული ხდება სიახლოვეზე პოლიტიკური გადაწყვეტილების ცენტრებთან, როგორც ამას ჰქონდა ადგილი საბჭოთა რეჟიმის დროს. იმისთვის, რომ გახდეს „მომპოვებელთა“ ნაწილი იმ სინამდვილეში, რომელიც ხასიათდება დღემდე არნახული ეკონომიკური და სოციალური ცვლილებებით, ძალიან მომგებიანია ფლობდე ცოდნას, კომპეტენციას, რომელიც შეესაბამება საბაზრო ეკონომიკას და ცოდნის საზოგადოებას (Eyal და al. 2000). მაშასადამე, მაშინ, როდესაც ეკონომიკური კაპიტალის ფლობა იძლევა შესაძლებლობას მოხვედრას სოციალური იერარქიის შუაგულში, საქართველოში თხუთმეტი წლის შემდეგ მნიშვნელოვანია, ისევე როგორც სხვა პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, სპეციფიური კულტურული კაპიტალი, სასარგებლო თანამედროვე საზოგადოებაში.

ეს გამოიხატება იმაში, რომ სწავლობენ ინგლისურს და ინფორმატიკულ ხელსაწყოს — კომპიუტერს, ეს ორივე იძლევა საშუალებას შეაღწიოს ახალ ინფორმაციულ სივრცეში (მუსხელიშვილი 2007). რათა გამოიყენო ეს კულტურული კაპიტალი, აუცილებელია იცნობდე პიროვნებებს, რომელთაც შეუძლიათ გააღონ ისეთი საწარმოების (დაწესებულებების) კარები, რომელთაც კონტაქტი აქვთ უცხოეთთან, უცხოური ფონდების წარმომადგენლებთან და საერთაშორისო გაქანების NGO-

თან. თუ შევხედავთ ამ კუთხით, იხატება განაწილების ახალი ხაზი, რომელიც ერთმანეთისგან მიჯნავს მათ, ვისაც აქვს გასავალი გარე სამყაროში, იმათგან, ვინც ამას მოკლებულია. ინტერესი, რომელსაც იწვევს მსჯელობა ევროპის სამეზობლო პოლიტიკაზე მომდინარეობს აგრეთვე აქედან.

* * *

წლებმა, რომელიც საქართველომ გაიარა დამოუკიდებლობის შემდეგ, ღრმად შეცვალეს შრომის სფერო, და ამასთანავე სოციალური ზომები მშრომელებსა და უმუშევართა მიმართ. საბჭოთა რეჟიმის დროს სამუშაო იძლეოდა ცხოვრების განსაზღვრულ დონეს, რომელიც მეტ-ნაკლებად მისაღები იყო, თანაც არც იმდენად უშლიდა ხელს მისწრაფებებს მატერიალური კეთილდღეობისკენ, მისწრაფებებს, რომლებსაც შეიძლება ხელი შეეწყოს „პარალელური“ ეკონომიკისთვის, იმ პროპორციით, რომელიც მჭიდროდ ეფარდებოდა არსებულ სასარგებლო კავშირებს. სოციალურ პლანში, სამუშაო სამუშაო იძლეოდა იდენტურობის ჩამოყალიბებისა, ის იყო ერთგვარი თანაცხოვრების კერა (რასაკვირველია ორგანიზებული იერარქიის მიხედვით!), იძლეოდა დარწმუნებულობის განცდას დროსთან მიმართებაში — სამუშაოს „შემდეგ“ და „უიმისოდ“. მოკლედ, საბოლოო ჯამში, სამუშაო (შრომა) იყო გარანტი ერთგვარი სოციალური ჩართულობისა, მაშინაც კი, თუ მოქმედებდნენ ცენტრიდანული ძალები, რომლებიც ინდივიდებს აიძულებდნენ სულ უფრო და უფრო მოეხდინათ საკუთარი თავის რეალიზაცია პირად ცხოვრებაში (Shlapentokh 1989).

გადასვლამ საბაზრო ეკონომიკაზე გააქარწყლა ყოველივე ის, რასაც შეიძლება ერთგვარი დარწმუნებულობის იერი ჰქონოდა. იმ სამყაროში, რომელიც იმართება საბაზრო კანონებით, უთანასწორობის შექმნით და გარიყულობით, უნდა ამოქმედდეს სხვა მექანიზმები, რათა უზრუნველყოფილ იქნას ღირსეული ცხოვრების დონე, რათა თავიდან იქნას აცილებული სოციალური დეკლასირება. ეს არის საბაზრო ლოგიკა, რომელიც დომინირებს, ლოგიკა, რომელიც გულისხმობს ინდივიდუ-

ალური აქტორების ჩართვას, რომელთაც ძალუძთ შექმნან თავისი საკუთარი საქმე და შეუძლიათ თვითონ დაიცვან თავი მთლიანად იმ რისკებისგან, რომელიც შეიძლება თავს დაატყდეს როგორც მას, ისე მის ახლობლებს.

სახელმწიფომაც იწვინა თავისი კომპეტენციების შეცვლა. ის ზრუნავს იმაზე, რომ ნეო-ლიბერალური თამაშის წესები კიდევ უფრო დამკვიდრდეს ეკონომიკურ სფეროში და ამისათვის ახორციელებს უპრეცედენტო საკანონმდებლო აქტივობას. რაც შეეხება სოციალურ პრობლემებს, ის სულ უფრო და უფრო თავიდან იცილებს მზრუნველობის მოვალეობებს და ამით ამწვავებს დაპირისპირებას ერთი მხრივ, საბაზრო ლოგიკასა და მეორე მხრივ, მზრუნველობით ლოგიკას შორის (Althabe 2003). რაც შეეხება ეროვნულ სოლიდარობას, რომლის ერთადერთი გარანტი შეიძლება იყოს სახელმწიფო, მას ის ახორციელებს მხოლოდ “მორჩენის პრინციპით”: უნდა იცხოვროს უკიდურეს სიღარიბეში, რათა რაიმე დახმარება მიიღოს, ამასთან ეს დახმარება აღიქვამს როგორც საჩუქარი. და, თუ გავითვალისწინებთ დღევანდელ მოცემულობას, ექვსიდან ერთი ქართველი ამ მდგომარეობაშია და ხშირად ეს ეხება პიროვნებას, რომელმაც მიაღწია პენსიის თეორიულ ასაკს! მაშინ, როცა სახელმწიფო მოქმედებს არაეფექტურად გაღანაწილებაში, ის ამკვიდრებს უთანასწორობას, იმდენად, რამდენადაც ის გამოდის ნეო-ლიბერალური პოლიტიკის გატარებიდან. გამორიცხა რა სოლიდარობა თავისი მოქმედების ველიდან, სახელმწიფო თანდათანობით კარგავს თავის ლეგიტიმურობას მოსახლეობის თვალში და მასთან ერთად ლეგიტიმურობას კარგავს მისდამი დაქვემდებარებული ყველა ინსტიტუტი.

ასეთი ვითარება დღეს იწვევს ინდივიდის მხრიდან ჩაკეტვას კერძო სფეროში, რელიგიაში, „ახლადშექმნილ ტრადიციაში“ ან გასვლას ქვეყნის „გარეთ“, რომელსაც გადაჭარბებული ღირებულება ენიჭება და რომელზედაც ოცნებობს ბევრი ახალგაზრდა.

შენიშვნები:

1. სოციო-ეკონომისტი IRD-ში, კვლევითი ჯგუფი „შრომა და გლობალიზაცია“. ქვემოთმოყვანილი ტექსტი ეფუძნება კვლევას, რომელიც საქართველოში ჩატარდა 2005 წლის ივლისში და 2006 წლის ნოემბერსა და დეკემბერში. მე მაღლობას ვუხედი საზოგადოების კვლევის ცენტრის (თბილისი) თანამშრომლებს დიდსულოვანი დახმარებისთვის კვლევის ჩატარებისა და მონაცემების დამუშავებისას; მაღლობას ვუხედი აგრეთვე ჟან ჟორესის ფონდს (პარიზი) და კავკასიური კვლევების საერთაშორისო ცენტრს (თბილისი) მათი დახმარებისთვის კომპიუტერული დამუშავებისას. დიდი მაღლობა აგრეთვე ვევილი ვოლპს კონსტრუქტიული კომენტარებისთვის. ამასთან მე ერთადერთი ვარ პასუხისმგებელი ამ ნაშრომის არასრულყოფილებაზე.
2. სიღარიბით სიკვდილი შემცირდა თვალსაჩინოდ, სიღარიბის სწორის „გამართვის“ წყალობით . . . 2003 წ. ჯერ კიდევ ქართველების 54% იყო ღარიბი.
3. მე უარი ვთქვი ამ ტექსტში ორანჯიან ტერმინზე „გარდამავლობა“ (Bazin & Selim 2002) ამ საკითხზე დისკუსიის თაობაზე იხილეთ Andreff (2003: 137 და მომდევნო).
4. ამ ქვეყანაში არ შეიძლება ჩაითვალოს უმუშევრად ნებისმიერი წევრი ოჯახისა, რომელიც ფლობს როგორც მინიმუმ ერთ ჰექტარ მიწას. ამავე დროს ერთი ქართული ოჯახი ორიდან ამუშავებს მიწას.
5. ტერმინი „არაფორმალური“, როგორც ჩანს, კარგავს თავის ნეგატიურ კონოტაციას (Désert 2006). ამაზე დებატები ჯერ კიდევ გასამართია.
6. შეიძლება იხახოს <http://www.doingbusiness.org/default.aspx> (accès février 2007).
7. შედარებით დამაკმაყოფილებელ ეკონომიკურ ზრდას საქართველოში (9,3% 2005) არ ახლავს უთანასწორობის შემცირება. ეს ზრდა ძირითადად გამოწვეულია ტრანსპორტით და BTP (GEPLAC 2006).
8. სამაგიეროდ ოცდაათამდე პიროვნება დაკავებულია სოციალური საკითხებით.
9. International Center for Human Development et al. 2003, BERD-ის მონაცემებზე დაყრდნობით (Transition Report 1999).
10. აქ არ იქნება ლაპარაკი სოციალური სახელმწიფოს სხვა პრინციპებზე.
11. 1990 და 1994 წლებში რეალური დანახარჯები ჯანდაცვაში ერთ ადამიანზე შემცირდა 13\$-ით და გახდა დოლარზე ნაკლები (Belli et al. 2002).

12. სამოქალაქო სისტემის ექიმთა რაოდენობა 32000-დან 1989 წ. შემცირდა 21000-მდე 2003 წ. ამავე დროს ამავე პერიოდში საწოლთა რაოდენობა საავადმყოფოში შემცირდა 60000-დან 18000-მდე (ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო 2004 : 76).
13. ოთხმოცდაათიანი წლების ბოლოს 2500 ახალგაზრდა მომავალი ექიმი წლიურად გადიოდა შრომის ბაზარზე. ბოლო აღწერის მიხედვით, ქვეყანაში 48000 ექიმაა. იხილეთ „Doctors talk about their world, and what needs to change“, Georgia Today, № 289, 20.1.2006.
14. უფრო დაწვრილებით იხ. Baumann 2006.
15. Law on Mandatory Social Insurance et Law on Mandatory Insurance Pensions. Voir GEPLAC (2004) et Georgia Law Brief, Junu-September 2003 (www.evlaw.com/cis, consultation février 2006).
16. „100 Modern Hospitals in Three Years“, Georgia Today, № 340, 19.-25.1.2007.
17. კანონპროექტში სოციალური დახმარების შესახებ, ის იქნება განსაზღვრული როგორც „სახელმწიფოს მიერ გაცემული საჩუქარი“ (ანთაძე 2007b : 3).
18. სიტყვა წარმოთქმული პრეზიდენტ სააკაშვილის მიერ („Saakashvili hails state-funded program to tackle unemployment“ Georgian Times, 11.12.2006).
19. მაშინ როცა საბჭოთა რეჟიმის პარალელური ეკონომიკა ხელს უწყობდა ზოგჯერ დაგეგმილი ამოცანების შესრულებას.
20. შეიძლება იხილოთ კიდევ Alessandrini & Dallago (1987) და Shlapentokh (1989).
21. „სუფრასთან“ დაკავშირებით (supra) შეიძლება წაიკითხოთ დიდი ინტერესით Mühlfried (2006).
22. რამდენიმე წლის მანძილზე ფასები საწვავზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა. გაოთხმაგდა რუსული გაზის ფასი. ამდენად საჭიროა ამ საკითხის „მოგვარება“, რათა რაც შეიძლება მეტად შემცირდეს გადასახადი.
23. . . მიუხედავად „სოფხაზო მედიცინის“ პოპულარიზაციისა, რაც არის ბოლოდროინდელი ინოვაცია, რათა შემცირდეს საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ღირებულება.

ბიბლიოგრაფია

AGHION Philippe, BLANCHARD Olivier [1994], « On the Speed of Transition in Central and Eastern Europe », *NBER Macroeconomic Annual*, 9, pp. 283-320.

- ALLESSANDRINI Sergio, DALLAGO Bruno (eds) [1987], *The Unofficial Economy. Consequences and Perspectives in Different Economic Systems*. Aldershot, Gower Publishing Company, 345 p.
- ALTHABE Gérard [2003], « Fin de partie solidaire : charité et finance », in Hours (B.), Selim (M.), *Solidarités et compétences, idéologies et pratiques*. Paris, L'Harmattan, pp. 167-171.
- ANDREFF Wladimir [2003], *La mutation des économies postsocialistes. Une analyse économique alternative*, Paris, L'Harmattan, 366 p.
- ANDREWS Emily S., RINGOLD Dena [1999], *Safety Nets in Transition Economies. Toward a Reform Strategy*. Washington D.C., World Bank, June, 66 p. [Social Protection Discussion Paper Series N° 9914].
- ANTADZE Tsiuri [2007a], *Labour Standards and Their Compliance with the 'European Social Charter ' and Requirements of ILO Conventions Ratified by Georgia*, Tbilissi, 6 p.
- ANTADZE Tsiuri [2007b], *Social Protection System*. Tbilissi, 3 p.
- ANTADZE Tsiuri [2007c], *Poverty Reduction and Social Sustainability*. Tbilissi, 4 p.
- BAUMANN Eveline [2006], « Gestion des risques et protection sociale dans les pays de la CEI. L'exemple de la Géorgie », *État et régulation sociale. Comment penser la cohérence de l'intervention publique ?*, Paris, MATISSE / Université Paris 1, 11-13 septembre, 19 p. [http://matisse.univ-paris1.fr/].
- BAZIN Laurent, SELIM Monique [2002], « Diffractions politiques du marché (Côte d'Ivoire, Vietnam) », *Journal des anthropologues*, 87, pp. 109-137.
- BELLI Paolo et al. [2002], *Qualitative Study on Informal Payments of Health Services in Georgia*. Washington D.C., World Bank, 63 p. [HNP Working Paper 2904].
- BOERI Tito [2001], *Transition with Labour Supply*. Bonn, IZA (Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit), 65 p. [IZA Discussion Paper n° 257].
- BOUEV Maxim [2004], *Diverging Paths. Transition in the Presence of the Informal Sector*, Oxford, 49 p. [William Davidson Institute Working Paper N° 689].
- BURAWOY M. [1996], « The State and Economic Involution. Russia through a China Lens », *World Development*, 24, pp. 1105-1117.
- CAMPOS Nauro F. [2006], « Jamais à midi. Sur la nature et les causes de l'informel dans la transition », *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, vol. 37, n° 1, pp. 165-192.

- DERSHEM Larry, GZIRISHVILI David [1998], « Informal Social Support Networks and Household Vulnerability : Empirical Findings from Georgia », *World Development*, vol. 26, n° 10, pp. 1827-1838.
- DESERT Myriam [2006], *Le débat russe sur l'informel*. Paris, Sciences Po, Centre d'études et de recherches internationales, mai, 53 p. [Questions de Recherche / Research in Question, n° 17].
- EYAL Gil, SZELÉNYI Ivàn, TOWNSLEY Eleanor [2000], *Making Capitalism without Capitalists*. London, New York, Verso, 280 p.
- GEPLAC (GEORGIAN-EUROPEAN POLICY AND LEGAL ADVICE CENTRE) [2004], *Georgian Economic Trends, Quaterly Review*, n° 2, 127 p.
- GEPLAC (GEORGIAN-EUROPEAN POLICY AND LEGAL ADVICE CENTRE) [2006], *Georgian Economic Trends, Quaterly Review*, October, 70 p.
- GOTSADZE George *et al.*, [2005], *Descriptive Background to Health Care Financing Reform Strategy Development in Georgia*. HCF Discussion Paper n° 1. Tbilisi, Curatio International Foundation, 32 p.
- GROSSMANN Gregory [1991], « Informal Personal Incomes and Outlays of the Soviet Urban Population », in Portes (A.), Castells (M.), Benton (L.A.) (eds), pp. 150-170.
- INTERNATIONAL CENTER FOR HUMAN DEVELOPMENT (Armenia), ORGANIZATIONAL AND TECHNICAL DEVELOPMENT SOCIETY (Azerbaijan), THE STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE (Georgia) [2006], *Employment Policy Directions in South Caucasus Countries : Securing Policy Development in Compliance with the EU Employment Strategy*. Baku, Tbilisi, Yerevan, 364 p.
- INTERNATIONAL CENTER FOR HUMAN DEVELOPMENT (Armenia), AREAT CENTER (Azerbaijan), THE STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE (Georgia) [2003], *Lost Potential in the South Caucasus : Aspects of Interstate Trade*. Yerevan, Baku, Tbilisi, 183 p.
- LAUTIER Bruno [1994], *L'économie informelle dans le tiers monde*. Paris, La Découverte, Coll. Repères, 125 p.
- LOTUASHVILI A. [2003], *Overview of Georgia's Health Care System*. 4 p. (<http://www.bisnis.doc.gov.bisnis.bisdoc/030521gghealth.htm>, accès septembre 2005).
- MARS Gerald, ALTMAN Yochanan [1987a], « Case Studies in Second Economy Production and Transportation in Soviet Georgia », in Alessandrini (S.), Dallago (B.) (eds), *The Unofficial Economy. Consequences and Perspectives in Different Economic Systems*. Gower Publishing Company, pp. 197-219.
- MARS Gerald, ALTMAN Yochanan [1987b], « Case Studies in Second Economy Distribution in Soviet Georgia », in Alessandrini (S.), Dallago (B.) (eds), *The Unofficial Economy. Consequences and Perspectives in Different Economic Systems*. Gower Publishing Company, pp. 220-254.
- MINISTRY OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF GEORGIA [2004], *Social Trends in Georgia*. 2004. Tbilisi, 93 p. (http://www.statistics.ge/index_eng.htm).
- MATUL Michal [2005], *Demand for Microinsurance in Georgia*. Warsaw, Microfinance Centre for Central and Eastern Europe and the New Independent States. April, 66 p. [<http://www.microinsurancecentre.org/>].
- MÜHLFRIED Florian [2006], *Postsowjetische Feiern. Das georgische Bankett im Wandel*. Stuttgart, Ibidem-Verlag, p.
- MUSKHELISHVILI Marina [2007 sous presse], « Globalization and the Transformation of Institutions and Discourses in Georgia », in Baumann *et al.* (coord.), *Marchandises, marchandisation. Anthropologues et économistes face à la globalisation*. Paris, L'Harmattan.
- PORTES Alejandro, CASTELLS Manuel, BENTON Lauren A. (eds) [1991], *The Informal Economy. Studies in Advanced and Less Developed Countries*, Baltimore, London, The Johns Hopkins University Press, 327 p.
- SCHNEIDER F. [2002], *Size and Measurement of the Informal Economy in 110 Countries around the World*. 50 p. [[http://www.economics/unilinz.ac.at](http://www.economics.unilinz.ac.at)].
- SHLAPENTOKH Vladimir [1989], *Public and Private Life of the Soviet People. Changing Values in Post-Stalin Russia*. New York, Oxford University Press, 281 p.
- SIMON Clarke [1999], *New Forms of Employment and Household Survival Strategies in Russia*. Coventry / Moscow, Centre for Comparative Labour Studies / Institute for Comparative Labour Relations Research, 250 p.
- SMITH Adrian, STENNING Alison [2006], « Beyond Household Economies: Spaces and Articulations of Economic Practice in Post-Socialism », *Progress in Human Geography*, 30(2), pp. 190-213.
- STARK David [1989], « Bending the Bars of the Iron Cage : Bureaucratization and Informalization in Capitalism and Socialism », *Sociological Forum*, vol. 4, n° 4, pp. 637-664.
- SUMBADZE Nana [2003], *The Non-Farm Economy in Post-Soviet Georgia. A Study of Three Rural Communities*. Greenwich University, Natural Resources Institute, 32 p. [NRI Report n° 2733].
- SUMBADZE Nana [2006], *Georgia Public Opinion Barometer 2006*. Tbilisi, Institute for Policy Studies, 69 p.
- TURMANIDZE Koba [2000], *State against the Invisible. The Case of Georgian Informal Economy*. Budapest, Central European University, Department of Political Science, 35 p. [<http://www.policy.hu/turmanidze>].

სოციალური უთანასწორობა საქართველოს პროვინციებში

ირაკლი პეტრიაშვილი

დღევანდელ შეხვედრაზე წარმოდგენილია საზოგადოება, რომელსაც კარგად ესმის სოციალური უთანასწორობის არსი და მასთან დაკავშირებული რისკები. მე მოგახსენებთ განსახილველ თემასთან დაკავშირებით საქართველოს პროფესიული კავშირების გაერთიანების პოზიციასა და შეფასებებს.

დავიწყებ იმით, რომ თემა უაღრესად აქტუალურია. სოციალური უსამართლობის საკითხების განხილვას ეძღვნება უამრავი კონფერენცია, სემინარი, მითუმეტეს პროფკავშირულ ორგანიზაციებში. პირველ რიგში ვგულისხმობ პროფკავშირების საერთაშორისო კონფედერაციას. ეს პრობლემები აქტიურად განიხილება საქართველოს პროფესიული კავშირების გაერთიანებასა და მის წევრ ორგანიზაციებშიც.

მოგეხსენებათ, რომ გლობალიზაცია და მისი განმაპირობებელი ფაქტორები სერიოზულ გავლენას ახდენენ მსოფლიოსა და, განსაკუთრებით, საქართველოსნაირ პატარა ქვეყნებზე. ამასთან ეს პროცესები საქართველოში გარკვეული მახინჯი ფორმით მიმდინარეობს, როცა „ნეოლიბერალიზმის“ სახელით ხორციელდება ისეთი ცვლილებები, რომლებიც სერიოზულ საფრთხეს უქმნის სოციალურ სტაბილურობას ქვეყანაში და მართლაც შეიძლება გაგებულ იქნეს გარკვეულ გამოწვევად მემარცხენეობისა და მთელი საზოგადოებისათვის.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ფორმულა არის ერთი: მდიდრები ყოველთვის ცდილობდნენ და ცდილობენ დღესაც, რომ კიდევ უფრო გამდიდრდნენ ღარიბების ხარჯზე. ასეთ

პირობებში გლობალურ ეკონომიკას და საერთოდ, იმ ფორმით შემოთავაზებულ გლობალიზაციას, რა ფორმითაც დღეს მსოფლიოს და მით უმეტეს საქართველოს წარმოუდგენენ, პირობითად, აქვს მგლის სახე. რამდენად მიიღებს ის ადამიანურ სახეს, ეს დიდად არის დამოკიდებული როგორც მსოფლიოში, ასევე საქართველოში, საზოგადოებისა და განსაკუთრებით მემარცხენეების კომპეტენციაზე და მათ ერთიანობაზე. ჩვენ თუ გვინდა გლობალიზაცია სასარგებლო გავხადოთ ხალხისთვის, ალბათ უნდა ვთქვათ, რომ გლობალურ ეკონომიკას უნდა მოსდევდეს თან ადამიანის უფლებების გლობალური დაცვა, ღირსეული შრომის პირობები, უსაფრთხო შრომის ნორმებისა და სტანდარტების დაცვა, სათანადო ხელფასები და ა.შ. რეალურად ჩვენს ქვეყანაში არის არა ნეოლიბერალიზმი, არამედ საკმაოდ გაურკვეველი მდგომარეობა, რასაც საკმაოდ ოსტატურად იყენებენ ხელისუფლების რიგი წარმომადგენლები. თითქოს უარი ვთქვით ცენტრალიზებული საბჭოური ტიპის ეკონომიკაზე და ვნერგაუთ საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებს, მაგრამ საკმაოდ ხშირად იყენებენ სწორედ კომუნისტური პერიოდის ცენტრალიზებული ეკონომიკის ფორმულებს და ნერგავენ ყოველად მიუღებელ ნორმებს. ახლა მე კონკრეტულად არ ჩამოეთვლი, მაგრამ ზოგადად გეტყვით, რომ ბევრი ნორმა ასეთი მიდგომის დადასტურებაა. მაგალითად, ორსულობასა და მშობიარობასთან დაკავშირებული შვებულების ანაზღაურებისას ერთიანი ჭერის დადგენა (არა უმეტეს 600 ლარისა), მიუხედავად იმისა, ვის რა გადასახადები აქვს გადახდილი. გარდა იმისა, რომ ფეხმძიმეთა უფლებები ირღვევა და დემოგრაფიას საფრთხე ექმნება, ეს არანაირად არ ჯდება საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებში. სამწუხაროდ, საქართველოს შრომითი კანონმდებლობიდან უამრავი მსგავსი მაგალითის მოტანა შეიძლება.

ჩვენს ქვეყანაში რეალურად ხდება შრომის სფეროში ევროპული სტანდარტების იგნორირება, მიმდინარეობს

შრომითი სტანდარტებისა და სოციალური სტანდარტების „დემპინგი“ და ამის დადასტურებაა შრომის ახალი კოდექსი. იგი ფაქტობრივად ამკვიდრებს მონურ შრომას XXI საუკუნის საქართველოში. ასეთი შეფასების საფუძველს გვაძლევს კოდექსის მთელი რიგი ნორმები, რომელთა შესახებ მომხსენებელმა ისაუბრა. რომ ავიღოთ თუნდაც ზეგანაკვეთური შრომის ნორმა იმ სახით, რა ფორმითაც დღეს არის ჩადებული შრომის კოდექსში. ფაქტობრივად ეს არის ნებადართული მონური შრომა, ვინაიდან დღევანდელი კანონმდებლობა არ განსაზღვრავს ზეგანაკვეთური შრომის ზღვრულ მოცულობას და მისი ანაზღაურებისათვის გაზრდილ ტარიფს. ანუ, თუ XIX საუკუნის ბოლოს ჩიკაგოში რვა საათიანი სამუშაო დღის მოთხოვნით გამოვიდნენ მუშები და თითქმის მთელმა მსოფლიომ აღიარა მათი მოთხოვნის მართებულობა, ეს პრობლემა ისევე აქტუალური გახლავთ XXI საუკუნის საქართველოში.

ამ პრობლემებზე არაერთხელ გამოსულა საქართველოს პროფკავშირები როგორც განცხადებებით, ასევე მასობრივი აქციებით. სწორედ პროფკავშირების მასობრივი აქციების შედეგად იქნა შეტანილი 27 შესწორება შრომის კოდექსის პროექტში. მათ შორის ისეთი მნიშვნელოვანი ჩასწორება, როგორცაა სამუშაო კვირის ხანგრძლივობის შემცირება 48 საათიდან 41 საათამდე, ყოველწლიური ანაზღაურებადი შვებულების ხანგრძლივობის გაზრდა 15-დან 24 სამუშაო დღემდე, ორსულობისა და მშობიარობის გამო შვებულების ხანგრძლივობის გაზრდა და ა.შ. ამის მიუხედავად, შრომის კოდექსის ბევრი ნორმა არ შეესაბამება არამც თუ XIX საუკუნის ევროპული ქვეყნების შრომით სტანდარტებს, არამედ ვერ ასახავს იმ მინიმალურ სტანდარტებსაც კი, რაც აუცილებელია დამსაქმებელსა და დასაქმებულებს შორის ურთიერთობის რეგულირებისათვის. კოდექსის თანახმად, ზეგანაკვეთური შრომის ანაზღაურების საკითხები რეგულირდება მუშაკსა და დამსაქმებელს შორის მოლაპარაკებით. მუშაკი

და დამსაქმებელი წარმოდგენილია როგორც თანასწორი მდგომარეობის მქონე ორი სუბიექტი, რაც თავიდანვე არასწორია, ვინაიდან დასაქმებული და დამსაქმებელი ვერანაირად ვერ იქნებიან თანასწორები და მათ ურთიერთობებზე ვერ გავავრცელებთ სამოქალაქო სამართლის პრინციპებსა და ნორმებს. როგორც ცნობილია, კონტრაქტის ხელმოწერის შემდეგ მუშაკი ანუ დასაქმებული უკვე ხდება დაქვემდებარებული და დამოკიდებული დამსაქმებელზე. ეს არის რეალობა და ამას ვერავინ ვერ უარყოფს. ასე, რომ მხარეთა თანასწორობის პრინციპებზე დაყრდნობა და ამის საფუძველზე ნორმების დადგენა იწვევს ყველა იმ ხარვეზს, რასაც მოიცავს ეს შრომის კოდექსი.

საქართველოში ზოგადად არ არსებობს სახელმწიფო კონტროლი უსაფრთხო შრომაზე. ჩვენს ქვეყანაში აღარ დარჩა ორგანო, რომელიც გარკვეულწილად გააკონტროლებს უსაფრთხო შრომის პირობებს. შრომის ინსპექცია ქვეყანაში აღარ არსებობს, რაც ნონსენსი და აბსურდია. ქვეყანაში, სადაც არ არსებობს უსაფრთხო შრომის გარანტია, ზედმეტია საუბარი ღირსეული შრომის პირობებზე.

თქვენი ყურადღება უნდა მივაქციო ასევე აუნაზღაურებელი შრომის საკითხებსაც. შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის კონვენციებით, დაუშვებელია აუნაზღაურებელი შრომის გამოყენება, მათ შორის იძულებითი და სავალდებულო სამუშაოების შესრულებისას. XXI საუკუნის საქართველოში კი გვაქვს ნორმა, სადაც წერია, რომ სტიქიური უბედურების თავიდან ასაცილებლად ანდა მისი შედეგების ლიკვიდაციისათვის დასაქმებული ვალდებულია შეასრულოს ზეგანაკვეთური სამუშაო ანაზღაურების გარეშე.

გარდა იმისა, რომ ასეთი ნორმებით ილაზება დასაქმებული ადამიანების უფლებები, ზარალდება ასევე სახელმწიფო ბიუჯეტიც. მაგალითად, ზეპირი შრომითი კონტრაქტების შედეგად, რომელიც ნებადართულია საქართველოს შრომის

კოდექსით, სახელმწიფო ბიუჯეტი კარგავს და მომავალშიც დაკარგავს საკმაოდ სერიოზულ თანხებს, ვინაიდან იგი ქმნის წინაპირობებს არაფორმალური დასაქმებისათვის. სახელმწიფო ასევე კარგავს საკმაოდ სერიოზულ თანხებს იმის გამო, რომ ქვეყანაში დღემდე გადაუჭრელია საარსებო მინიმუმისა და მინიმალური ხელფასის გათანაბრების საკითხი. მინიმალური ხელფასი, როგორც ცნობილია, ქვეყანაში 20 ლარია. ეს აძლევს მეწარმეს საშუალებას დამალოს მომუშავეთა ხელფასები და არ გადაიხადოს გადასახადები.

საქართველოსათვის უმწვევსი პრობლემაა უმუშევრობა. ოფიციალური ციფრები, სამწუხაროდ, ვერ ასახავენ რეალურ სიტუაციას და უმუშევრები ბევრად მეტია, ვიდრე აღირიცხება ზოგადად შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის კრიტერიუმებით. ექსპერტთა შეფასებებით, უმუშევრობის დონე ქვეყანაში 30%-ზე ბევრად მეტია. დასაქმებულებს შორის მცირეა (დაახლოებით 34%) დაქირავებით დასაქმებულები, ანუ ადამიანები, რომლებიც მუშაობენ კონტრაქტით და დაწესებული აქვთ შრომის გარკვეული სტანდარტები. დასაქმებულთა უმეტესობა თვითდასაქმებულია. ამასთან საკამათოა ბევრი მათგანის მიჩნევა დასაქმებულად, რომ აღარაფერი ვთქვათ მათი შრომის პირობებზე. სამწუხაროდ, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია ცნობს და ჩვენი სახელმწიფოც ამას იყენებს, რომ ადამიანი თვითდასაქმებულია თუ მას აქვს საკუთარი საკარმიდამო ნაკვეთი, პატარა ბაღი ან კი, რომ არაფერი ვთქვათ ყოველგვარი უფლებების გარეშე ბაზრობებზე დასაქმებულ ადამიანებზე და ა. შ.

უმუშევრობის მაღალი დონის პირობებში რეალურად კიდევ უფრო ნაკლებ ხელმისაწვდომი გახდა სამუშაო ადგილები იმის გამო, რომ საქართველოში 5 წლით გაიზარდა საპენსიო ასაკი. ამით კიდევ უფრო გამძაფრდა კონკურენცია არსებულ სამუშაო ადგილებზე. მცირე პენსიები აიძულებს პენსიონერებსაც — ეძებონ სამუშაო. ეს კიდევ უფრო

ამძიმებს მდგომარეობას დასაქმების სფეროში და მთლიანად სოციალურ ფონს ქვეყანაში.

საქართველოში რეალურად არსებობს ასევე ბავშვთა შრომის გამოყენების პრობლემა, რასაც ებრძვის მთელი მსოფლიო და ჩვენთან მას არ ექცევა სათანადო ყურადღება. დღეს მომუშავე ბავშვი ნიშნავს არა მარტო სვალინდელ გაუნათლებელ თაობას, არამედ ნიშნავს იმასაც, რომ მომავალში გაუნათლებელი შშობლები ძნელად თუ მისცემენ თავიანთ შვილებს განათლებას, რაც კიდევ უფრო გააუარესებს მათ მდგომარეობას. ეს დიდი და სერიოზული პრობლემაა, მაგრამ დაუბრუნდეთ ისევ შრომით უფლებებს.

შრომის ახალი კოდექსით ფაქტიურად იგნორირებულია ევროპის სოციალური ქარტიის მოთხოვნები, მათ შორის ისეთი მუხლების, რომელთა რატიფიცირებაც მოახდინა საქართველოს პარლამენტმა. იგნორირებულია ასევე შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ფუნდამენტური კონვენციების მოთხოვნები; ჯერაც არ არის რატიფიცირებული კონვენცია კოლექტიური მოლაპარაკებების შესახებ და სოციალური დიალოგი ქვეყანაში ფაქტობრივად არ მიმდინარეობს. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული კონვენცია რატიფიცირებული არ არის საქართველოს პარლამენტის მიერ, იმის გამო, რომ ვართ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის წევრი ქვეყანა, მისი კონვენციები და რეკომენდაციები გარკვეულწილად სავალდებულოა ჩვენთვისაც.

შრომის ახალი კოდექსის მიღებამდე საქართველოს პროფესიული კავშირების გაერთიანებამ მოაწყო ბევრი აქცია ანტიკონსტიტუციური შრომის კანონმდებლობის შეცვლის მოთხოვნით. როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენი მოთხოვნების გარკვეული ნაწილი გათვალისწინებული იქნა, მაგრამ საჭიროა მეტი აქტიურობა და ვცდილობთ კიდევ უფრო ეფექტური ნაბიჯების გადადგმას.

იმის გამო, რომ საქართველოს შრომითი კანონმდებლობა უგულვებლყოფს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის

კონვენციებისა და „ევროპის სოციალური ქარტიის“ მოთხოვნებს, ქვეყანას შეიძლება შეექმნას სერიოზული პრობლემები საერთაშორისო თანამეგობრობაში ინტეგრაციის თვალსაზრისით. ამის მიუხედავად, ხელისუფლებას, სამწუხაროდ, არ სურს დიალოგი იმ ორგანიზაციებთან, რომლებიც წარმოადგენენ საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილის, თავისი წევრების აზრს. ჩვენი აზრით, შეიქმნა საკმაოდ პარადოქსული სიტუაცია იმასთან დაკავშირებით, რომ პროფკავშირებთან და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან ერთად ახალი კოდექსის მოწინააღმდეგეთა სიაში აღმოჩნდა საქართველოს მეწარმეთა კავშირიც. ასეთი შრომის კოდექსი ნამდვილად არ უწყობს ხელს სოციალურ სტაბილურობას ქვეყანაში. არასტაბილურ ქვეყანაში კი არც ადამიანის უფლებები იქნება დაცული და ვერც პროფკავშირები განვითარდება.

საქართველოში შრომის სფეროში არსებული სიტუაცია იმითაც არის განპირობებული, რომ ჩვენთან ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული სამოქალაქო საზოგადოება. საკმაოდ სუსტი სამოქალაქო საზოგადოების ნაწილი გახლავთ პროფკავშირები და ისიც ფუნქციური რეორგანიზაციის პროცესში იმყოფება. ჩვენი საზოგადოების მენტალიტეტის ბრალიც არის ამ ინსტიტუტის განუვითარებლობა, ვინაიდან არ არის გააზრებული, რომ სოციალური დიალოგი სოციალური სამართლიანობისა და სტაბილურობის უზრუნველყოფის რეალური გზა და საშუალებაა. როცა პროფკავშირები ატარებს აქციას, საზოგადოების უმეტესობა ვერ აცნობიერებს მისი მხარდაჭერის მნიშვნელობას და ამჯობინებს, ტელევიზიით ადევნოს აქციებს თვალი, ვიდრე საკუთარ თავზე არ გამოცდის სამსახურიდან უკანონოდ გათავისუფლების ან შრომითი უფლებების სხვა დარღვევას. ასეთი მენტალიტეტი იმ გარემოს ბრალიცაა, სადაც ჩვენ ათეული წლების განმავლობაში გვიწვედა ცხოვრება. მენტალიტეტის შეცვლას დრო სჭირდება, მაგრამ იმასაც ვხვდებით,

რომ აუცილებელია ჩვენი ძალისხმევის გაზრდა, რათა საქართველოს პროფკავშირები რეალურად დაემსგავსოს დასავლური ტიპის პროფკავშირულ ორგანიზაციებს და რეალურად შეძლოს მასზე დაკისრებული როლის შესრულება ქვეყანაში სოციალური ვითარების გაუმჯობესებისათვის.

ის, რაც ჭირს საზოგადოებას, სჭირს პროფკავშირებსაც. ნაკლოვანებების გაცნობიერება გვეხმარება მათ დაძლევაში. სერიოზული პრობლემაა ორგანიზაციის წევრების შენარჩუნება. საწყის ეტაპზე ჩვენ შევძელით წევრების კლების შეჩერება და ზოგიერთ დარგში მატებისკენაც წავედით. ეს შევძელით იმ რეფორმებით, რაც ჩვენ განვახორციელებთ. მოგეხსენებათ, რომ სამოცდაათი წლის მანძილზე პროფკავშირების თვითონ იდეოლოგია იყო დაკარგული, იმიტომ, რომ ეს იყო პარტიის სატელიტი ორგანიზაცია და ამ ორგანიზაციის ხელმძღვანელი ფაქტობრივად ინიშნებოდა სახელმწიფო სტრუქტურებიდან. დღეისათვის ეს ასე აღარ არის. ვცდილობთ დასავლური ტიპის პროფკავშირული ორგანიზაციის მშენებლობას, როცა ქვევიდან ზემოთ ხდება პროფკავშირის შენება და არა ისე, როგორც კეთდებოდა საბჭოთა კავშირის პერიოდში.

დღეს ჩვენ აქ ვიმყოფებით ჟან-ჟორესის ფონდის მხარდაჭერით. საკმაოდ პესიმისტური იყო ჩვენი გამოსვლა. პესიმისტურ ნოტაზე მიმდინარეობს იმ პრობლემების წარმოჩენა, რაც ქართულ საზოგადოებას სჭირს ზოგადად. მაგრამ სწორედ ჟორესის სიტყვებია, რომ „ხალხს ძლიერნი ამა ქვეყნისა მანამ ჰგონიათ უძლეველნი, სანამ დაჩოქილ მდგომარეობაში შესცქერიან მათ“. ჩვენ და საზოგადოება მთლიანად თუ გავითავისებთ იმას, რომ ინტერესი და დაკვეთა როგორც პოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური, ხელისუფლებას უნდა მისცეს საზოგადოებამ, მაშინ ბევრი პრობლემაც მოგვარდება. არასწორად მიმაჩნია მხოლოდ კრიტიკა, თუ რა გააკეთა ან არ გააკეთა ხელისუფლებამ, ვინაიდან რისი უფლებაც მისცა მას საზოგადოებამ, ხელისუფალმაც

სწორედ ის შემოგვტავაზა. შრომის უფლების დასაცავად გამართულ ჩვენს აქციაზე ათი ათასი კაცის ნაცვლად რომ გამოსულიყო ოთხმოცი ათასი კაცი, მაშინ, მერწმუნეთ, ასეთი შრომის კოდექსი არ გვექნებოდა. მართალია, ამას ჯერ ვერ აცნობიერებს ხალხი, მაგრამ ამის გაცნობიერება აუცილებლად მოხდება და ჩვენი ძალისხმევაც შრომითი უფლებების დასაცავად უფრო ეფექტური იქნება.

უთანასწორობა შრომის სფეროში (საქართველო)

ციური ანთაძე

შრომითი საქმიანობა ადამიანთა არსებობისა და განვითარების ძირითადი სფეროა. ამიტომ სოციალური სამართლიანობისა და სტაბილურობის უზრუნველყოფისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს შრომის სფეროში უთანასწორობის აღმოფხვრას და შრომითი ურთიერთობის მხარეთა თანასწორუფლებიანობის დაცვას.

როგორც ცნობილია, შრომითი ურთიერთობის სამართლებრივი ნორმები ამ ურთიერთობების რეგულირების საფუძველია. ამიტომ შრომითი კანონმდებლობის ხარისხზე დიდადაა დამოკიდებული მხარეთა ინტერესების ბალანსის უზრუნველყოფა.

საქართველოში 2006 წლის 25 მაისს მიღებულმა „შრომის კოდექსმა“ არსებითად გააუარესა შრომითი ურთიერთობის ნორმები და რეალურად შექმნა დასაქმებულთა დისკრიმინაციის წინაპირობები. ამასთან მხარეთა უთანასწორობის შესაძლებლობები არსებობს შრომითი ურთიერთობის ყველა ეტაპზე: დაწყებული დასაქმებიდან და დამთავრებული სამუშაოდან დათხოვნითა და უმუშევართა სოციალური დაცვით. ინფორმაციის უკეთ აღქმის მიზნით უთანასწორობის გამოვლინების შესაძლებლობები განვიხილოთ სწორედ ამ ეტაპების, სტადიების მიხედვით. ამ თვალსაზრისით შეიძლება გამოვყოთ უთანასწორობა დასაქმებისას, შრომის პირობებში, შრომის ანაზღაურებისას, სამსახურებრივი წინსვლის სფეროში, სამუშაოდან დათხოვნისას, პიროვნების სოციალური დაცვის სფეროში.

უთანასწორობა დასაქმებისას

საქართველოში დასაქმების შესაძლებლობების შეზღუდულობა და უმუშევრობის მაღალი დონე თავიდანვე ქმნის უთანასწორობის წინაპირობებს დამსაქმებლისა და დასაქმებულის ურთიერთობაში. სხვა სამუშაოს შოვნის სირთულის გამო მო-

მუშავე ხშირად იძულებულია დათანხმდეს შრომის არაადეკვატურ პირობებს, დაბალ ანაზღაურებას, ზეგანაკვეთურ მუშაობას და ა.შ.

საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ შრომის ბაზრის ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობის გამო არათანაბარია დასაქმების შესაძლებლობების შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა მოსახლეობის სხვადასხვა კატეგორიისათვის. ქვეყანაში ფაქტობრივად არ არსებობს დასაქმების სახელმწიფო სამსახური, განუვითარებელი და არაეფექტიანია დასაქმების კერძო სააგენტოების სისტემა, დაბალია კომპიუტერიზაციისა და ინტერნეტიზაციის დონე, რის გამოც მოსახლეობის მხოლოდ მცირე ნაწილისთვის თუა ცნობილი ინფორმაცია რეალური ვაკანსიების შესახებ.

უთანასწორობის გამოვლინებად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტიც, რომ საქართველოში დღეისათვის მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად „დამსაქმებელი არ არის ვალდებული დაასაბუთოს თავისი გადაწყვეტილება დასაქმებაზე უარის თქმის შესახებ“ (საქართველოს შრომის კოდექსი, მუხლი 5, პუნქტი 8). ეს, ერთის მხრივ, შესაძლებლობას აძლევს დამსაქმებელს (მათ შორის სახელმწიფო სტრუქტურებში) კანდიდატის შერჩევისა და შეფასების პროცესში მიიღოს დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილება და, მეორეს მხრივ, სამუშაოს მაძიებელს უკარგავს ობიექტური შეფასების რწმენას და სხვა სამუშაოს ძებნის სურვილს. მით უფრო, რომ ხშირ შემთხვევაში კადრების შერჩევის კრიტერიუმები დაუზუსტებელი, შერჩევის პროცესი კი არაგამჭვირვალეა.

საქართველოში არცთუ იშვიათია დამსაქმებლის მხრიდან მომუშავისადმი დაუსაბუთებელი მოთხოვნების წაყენების შემთხვევები, ანუ ისეთი მოთხოვნების, რომლებიც არ გამოდინარეობენ შესასრულებელი სამუშაოს სპეციფიკიდან. მაგალითად, შეზღუდვები ასაკის, სქესის მიხედვით, უცხო ენის ცოდნის მოთხოვნა ისეთ სამუშაოებზე, სადაც ამის საჭიროება არ არსებობს და ა.შ. ასეთი შეზღუდვები მომუშავეთა დისკრიმინაციადაც შეიძლება შეფასდეს.

სამწუხაროდ, ბოლო პერიოდში ძალიან გახშირდა ხანმოკლე (ერთთვიანი, ორ და სამთვიანი) შრომითი კონტრაქტები,

როგორც კერძო, ისე სახელმწიფო სტრუქტურებში, რაც დამირგუნველად მოქმედებს მომუშავის ფსიქიკაზე, შრომით მოტივაციაზე და რეალურად ქმნის პირობებს დამსაქმებლის თავნებობისათვის.

უთანასწორობა შრომის პირობებში

საქართველოს ახალი შრომის კოდექსით დასაშვებია შრომითი კონტრაქტის დადება ზეპირი ფორმით განსაზღვრული ან განუსაზღვრელი ვადით. ზეპირი ფორმით კონტრაქტის დადების შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, გაუწერელია შრომითი ურთიერთობის ძირითადი ასპექტები. ეს კი ზრდის შრომითი დავეების წარმოშობის ალბათობას და დაუცველს ხდის მომუშავეს დამსაქმებელთან მიმართებაში, განსაკუთრებით შრომითი დავეების წარმოშობისას.

მართალია, კოდექსის თანახმად, სამუშაო დრო არ უნდა აღემატებოდეს კვირაში 41 საათს, მაგრამ იქვე აღნიშნულია: „თუ შრომითი ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული“. ნორმის ასეთი ფორმულირება ფაქტობრივად უფლებას აძლევს დამსაქმებელს დაადგინოს უფრო მეტი ხანგრძლივობის სამუშაო დრო. მით უფრო, რომ შრომის კოდექსით ფაქტობრივად შეუზღუდავია საზეგანაკვეთო სამუშაოები: დადგენილი არ არის საზეგანაკვეთო სამუშაოების მაქსიმალურად დასაშვები ხანგრძლივობა, ასეთი სამუშაოების დამატებით ანაზღაურების მოთხოვნა და ა.შ. უფრო მეტიც, კოდექსი ადგენს, რომ „დასაქმებული ვალდებულია შეასრულოს ზეგანაკვეთური სამუშაო სტიქიური უბედურების თავიდან ასაცილებლად ანდა მისი შედეგების ლიკვიდაციისათვის — ანაზღაურების გარეშე“ (მუხლი 17, პუნქტი 1), რაც ეწინააღმდეგება შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ფუძემდებლური კონვენციის (#29 „იძულებული ან სავალდებულო შრომის შესახებ“) მოთხოვნებს.

ახალი შრომის კოდექსით გაუქმებულია მძიმე, მავნე და საშიშპირობებიან სამუშაოებზე, ასევე ღამით მუშაობისათვის შეღავათები და კომპენსაციები, რასაც ითვალისწინებდა 2006 წლამდე მოქმედი „შრომის კანონთა კოდექსი“. ახალი კოდე-

ქსიდან „გაქრა“ ასევე არასრულწლოვანთათვის შემცირებული სამუშაო დროის დაწესების, მოსწავლე და სტუდენტი ახალგაზრდებისათვის სასწავლო შევებულების მიცემის მოთხოვნები.

უთანასწორობა შრომის ანაზღაურებისას

საქართველოს „შრომის კოდექსი“ არ ცნობს შრომის ანაზღაურების მინიმალური ოდენობის (მინიმალური ხელფასის) დადგენის საჭიროებას, თუმცა დღესაც მოქმედებს საქართველოს პრეზიდენტის 1999 წლის 4 ივნისის #351 ბრძანებულებით დადგენილი მინიმალური ხელფასის ნორმა 20 ლარის ოდენობით. ეს კი დღეს არსებული საარსებო მინიმუმის მხოლოდ 1/6-ია. ყველაზე შემაშფოთებელია ფაქტი, რომ 20 ლარზე ნაკლებ ხელფასს ამჟამად იღებს დაქირავებით მომუშავეთა 3-4% (დაახლოებით 19 ათასი მომუშავე, რომელთაგან 13 ათასი საბიუჯეტო დაწესებულებებში, ძირითადად საავადმყოფოებში, სკოლებში, ბიბლიოთეკებში მუშაობს). საქართველოში დაქირავებით მომუშავეთა 32%-ის შრომის ანაზღაურება 100 ლარზე ანუ საარსებო მინიმუმზე ნაკლებია. ბიზნეს სექტორში ეს მაჩვენებელი 27,4%-ის ტოლია, საბიუჯეტო სექტორში კი — 38,3%-ის.

ძალიან დიდია შრომის ანაზღაურების შიდაუწყებრივი დიფერენციაცია როგორც კერძო, ისე სახელმწიფო სექტორში. მაგალითად, სამინისტროში მინიმალურ და მაქსიმალურ ხელფასებს შორის თანაფარდობა შეადგენს 1 : 28.

სტატისტიკის დეპარტამენტის გამოკვლევებით, ბიზნეს-სექტორში ყველაზე დაბალი (20 ლარზე ნაკლები) ანაზღაურების მქონე დასაქმებულების საშუალო ხელფასი 242-ჯერ ნაკლებია ყველაზე მაღალი (2 000 ლარზე მეტი) ანაზღაურების მქონე მომუშავეების საშუალო ხელფასზე. საბიუჯეტო სექტორში კი ეს მაჩვენებელი 292-ჯერ მეტია, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს სოციალური უსამართლობის განცდას საზოგადოებაში და საფრთხეს უქმნის სოციალურ სტაბილურობას ქვეყანაში.

უთანასწორობა სამსახურებრივი წინსვლის სფეროში

სამსახურში მიღება და დაწინაურება ხშირად არაობიექტური კრიტერიუმებით (ნაცნობობით, პარტიული ნიშნით, ასაკობრივი ნიშნით, უფროსთან მეგობრობის ანდა „ერთგულების“ გამო და ა.შ.) ხდება, რაც, ერთის მხრივ, უარყოფითად აისახება დანარჩენ მომუშავეთა შრომით მოტივაციაზე და, მეორეს მხრივ, არაკომპეტენტურ ხელმძღვანელობასთან დაკავშირებული პრობლემების გამწვავებას უწყობს ხელს. საქართველოსთვის ეს პრობლემა უადრესად აქტუალურია და სოციალური უკმაყოფილების ზრდის, ქვეყნიდან ახალგაზრდობის ემიგრირების ერთ-ერთ ფაქტორადაც გვევლინება.

უთანასწორობა სამუშაოდან დათხოვნისას

საქართველოში ძალიან ბევრი პრობლემაა შრომითი ურთიერთობის ამ ეტაპზე. მხედველობაში გვაქვს სამუშაოდან გათავისუფლება.

შრომის ახალი კოდექსის ნორმებით, ძალიან უთანაბრო მდგომარეობაშია ჩაყენებული დამსაქმებელი და დასაქმებული სამსახურიდან გათავისუფლების შესახებ ინფორმაციის მიწოდების თვალსაზრისით. კერძოდ, დასაქმებული ვალდებულია არანაკლებ 30 კალენდარული დღით ადრე გააფრთხილოს დამსაქმებელი სამუშაოდან წასვლის შესახებ, ხოლო დამსაქმებელი არ არის ვალდებული, თუნდაც რამოდენიმე წუთით ადრე გააფრთხილოს მომუშავე მოსალოდნელი გათავისუფლების შესახებ. გარდა იმისა, რომ სამუშაოდან მოულოდნელი გათავისუფლება, თანაც ყოველგვარი ახსნა-განმარტების გარეშე, უდიდესი სულიერი ტრამვაა პიროვნებისათვის, იგი მძიმე ეკონომიკურ პირობებში აყენებს სამუშაოდან დათხოვნილს და მის ოჯახს, ვინაიდან უმუშევრობის მაღალი დონის პირობებში ძალიან რთულია ახალი სამუშაო ადგილის მოძიება. ამასთან, ახალი კოდექსით, დამსაქმებელი მომუშავეს უხდის კომპენსაციას მხოლოდ ერთი თვის ხელფასის ოდენობით და ისიც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მომუშავეს სამსახურიდან გათავისუფლება მოხდა დამსაქმებლის ინიციატივით.

კურიოზულადაც კი გვეჩვენება ის ფაქტი, რომ ახალი შრომითი კანონმდებლობით, დასაქმებული ჩაყენებულია დისკრიმინაციულ მდგომარეობაში არა მარტო შრომითი ურთიერთობის, არამედ პროტესტის გამოხატვის სფეროშიც. კერძოდ, ახალი კოდექსით, „უკანონოდ ჩაითვლება იმ დასაქმებულთა გაფიცვა, რომლებიც შრომითი ხელშეკრულების მოშლის შესახებ ინფორმირებულნი იყვნენ დავის წარმოშობამდე“ (მუხლი 51, პუნქტი 4). არადა, ცნობილია, რომ გაფიცვების აბსოლუტური უმრავლესობა სწორედ იმიტომ ხდება, რომ მომუშავეები იგებენ ინფორმაციას სამუშაოდან მათი გათავისუფლებების შესახებ. მართალია, კოდექსში ჩადებულია ნორმები გაფიცვის უფლებისა და მისი ორგანიზაციის მექანიზმის შესახებ, მაგრამ იმედროულად იმდენი შემზღუდავი და გაუმართლებელი მომენტია, რომ ფაქტიურად მინიმუმამდე ამცირებს ამ კონსტიტუციური უფლების რეალიზაციის შანსს (თუ არ სპობს მთლიანად).

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, თვალნათლივ ჩანს, რომ საქართველოში სამუშაოს ძებნის, მუშაობის დაწყების, შრომის პერიოდში და სამუშაოდან გათავისუფლებისას ადამიანი ჩაყენებულია სოციალურად უსამართლო სიტუაციაში, უსამართლო პირობებში, მაგრამ ამითაც არ მთავრდება ...

ადამიანისადმი დამოკიდებულება გარკვეულწილად აისახება უმუშევარი ან შრომისუუნარო პირის სოციალური დაცვის პოლიტიკაში. მისი ანალიზიც გარკვეულწილად იძლევა შეფასების საშუალებას, თუ რამდენად არის დაცული ადამიანის უფლებები და სოციალური სამართლიანობის პრინციპები ამა თუ იმ ქვეყანაში. სამწუხაროდ, საქართველოში არ არსებობს უმუშევართა სოციალური დაცვის სახელმწიფო სისტემა. 2006 წლის მაისში მიღებული შრომის კოდექსით გაუქმდა საქართველოს კანონი „დასაქმების შესახებ“ და მასთან ერთად გაუქმდა უმუშევრის შემწეობა. სახელმწიფომ მოიხსნა ყოველგვარი ვალდებულება უმუშევართა სოციალური დაცვის მიმართულებით. ის მიზეზი, მიზეზი თანხა, რომელიც ეძლეოდა უმუშევარს შემწეობისათვის (20 ლარი თვეში 6 თვის განმავლობაში) და რეალურად არსებობდა მისი ეტაპობრივად გაზრდისა და საარსებო მინიმუმთან გატოლების შესაძლებლო-

ბა, საერთოდ გაუქმდა. უმუშევრობისაგან დაზღვევის კერძო სისტემა კი საქართველოში ჯერ არ არის ჩამოყალიბებული და ამ სფეროში პირველი ნაბიჯები ახლა იდგმება. ამ თვალსაზრისით მისასალმებელია საქართველოს პროფესიული კავშირების გაერთიანების თანამშრომლობა სადაზღვევო კომპანია „GPI ჰოლდინგთან“. მართალია, სხვა სადაზღვევო კომპანიებიც იწყებენ მუშაობას ამ სფეროში, მაგრამ, ჯერჯერობით, ეს სისტემა მაინც ჩამოყალიბებულია და პიროვნებას არა აქვს გარანტია, რომ უმუშევრად დარჩენის შემთხვევაში იგი მიიღებს გარკვეულ მატერიალურ მხარდაჭერას სახელმწიფო თუ კერძო სტრუქტურების მხრიდან.

შრომით უფლებებს გარკვეულწილად უკავშირდება საპენსიო სისტემა. უნდა აღინიშნოს, რომ შრომითი პენსიები საქართველოში ფაქტობრივად არ არსებობს და მოქმედ კანონმდებლობაშიც გამოიყენება დეფინიცია „სახელმწიფო პენსია“. ეს უკანასკნელი მოიცავს ასაკის გამო პენსიას, რომელსაც საერთო არაფერი აქვს შრომით პენსიასთან, რამდენადაც იგი თანაბარი ოდენობით ენიშნება ყველას, ვისაც შეუსრულდა საპენსიო ასაკი იმის მიუხედავად, აქვს თუ არა მუშაობის სტაჟი, რამდენი ჰქონდა ხელფასი და ა.შ. ეს გვაძლევს იმის თქმის უფლებას, რომ საქართველოში შრომითი პენსიები არ არსებობს.

ჩვენი აზრით, სოციალური უსამართლობის გამოვლინებაა ის ფაქტიც, რომ 2006 წლის სექტემბერიდან გარკვეული რეგიონული ნიშნით დაიწყო საპენსიო პოლიტიკის დიფერენციაცია. კერძოდ, ქ. თბილისში მცხოვრებ ასაკით პენსიონერებს მუშაობის სტაჟის მიხედვით დაემატათ 2, 5 და 10 ლარი. დანამატის სიმცირის მიუხედავად, ასეთი პოლიტიკა დედაქალაქის ფარგლებს გარეთ მცხოვრებ პენსიონერებში ბადებს დიდ უკმაყოფილებას, სოციალური დისკრიმინაციის განცდას და, რა თქმა უნდა, მიუღებელია სოციალური სამართლიანობის თვალსაზრისით.

რაც შეეხება სოციალურ პენსიებს, საქართველოში ისინიც ძალიან მცირეა. ხელფასის პენსიით ჩანაცვლების მაჩვენებელი საქართველოში 30-33%-ია. მინიმალური პენსია საშუალო ხელფასის 1/5-სა და საარსებო მინიმუმის დაახლოებით 30-35%-

ს სეადგენს. ასეთ შემთხვევაში, რასაკვირველია, პენსია ვერ შეასრულებს იმ ფუნქციებს, რაც ეკისრება მას მოქალაქეთა სოციალური დაცვის სფეროში.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სოციალური დამარების საქართველოში მოქმედი სისტემა უადრესად დაუხვეწავია. ეს ძალიან ფართო თემაა, მაგრამ ზოგადი შეფასების სახით აღვნიშნავთ, რომ ის მოდელი, რომელიც შემოთავაზებულია საქართველოში სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი ოჯახების სოციალური დახმარებისათვის, მოუქნელი, ძვირადღირებული და არაეფექტიანია. იგი, დახმარების სიმცირის გამო (დახმარების ოდენობა ერთ სულზე საარსებო მინიმუმის 1/4-საც არ შეადგენს,) რეალურად ვერ უზრუნველყოფს სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი ოჯახების ამოყვანას სიღატაკიდან. ამასთან, არსებობს სერიოზული საშიშროება, რომ სოციალური დახმარების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის იმ მიმართულებით გაგრძელება, რა მიმართულებებითაც იგი დღეს ხორციელდება (დახმარებების წარმართვა უკიდურესად გაჭირვებული ოჯახების მხოლოდ მცირე ნაწილზე, განათლების, ჯანმრთელობის დაცვის მომსახურებაზე ფასების მკვეთრი ზრდა და ა.შ.) ხელს შეუწყობს მოსახლეობის უძრავლესობის ლუმპენიზაციას და სიღარიბის დაძლევა საქართველოსათვის შორეულ პერსპექტივად იქცევა.

ამრიგად, საქართველოში უკანასკნელ პერიოდში განხორციელებული ცვლილებებით აშკარად გაუარესდა პირობები სოციალური სამართლიანობის უზრუნველყოფისათვის. უფრო მეტიც, შრომისა და სოციალური დაცვის სფეროში მოქმედი კანონმდებლობა ხელს უწყობს სოციალური უთანასწორობის გაღრმავებას, რაც საშიშ ტენდენციად უნდა შეფასდეს.

რა შედეგები შეიძლება მოჰყვეს შრომის სფეროში სოციალური უთანასწორობის გაღრმავებას? მოგეხსენებათ, რომ ეს შედეგები არის როგორც სოციალურ-ეკონომიკური, ასევე პოლიტიკური ხასიათის და სქემატურად იგი შეიძლება ასეთი სახით წარმოვადგინოთ: მას შედეგად მოჰყვება მოსახლეობაში ეკონომიკური და სოციალური პოლარიზაციის გაზრდა; მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის ლუმპენიზაცია და მასთან დაკავშირებული პრობლემების გამწვავება, მათი ჯანმრთე-

ლობის გაუარესება, დამნაშავეობის გაზრდა და ა. შ.; სოციალურად დაუცველი კატეგორიებისათვის საჭირო სახელმწიფო სახსრების გაზრდა; სოციალური და პოლიტიკური უკმაყოფილების ზრდა მოსახლეობის საკმაოდ სერიოზულ ნაწილში, რისი ლოგიკური შედეგიცაა სოციალური და პოლიტიკური არასტაბილურობა და სოციალური აფეთქების საფრთხის ზრდა. მოვლენების ასეთი სცენარით განვითარება კი, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება შედიოდეს არა მარტო ხელისუფლების, არამედ არც ერთი ორგანიზაციისა და არც ერთი ნორმალურად მოაზროვნე ადამიანის ინტერესებში. ამიტომ, ჩვენი დღევანდელი გამოსვლის მიზანი იმაში მდგომარეობს, რომ არსებულ პრობლემებზე ხშირი საუბრით, დროულად მოხდეს მათზე ხელისუფლების ყურადღების აქცენტირება, რათა დაიგეგმოს და გადაიდგას ნაბიჯები სოციალური დამაბულობის შესარბილებლად და ქვეყანაში სოციალური სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად. ცნობილია, რომ პრობლემების გადასაჭრელად პირველი ნაბიჯია საუბარი ამ პრობლემებზე და მათ გამომწვევ მიზეზებზე.

ჩვენი თვალთახედვით, მემარცხენეობის მთავარი მიზანი და დანიშნულება განვითარების მოცემულ ეტაპზე, სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ხელი შეუწყოს სოციალურად დაბალანსებული პოლიტიკის გატარებას და სტაბილურობას, რაც, საბოლოო ჯამში, მომგებიანია არა მარტო ხელისუფლებისათვის, არამედ ნებისმიერი მოქალაქისათვის და მთელი საზოგადოებისათვის.

თანასწორობის იდეა და თანამედროვე ქართული საზოგადოება

გია ჟორჟოლიანი

კომუნისტური სამყაროს დაცემის შემდეგ თითქოს ყველა-სათვის ნათელი იყო მიზანი, რომელიც განისაზღვრებოდა როგორც „დემოკრატია“, ან როგორც „დასავლეთი“, ხან კი როგორც ვეროპა, რაც მიუხედავად ნიუანსური განსხვავებებისა, აღნიშნავდა ერთს: სასურველ მდგომარეობას, კეთილდღეობისა და თავისუფლების სამყაროს, საზოგადოების ყველა წევრის მატერიალური და სულიერი განვითარების საჭირო პირობებით უზრუნველყოფას.

მაგრამ, არაფერ იცოდა, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო გზა და რა მექანიზმები უნდა ამოქმედებულიყო ხსენებული, თავადაც არა მკაფიო და ძლიერ უტოპისტურ (საბჭოთა) ტრადიციებზე დაყრდნობილი, მიზნის მისაღწევად. თუ ასეთი ეჭვები და კრიტიკული მოსაზრებები საკმაოდ იშვიათი იყო 90-იანი წლების დასაწყისში, დღეს მათ მძლავრი არგუმენტაცია შეიძინეს განვლილი 15 წლიანი ისტორიული გამოცდილების შედეგად.

წინამდებარე სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია ერთ (მრავალთაგან) შეუსაბამობაზე, წინააღმდეგობაზე რომელიც დასახულ მიზანსა და მისი მიღწევის განხორციელებულ გზასა და მეთოდში მდგომარეობდა: მიზანი („ვეროპა“), რომელიც დასახული იყო შეიცავდა ძალიან ძლიერ სოციალ-დემოკრატიულ შემადგენელს ლიბერალურთან ერთად, ხოლო გზა, პოლიტიკა (policy), რომელიც გამოიყენებოდა ამ მიზნის მისაღწევად ხშირად პრაქტიკულად მას, ამ შემადგენელს უგულვებლყოფდა რადიკალური ნეოლიბერალიზმის მეთოდების სრული დომინირების ფონზე.

თავისუფლებისა და თანასწორობის იდეების, ერთი მხრივ ურთიერთგანმაპირობებელი, ხოლო მეორე მხრივ ურთიერთწინააღმდეგობრივი მიმართება, რომელიც ერთ-ერთ ცენტრალურ ადგილს იკავებს “მოდერნის” პოლიტიკურ დისკურსში ბოლო

ორი საუკუნის განმავლობაში, სრულიად არაადეკვატურად აღიქმება საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად წარმოქმნილ სივრცეში. კერძოდ, თანასწორობის შემადგენელი ზემოთხსენებული თავისუფლება-თანასწორობის ერთიანი დისკურსისა, უკეთეს შემთხვევაში დაქვემდებარებულ ადგილს იკავებს, ხოლო, უმეტესწილად, პრაქტიკულად იგნორირებულია.

ამგვარი ვითარება, ალბათ, ძირითადად ორი მიზეზით არის განპირობებული:

1. გლობალიზაციის (მისი ყველა განზომილების გათვალისწინებით) ეპოქაში მოდერნის ტრადიციული ღირებულებები და “საკანძო საკითხები” აშკარა ტრანსფორმაციას განიცდიან და შესაბამისად თანამედროვე პოლიტიკურ დისკურსში განსხვავებული კონფიგურაციით წარმოდგებიან. ნეოლიბერალიზმის დომინანტობის პირობებში თანასწორობის საკითხი “უმრავლესობის პრობლემადაა” სულ უფრო იქცევა “უმცირესობის პრობლემადა”. სუსტდება მისი მოდერნიზატორული და პროგრესისტული ასპექტი, რომელიც თანასწორობას ანიჭებდა ერთ-ერთ ცენტრალურ როლს მთლიანი საზოგადოების განვითარებაში, მოდერნიზაციაში და პროგრესში, და ნარჩუნდება მხოლოდ მისი ეთიკური, სოლიდარისტული სულისკვეთება. ცხადია, რომ მოდერნიზაციაზე ორიენტირებულ საზოგადოებაში ეს მნიშვნელოვნად ასუსტებს თანასწორობის ღირებულებას.

2. საბჭოთა იდეოლოგიაში ზემოთხსენებული ტრადიციული ვეროპული თავისუფლება-თანასწორობის ერთიანი დისკურსისგან განსხვავებით, თანასწორობის იდეას წამყვანი ადგილი ეკავა თავისუფლების იდეის სრული იგნორირების ფონზე. საბჭოთა კავშირის დაცემასთან ერთად, საბჭოთა იდეოლოგიაში, პრაქტიკულად სრული დელეგატიმაცია განიცადა და საპირისპიროდ შეიცვალა ღირებულებრივი იერარქიაც: წამყვანი ადგილი დაიკავა თავისუფლებამ თანასწორობის იგნორირების ფონზე.

ფუნდამენტურად განსხვავებულ საზოგადოებებში, როგორცაა თანამედროვე ვეროპული და პოსტსაბჭოთა საზოგადოებები, ნეოლიბერალიზმის დომინანტურობა სრულიად განსხვავებულ შედეგებს მოგვცემს და უკვე იძლევა, რაც სპეციალ-

ური კვლევის გარეშეც თვალშისაცემია. ამდენად, თუ პოსტ-საბჭოთა საქართველოს საზოგადოებრივი განვითარების ორიენტირად თანამედროვე ევროპულ საზოგადოებრივ წესრიგს მივიჩნევთ, აუცილებელია ადეკვატური წარმოდგენის შექმნა იმ “საკვანძო საყრდენებზე“, რომლებიც ამ საზოგადოების ფუნდამენტს ქმნიან და მათი ადგილის, რაგვარობისა და როლის გააზრება ჩვენს საზოგადოებაში.

ერთ-ერთი ასეთი “საკვანძო საყრდენი“ თანასწორობის ღირებულებაა, რომლის მხოლოდ ზოგიერთ მნიშვნელოვან ასპექტს ქვემოთ ძალიან ზოგადად შევხებით.

მოქალაქეობა და თანასწორობის ორი ვერსია

თანასწორობის იდეა მჭიდროდ უკავშირდება მოქალაქეობას.

მოქალაქეობრივი სტატუსის საკითხმა, თანდათან XIX–XX სს-ში დაიკავა ცენტრალური ადგილი “მოდერნის ეპოქის“ ევროპის საზოგადოების ცხოვრებაში და მისი მოპოვებისათვის (დამკვიდრებისათვის) ბრძოლა იქცა სოციალური პროცესის მთავარ შინაარსად.

“მოდერნისათვის“ დამახასიათებელი მოქალაქეობრივი სტატუსი თავის თავში შეიცავს თანასწორობის იდეას: ყველა მოქალაქე (ადამიანი) თანასწორია მოქალაქეობრივი სტატუსის თვალსაზრისით. თანდათანობით, საკითხის აქტუალიზებასთან ერთად, იკვეთება მოქალაქეობრივი თანასწორობის ორი ვერსია, რომელთაგან პირველი პრიორიტეტულობს ანიჭებს მოქალაქეობის პოლიტიკურ ასპექტს, ხოლო მეორე – სოციალურს: 1. თანასწორობა უფლებების (და შესაძლებლობების) არსებობის თვალსაზრისით და 2. თანასწორობა უფლებების (და შესაძლებლობების) რეალიზების თვალსაზრისით.

პირველი ვერსია უკავშირდება ლიბერალურ, ხოლო მეორე სოციალ-დემოკრატიულ იდეოლოგიურ და მსოფლმხედველობრივ პრინციპებს.

მეორე ვერსიაზე ორიენტირებულ რადიკალურ ვარიანტად შეიძლება მივიჩნიოთ საბჭოთა (უფრო ფართოდ – კომუნისტური)

სისტემა, ხოლო რაც შეეხება პირველს, მისი რადიკალური ვარიანტი ისტორიაში იშვიათად გვხვდება (ცალკეული, შედარებით მოკლე პერიოდები ევროპის ისტორიაში). ყველაზე უფრო ახლოს მასთან მდგომად შეიძლება ჩაითვალოს XIX ს-ის ამერიკული საზოგადოება.

XIX ს-ის 70-იანი წლებიდან თანასწორობის მეორე ვერსიის მნიშვნელოვანი ელემენტების (შემადგენლების) დამკვიდრება იწყება თანდათანობით ევროპულ სინამდვილეში (ნაწილობრივ ამერიკულშიც), რომელიც სრულდება პირველი და მეორე ვერსიების კონსენსუალური ვარიანტით – სოციალური შეთანხმებით, რომლის გამოხატულებასაც წარმოადგენს საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფო.

ტრადიციული ევროპული ვითარებისგან სრულიად განსხვავებული ვითარებაა პოსტსაბჭოთა სინამდვილეში თანასწორობის ორი ვერსიის თვალსაზრისით: ტრადიციულ ევროპულ შემთხვევაში პირველი ვერსია თუ მოითხოვს სახელმწიფოს მინიმიზირებას (მოქალაქეობრივი აქტივობის მრავალფეროვანი ფორმები სახელმწიფოს კონტროლისგან დამოუკიდებლად ფუნქციონირებენ), მეორე ვერსიაში სახელმწიფოს როლი წარმართველია (კენსიანიზმი, კეთილდღეობის სახელმწიფო...); პოსტსაბჭოთა შემთხვევაში, პირიქით, პირველი ვერსიის ფუნქციონირება (მოქალაქეობრივი აქტივობის ფუნქციონირება) სახელმწიფოს კონტროლისგან თავისუფალი (დამოუკიდებელი) არ არის (არ არის უზრუნველყოფილი თანასწორობა მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური უფლებების განხორციელებაში ყველასთვის), ხოლო მეორე ვერსიაში სახელმწიფოს როლი არაჯეროვნად და არაეფექტურად ვლინდება.

მართალია სახელმწიფო ახორციელებს სოციალური დახმარების პროგრამებს (გარკვეული ზომით), მაგრამ მათი რეალური უაღრესი შეზღუდულობის გამო (თუმცა ეს პროგრამები სახელმწიფო ხარჯების მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს, მაგრამ არა აქვს სათანადო ეფექტი, რადგან თავად ეს ხარჯები მცირე), ისინი სამიზნე ეფექტს ვერ უზრუნველყოფენ. ამგვარი პროგრამები ნაწილობრივ უზრუნველყოფენ მათი მიმღები უღარიბესი ფენის სიცოცხლის შენარჩუნებას, მაგრამ მათ არ ძალუძთ ამ სოციალური ჯგუფის წარმომადგენლებისთვის

იმ პირობების შექმნა, რომელიც მათ შესაძლებლობას მისცემდა ესარგებლათ მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური უფლებებით რეალურ დონეზე.

სხვა სიტყვებით, თანასწორობის მეორე ვერსიის არსებული მდგომარეობა (დონე), ხელს უშლის თანასწორობის პირველი ვერსიის რეალიზების შესაძლებლობას.

ამგვარი ვითარება, შესაძლოა, განწირული იყოს მდგრადი, კონსოლიდირებული ფორმით ჩამოყალიბებისათვის². ერთის მხრივ, სოციალური მხარდაჭერის სიმცირე არ აძლევთ ამ ჯგუფებს (რეციპიენტებს) შესაძლებლობას გამოვიდნენ უკიდურესი სიდუხჭირიდან და შესაბამისად ისარგებლონ სრულფასოვნად მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური უფლებებით; ხოლო, მეორეს მხრივ, სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის აუცილებელი ელემენტარული პირობები, რომლებიც მათ ამ პროგრამების საშუალებით ექმნებათ, აღუნებს მათი სოციალური აქტივობის (მოქმედების) მოტივაციას – ხდის მათ პასიურს მოქალაქეობრივი პოლიტიკური უფლებებისთვის ბრძოლაში. საბჭოთა სისტემის გამოცდილება უზრუნველყოფს სპეციფიკური ჩვევების დამკვიდრებას, რომლებიც ხელს უწყობენ მოქალაქის პასიური მოდელის ფორმირებას, განსხვავებით ევროპული აქტიური მოდელისგან.

ისტორიულად მოქალაქეობრივი სტატუსი ყალიბდება მოქალაქეობრივი უფლებების მოპოვებისათვის ბრძოლაში – ეს ხდება ნელ-ნელა, ცალკეული უფლებები სფეროების „დაპყრობით“.

მოქალაქეობრივი პოლიტიკური უფლებები, რომლებიც ადამიანებმა მიიღეს პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, კერძოდ, საქართველოში, სსრკ-ის დანგრევის შემდეგ მათ ბრძოლით კი არ მოიპოვეს, არამედ ებოძათ. პირველ რიგში ეს ეხება უფლებას ხელისუფლების ფორმირებაში მონაწილეობისა. სინამდვილეში, პოსტ-საბჭოთა სივრცეში პირველი სერიოზული რეალიზება მოქალაქეობის პოლიტიკური ასპექტისა განხორციელდა სწორედ ხელისუფლების ფორმირების ახალი წესის – დემოკრატიული არჩევნების ჩატარებისას. შეიძლება ითქვას, რომ პირველი მოქალაქეობრივი აქტიობა პოსტსაბჭოთა ადამიანების დიდი უმრავლესობისთვის ეს იყო არჩევნებში მონაწი-

ლეობა. ამისგან განსხვავებით, ტრადიციულ ევროპულ დემოკრატიულ ქვეყნებში მოქალაქეობრივი სტატუსის (და მისი თანასწორობის შემადგენლის) რეალიზება ხდება ჯერ საზოგადოებრივი ცხოვრების არა წმინდა პოლიტიკურ – სამართლებრივ და ეკონომიკურ ურთიერთობათა სფეროში – და მხოლოდ შემდეგ განიცდება პოლიტიკურ ველში. ეს ისტორიული გზა მოქალაქეების ფენომენის განვითარების არა მხოლოდ მიმდევრობას (დროით განზომილებას), არამედ ლოგიკურ შინაარსსაც შეესაბამება³.

მაგრამ, თუ მე არა მაქვს საზოგადოებრივი არჩევანები და რაც მთავარია, **მე არ ვიბრძვი ამ არჩევანების რეალიზებისათვის** (ან: არ ვმონაწილეობ არჩევანების რეალიზებაში საზოგადოებრივი ცხოვრების პროცესში, მთლიანად სოციალურ პროცესში – არ ვფლობ მექანიზმებს ამ არჩევანების ფორმირებისა და რეალიზებისა) მაშინ ჩემი „მონაწილეობის უფლება“ ხელისუფლების ფორმირებაში ტრადიციული (ევროპული) გაგებით მოქალაქეობრივი უფლების შინაარსს თუ მთლიანად არ კარგავს, მნიშვნელოვნად ზღუდავს.

მოქალაქეობრივი უფლებები და სამოქალაქო საზოგადოება

მოქალაქეობრივი უფლებების რეალურად დამკვიდრებისა და მათი ფუნქციონირებისათვის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისა და ინსტიტუტების არსებობა და მათი ავტონომიურობა.

საბჭოთა მემკვიდრეობის ფონზე წარმართული ახალი სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისა და ინსტიტუტების ფორმირების პროცესმა პოსტსაბჭოთა საქართველოში სპეციფიური, ტრადიციული ევროპულიდან განსხვავებული ფორმები წარმოქმნა. ტრადიციული ევროპული სამოქალაქო საზოგადოებისთვის დამახასიათებელი ყველაზე უფრო მასობრივი ორგანიზაციები (როგორცაა, მაგალითად პროფკავშირები, საგანმანათლებლო და სამეცნიერო დაწესებულებები, ეკლესია, პროფესიული და შემოქმედებითი გაერთიანებები და სხვ) საბჭოთა კავშირში გარკვეული ფორმით არსებობდა. ესე იგი,

პრინციპი ერთიანი ინტერესების მქონე ადამიანთა ჯგუფების თანამშრომლობისა და გაერთიანებისა რეალიზებული იყო. მაგრამ ეს ორგანიზაციები არ იქმნებოდა არც ამ ადამიანთა თავისუფალი ნების საფუძველზე (ქვემოდან - *grasroots, bottom-up*) – და არც ავტონომია გააჩნდათ (თუმცა მცირე დოზით შიდა ავტონომია არსებობდა), მათ ქმნიდა ზემოდან (*top down*) და აკონტროლებდა სახელმწიფო.

თუ საქმეს მარტივად წარმოვიდგენთ, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ, სახელმწიფოს კონტროლის მოხსნის შემთხვევაში ამ ორგანიზაციებს უნდა დაეწყოთ ფუნქციონირება ისეთივე წესით როგორც ეს ხდება ტრადიციულ (ვეროპულ) სამოქალაქო საზოგადოებებში. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. სხვა მიზეზებთან ერთად ამას მათი ინსტიტუციონალური ჩამოყალიბების გამოცდილებაც განაპირობებდა⁴. ამდენად ამ მასობრივმა ორგანიზაციებმა ვერ მოახერხეს სამოქალაქო საზოგადოების მნიშვნელოვანი ინსტიტუტებად ქცეულიყვნენ, მეტიც მათი ის ფუნქციებიც შემცირდა, რომელსაც ისინი საბჭოთა სინამდვილეში ასრულებდნენ.

პოსტსაბჭოთა სინამდვილეში დაიწყო ახალი ტიპის სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების – ე.წ. არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩამოყალიბება, რომელნიც გარკვეული აზრით უფრო მეტ მსგავსებას ამჟღავნებდნენ ტრადიციულ ვეროპულ ინსტიტუტებთან – ჩამოყალიბების წესითაც (ყალიბდებოდნენ თავისუფალი ნების საფუძველზე) და სახელმწიფოსთან მიმართებითაც (არ კონტროლდებოდნენ სახელმწიფოს მიერ). ისინი იყვნენ ყველაზე აქტიური მებრძოლები მოქალაქეობრივი უფლებების დამკვიდრების საქმეში, მაგრამ მათ ჰქონდათ მნიშვნელოვანი განსხვავებაც ვეროპული ტრადიციული ანალოგებისგან: არამასობრიობა და აქტივობის ფინანსირების წყარო თავად ამ საზოგადოებრივ ჯგუფებს გარეთ მდგომი აქტორებისგან (ძირითადად უცხოური ფონდები).

ხსენებული პარამეტრების დეფიციტმა არასამთავრობო ორგანიზაციების განვითარების ტენდენციები მნიშვნელოვნად გააპირობა:

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისა და ინსტიტუტების განვითარებისა და მდგრადობისათვის აუცილებელია

მათი აქტივობის შედეგად საზოგადოებრივ და სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაზე ზემოქმედება და ხილული ეფექტების შექმნა, რამაც უნდა განაპირობოს მასობრივი მონაწილეობა და მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი მხარდაჭერა, და შესაბამისად მათდამი ფართო საზოგადოების ნდობის გაჩენა და შენარჩუნება. პოსტსაბჭოთა ვითარებაში როგორც ზემოთ აღინიშნა, საბჭოთა ტრადიციული მასობრივი საზოგადოებრივი ინსტიტუტები სინამდვილეში დაუსტდნენ, ხოლო ახლად შექმნილმა არასამთავრობო ორგანიზაციებმა ვერ შეძლეს მასობრიობისა და მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი ნდობის მოპოვება (რაც ტრადიციულ ვეროპულ მოდელს შეესაბამება – სადაც სამოქალაქო საზოგადოების მთავარი და ძირითადი აქტორები მასობრივი ორგანიზაციებია). მეტიც, თუ ერთმა ნაწილმა არასამთავრობო ორგანიზაციებისა პრაქტიკულად შეწყვიტა არსებობა, ან დაიკავა პროფესიულ-ექსპერტული საქმიანობის ნიშა, მეორე – შედარებით წარმატებულმა ნაწილმა პოლიტიზაცია განიცადა, შეერია პოლიტიკურ ჯგუფებსა და ინსტიტუტებს და დაკარგა აუცილებელი თვისება სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისა – ავტონომიურობა. შედეგად მივიღეთ ვითარება, რომელიც ერთგვარ ჩიხს ქმნის სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების შემდგომ გზაზე.

ტოტალიტარიზმის პირობებში არსებული საზოგადოება ხასიათდება როგორც უსტრუქტურო (არასტრუქტურული) მასობრივი საზოგადოება – მასა არის ინდივიდუალიზებული და ატომიზებული.

პოსტსაბჭოთა საქართველოს საზოგადოება ძალიან გავდა ასეთ საზოგადოებას, თუმცა 70–იანი და 80–იანი წლების პოსტ-ტოტალიტარიზმმა გააჩინა შეიძლება არა მკაფიო, მაგრამ მაინც გარკვეული სოციალური იდენტობები (ელიტა, ინტელიგენცია...), მთლიანობაში საზოგადოება იყო ევალუარული, მოსახლეობის უდიდესი უმრავლესობა შემოსავლებისა და სოციალური სტატუსის თვალსაზრისით საშუალო კლასის (ფენის) პარამეტრებს შეესაბამებოდა. ამ კლასის წარმომადგენლები სრულიად მოკლებულნი იყვნენ მოქალაქეობრივ და პოლიტიკურ უფლებებს, მაგრამ ისინი თანასწორნი იყვნენ

უფლებობაში. ამავე დროს, ეს თანასწორობა არ ითვალისწინებდა ჰორიზონტალურ სოლიდარობას და თანამშრომლობას, რაც შედეგია ინდივიდთა ავტონომიური ქმედებებისა, რომელიც მოქალაქეობრივი უფლებების დამკვიდრებისადმი მისწრაფებას იწვევს. საშუალო კლასის თანასწორობა, იყო თანასწორობა, რომელსაც ქვეშევრდომთათვის უზრუნველყოფდა სუვერენი – მათგან დამოუკიდებელი სახელმწიფო!

ქვეშევრდომული ცნობიერება განსხვავდება მოქალაქეობრივი ცნობიერებისგან: პირველი მომლოდინეა, მეორე კი მოქმედი. ამდენად, სოციალური უფლებების დამკვიდრებისთვის არამოქალაქეობრივი ცნობიერების ადამიანები აქტიურად კი არ მოქმედებენ, არამედ მოელიან, რომ ეს პრობლემა სახელმწიფოს მიერ, ზვიდან იქნება გადაწყვეტილი. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მოლოდინი არ მართლდება, არამოქალაქეობრივი (ქვეშევრდომული) ცნობიერება მის (მოლოდინის) ალტერნატივად არ წარმოიდგენს სამოქალაქო საზოგადოებისთვის ჩვეულ ჰორიზონტალური თანამშრომლობისა და სოლიდარობის მიმართულების მოქმედებას, რომელიც პრობლემის გარკვეული ნაწილის მოგვარებას ზოგჯერ სახელმწიფოს გარეშე, ავტონომიური ფუნქციონირების ფარგლებში გულისხმობს, ხოლო სახელმწიფო პოლიტიკის სათანადო ცვლილებას საზოგადოებაში პრობლემაზე ფართო კონსენსუსის ფორმირების შედეგად მთავრობაზე გავლენის მეშვეობით უზრუნველყოფს. ქვეშევრდომული ცნობიერებაც (განსაკუთრებით პრობლემის გამწვავების ვითარებაში) შეიძლება იყოს განწყობილი მოქმედებისკენ, მაგრამ ეს მოქმედება მიმართულია არა საკუთარი მოლოდინის პატერნის შეცვლისაკენ, არამედ ამ (მოლოდინის) პატერნის შენარჩუნების პირობებში მთავრობის (მმართველების) – ვისგანაც მოელიან პრობლემის გადაწყვეტას – შეცვლისკენ. ერთგვარი პარადოქსია, რომ ამგვარი ცნობიერების ჯგუფები მზად არიან მიიღონ მონაწილეობა რევოლუციებში. გაწიონ ბევრად უფრო მაღალი რისკები, ვიდრე ამას მოითხოვდა მოქალაქეობრივი აქტივობა.

„უმრავლესობის კლასი“ ვეროპულად და ქართულად

XX ს–ის 60–იანი წლებისთვის სოციალური ცვლილებების ისტორიულმა ძალამ ვეროპაში დაკარგა თავისი მამოძრავებელი ენერჯია, რადგანაც პრინციპი, რომლის დამკვიდრებასაც იგი ესწრაფოდა თითქმის საყოველთაოდ გაბატონდა. შეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკულად დამკვიდრდა თანასწორობის პირველი და მეორე ვერსიების სინთეზი.

ძველი, ადრინდელი კლასობრივი იდენტურობა, კუთვნილება გადავიდა უკანა პლანზე – შეიქმნა ახალი სოლიდარული ერთობა, რომელიც მოიცავს საზოგადოების უდიდეს უმრავლესობას (2/3–ს, 4/5–ს, ან კიდევ უფრო მეტს). ამ ერთობის შიგნით არის განსხვავება (მათ შორის მატერიალური მდგომარეობის თვალსაზრისით), მაგრამ დამკვიდრებულია აგრეთვე **ფუნდამენტური თანასწორობა ხელმისაწვდომობისა**. ეს არის **მოქალაქეთა კლასი**, იმავდროულად, უმრავლესობის კლასი და ისინი ვინც მას მიეკუთვნებიან იმედოვნებენ (არა უსაფუძვლოდ) განახორციელონ თავისი მისწრაფებები (ცხოვრებისეული) არსებული ინსტიტუტების (ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური) პრინციპული და რადიკალური შეცვლის გარეშე⁵.

ამავდროულად ეს ერთობა – “უმრავლესობის კლასი“ შეიძლება განისაზღვროს აგრეთვე, როგორც ერთობა “მოგებულებისა“ (ან როგორც მინიმუმ, “არაწაგებულებისა“, ანუ ერთობა იმათი, ვისაც აქვს რეალური შანსი გახდეს “მოგებული“). საპირისპიროდ, “უმცირესობის კლასში“ გაერთიანდებიან აუტსაიდერები, მარგინალური ჯგუფები, ვინც არსებული საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნების პირობებში “წაგებულებს“ მიეკუთვნება (ანუ, ვისაც პრაქტიკულად არა აქვს რეალური შანსი გახდეს “მოგებული“).

დღეისათვის, 80–იანი წლების ნეოლიბერალიზმისა და გლობალიზაციის პირობებში, საზოგადოების ეს მოდელი გამოწვევის წინაშე დგას, მაგრამ ჯერ–ჯერობით მდგრადობას ინარჩუნებს. იგი დასუსტდება და პრინციპულ ცვლილებას განიცდის, თუ ტრანსფორმირდება ფუნდამენტური პრინციპის შენარჩუნებით – ჯერ–ჯერობით ღია ალტერნატივია.

საპირისპიროა ვითარება პოსტსაბჭოთა სინამდვილეში: მოსახლეობის უდიდესი უმრავლესობა შეიძლება მივაკუთვნოთ “წაგებულების” ჯგუფს, და მხოლოდ ვიწრო უმცირესობა – “მოგებულებისას” (ანუ “უმრავლესობის კლასი” ქართულად – ეს არის “წაგებულთა, აუტსაიდერთა ერთობა, ხოლო “უმცირესობის კლასი” – “მოგებულთა”, წარმატებულთა).

“წაგებულები” – “დაბალი კლასი”, რომელიც უმრავლესობას წარმოადგენს პოსტსაბჭოთა საქართველოში, ატარებს ბევრ ისეთ ნიშან-თვისებას, რომელიც ახასიათებდა ე.წ. “ლუმპენ-პროლეტარიატს” და, რომელიც შეიძლება დღეს ახასიათებდეს განვითარებული ევროპის საზოგადოების მარგინალური და აუტსაიდერული უმცირესობების ჯგუფებს. იგი გაუცხოებულია საზოგადოებრივი ცხოვრებისაგან, პოპულისტურია, დეზინტეგრირებული და ატომიზირებულია, მისი წევრები ცალ-ცალკე ცდილობენ გადაწყვიტონ საკუთარი პრობლემები. გადაწყვეტის ძირითადი გზებია – ადაპტაცია – შეგუება, ან კონფორმიზმი, კორუფცია, კლიენტელიზმი თუ სხვა არაფორმალური მექანიზმები (უპირატესად არალეგალური).

ზოგადად, გარდამავალ პერიოდებში, როდესაც სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური სტრუქტურები და კულტურულ-ღირებულებრივი სისტემები განიცდიან მნიშვნელოვან ცვლილებებს, იზრდება განუსაზღვრელობის ტენდენცია, რაც თავისთავად იწვევს არაფორმალური ინსტიტუტების დომინირებას ფორმალურებზე. არაფორმალური წესების დამკვიდრებას პოსტსაბჭოთა სინამდვილეში, მათ შორის საქართველოში, ადგილი ჰქონდა, როგორც ეკონომიკის, ასევე პოლიტიკის სფეროში⁶. არაფორმალური ინსტიტუტების დომინირება საზოგადოებაში ხელს უწყობს უნდობლობის ზრდას, როგორც კანონების, ასევე სხვა ლეგალური ინსტიტუტებისადმი (წესებისა და ორგანიზაციებისადმი) და აძლიერებს ტენდენციას ე.წ. “ანომიის” (უკანონობა – წესების არ არსებობა, წესები არ ფუნქციონირებს) დამკვიდრებისა. ამ ცნებით ე. დურაკვიმი აღწერდა ვითარებას, როდესაც სოციალური ნორმები წვევტენ მოქმედებას პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისების შედეგად. ამჟღეროულად, წესრიგის არ არსებობა, ვითარების და შესაბამისად მომავლის, შედეგების განუსაზღვრელობის უაღ-

რესად მაღალი დონე იწვევს ამგვარ საზოგადოებაში (კერძოდ იმ ჯგუფებში, სადაც ვითარება კრიტიკულია) გაჩენას განწყობებისა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ჰიპერტროფული მნიშვნელობის მინიჭება წესრიგისათვის ნებისმიერი ფორმით. ეს კი ქმნის უაღრესად ნაყოფიერ ნიადაგს ავტორიტარული და პოპულისტური რეჟიმების დამკვიდრებისათვის, რომლებიც ცხადია პრაქტიკულად არ ცვლიან არსებითად უკეთესობისკენ ამ გაუცხოებული “დაბალი უმრავლესობის” მოქალაქეებრივი უფლებების რეალიზებისათვის აუცილებელ და საჭირო პირობებს.

პოსტსაბჭოთა “უმრავლესობის კლასის” – “წაგებულების კლასის” მთავარი ფუნდამენტია უმუშევრობა. თუ ევროპულ კლასებს განსაზღვრავდა მათი **ჩართულობის** წესი (ფორმა) ეკონომიკურ (და საზოგადოებრივ) ცხოვრებაში, პოსტსაბჭოთა “უმრავლესობის კლასის” მთავარი განმსაზღვრელია მისი **ჩაურთველობა** ეკონომიკაში და უფრო ფართოდ, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

უმუშევრობა საფუძველს აცლის ადამიანის თვითპატივისცემას, ანგრევს მისი ცხოვრების წესრიგს და ხდის მას დამოკიდებულს ჩვეულებრივ სახელმწიფოზე (სახელმწიფო მხარდაჭერაზე). უმუშევრობა თიშავს ადამიანს საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან, ფაქტიურად მიჯნავს (განაგდებს მას) მოქალაქეთა ერთობიდან, და შესაბამისად აყენებს მოქალაქეებრივი უფლებების საკითხს ტრადიციული ევროპულიდან განსხვავებული რაკურსით (შესაბამისად გადაწყვეტის ფორმებიც სხვანაირი შეიძლება იყოს). XXს-ის 80-იანი წლებიდან ეჭვის ქვეშ დგება (პრაქტიკულად უარყოფილია) მოსაზრება, რომ დასაქმების ზრდა (უმუშევრობის შემცირება) ხელს უწყობს (უცილობლად) ეკონომიკურ ზრდას, რაც ჭეშმარიტებად მიიჩნეოდა კეინსიანისტური პოლიტიკისა და შეხედულებებისათვის. ვიწრო მონეტარული თვალსაზრისით უმუშევრობა შეიძლება უფრო იაფი ჯდებოდეს, ვიდრე სრული დასაქმება.

თუმცა უფლებებით (მოქალაქეებრივი და პოლიტიკური, მათ შორის) სარგებლობის, მათი მისაწვდომობის საკითხი, პირდაპირ და უშუალოდ არ უკავშირდება უმუშევრობის პრობლემას, მაგრამ უზრუნველყოფა, რომელიც საჭიროა ამ მის-

აწვდომობისათვის, დღევანდელ პირობებში პრაქტიკულად უკიდურესად ზღუდავს უმუშევრებს (აქ იგულისხმება არა მხოლოდ შესაბამისი მატერიალური რესურსები, არამედ სამოქალაქო რესურსებიც — ორგანიზაციებში მონაწილეობა — მაგ. პროფკავშირები, რაიონული ჩართულობა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და სხვ.). შეზღუდული რესურსების (მეტიც მათი ზრდის შეზღუდულობის) პირობებში, “მოგებულები“, გაბატონებული ჯგუფი, შესაძლოა დაინტერესებული იყოს არა მხოლოდ ექსკლუზიურობის შენარჩუნებაში მათი (რესურსების) განაწილება—გაყოფის თავიდან აცილების მიზნით, არამედ მთლიანად ჯგუფის შემცირებით, მისი წევრების ნაწილის ჯგუფის გარეთ გაყვანით. თანამედროვე საქართველოს პოლიტიკურ კლასში (კერძოდ მმართველ ჯგუფში) ამგვარი ტენდენცია აშკარად შეინიშნება — ექსკლუზიურობის ზრდა, ინკლუზიურობის უკიდურესი შეზღუდვა და მცდელობები ექსკლუზიურ ჯგუფში ძალაუფლების კონცენტრაციის, ცენტრალიზაციისა და მონოპოლიზაციის მიმართულებით. თუ გავითვალისწინებთ თანამედროვე საქართველოში პოლიტიკური ბერკეტების დომინანტურ როლს ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ცხადია, რომ იგივე ტენდენცია მნიშვნელოვანწილად ხსენებული სფეროებისთვისაც იქნება დამახასიათებელი. რადგან თავისთავად პოლიტიკურის დომინირება ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ სფეროში უაღრესად ზღუდავს ტრადიციული ევროპული სამოქალაქო საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ავტონომიური ორგანიზაციებისა და ინსტიტუტების ჩამოყალიბებასა და განვითარებას, შესაბამისად სუსტდება ქართული “უმრავლესობის კლასის“ სოციალური გააქტიურების (შემდგომში ამ აქტიურობის პოლიტიკურ ველში ტრანსლირების ჩათვლით) ორგანიზაციული საფუძვლები.

ყველა გაბატონებული კლასი ისტორიულად იცავდა საკუთარ ინტერესებს (სხვა კლასებისგან, ან მათ წინააღმდეგ). ასეთივე ლოგიკა განაპირობებს 60-70-იან წლებში განვითარებულ ევროპაში ჩამოყალიბებული “უმრავლესობის კლასის“ ქცევას, რომელიც გარკვეულ ანტაგონიზმში უმცირესობასთან (ან უმცირესობის ჯგუფებთან)7. მაგრამ დამკვიდრებული მო-

ქალაქობრივი უფლებები და დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემა, უმრავლესობას აქცევს ამ კლასის წევრად.

რაც შეეხება პოსტსაბჭოთა მმართველ კლასს, იგი პრინციპულად განსხვავდება ტრადიციული ევროპული სოციალ-ეკონომიკურ საფუძველზე ფორმირებული კლასებისგან. პოსტსაბჭოთა მმართველი კლასის ფორმირების საფუძვლები ძვეს არა სოციო-ეკონომიკურ, არამედ პოლიტიკურ ველში (სფეროში). ამ თვალსაზრისით იგი გარკვეულად აგრძელებს საბჭოთა მმართველი კლასის ტრადიციას, თუმცა მნიშვნელოვნად განსხვავდება ეკონომიკური რესურსების ფლობის თვალსაზრისით. მაგრამ, რამდენადაც პოლიტიკა დომინირებს ეკონომიკაზე, პოლიტიკური ცვლილებები ეკონომიკური რესურსების გადანაწილებასაც შესაძლოა მოასწავებდეს. ეს შესაძლოა განხორციელდეს, როგორც მმართველი კლასის რევოლუციური ცვლილების პირობებში, ასევე მთლიანობაში მმართველი ჯგუფის შენარჩუნებისას მისი ცალკეული წევრებისა თუ ჯგუფების ამ კლასიდან განთესვის (განდევნის) შემთხვევაში.

ერთი შეხედვით, ეს შესაძლოა აღქმული იქნას ანალოგიად შესაბამისი ტრადიციული ევროპული ვითარებისა, რომელიც დამახასიათებელი იყო XIX და XX-ის პირველი ნახევრისათვის, ვიდრე რეალიზდებოდა თანასწორობის ორი ვერსიის სინთეზი და შეიქმნებოდა “უმრავლესობის კლასი“: “მოგებულების უმცირესობის კლასი“ მართავს “წაგებულების უმრავლესობის კლასთან“ კონფრონტაციის პირობებში. შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ ევროპული ანალოგიის მსგავსად უმრავლესობისა და უმცირესობის კლასების სარკისებური ცვლილება პოსტსაბჭოთა საქართველოში განხორციელდება მომავალში, მაგრამ ეს ვულგარული და ზედაპირული ისტორიულ-შედარებითი ანალოგია თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესების ფონზე სრულიად უსაფუძვლოდ გამოიყურება.

დღევანდელ ვითარებაში, მხოლოდ ევროპული ტიპის დიდი “უმრავლესობის კლასი“ იძლევა შესაძლებლობას ქვეყნის განვითარებისა. თუ დიდი ნაწილი მოსახლეობისა იქნება “მარგინალური კლასი“ (აუტსაიდერული უმრავლესობა), მოწვევითი საზოგადოებრივ ცხოვრებას, ელემენტარულად შემ-

ცირდება რესურსები (ადამიანური –რაოდენობრივად, და ინტელექტუალური –ხარისხობრივად) კრეატიული მოქმედებისა – არსებულის შემოქმედებითი განვითარებისა. თავისთავად, თანდათანობით კიდევ უფრო გაიზრდება “უფსკრული“, გაუცხოება ვიწრო, მცირერიცხოვან ელიტურ ჯგუფებსა და ფართო, მრავალრიცხოვან აუტსაიდერულ კლასს შორის, რაც სპობს შესაძლებლობას მათი თანამშრომლობისა, სოციალური კავშირების და ურთიერთქმედების ინტენსივობისა.

შედეგად შეიძლება მიღებულ იქნას პოპულისტური ავტორიტარიზმი, ორიენტირით “რჩეულთა მმართველობაზე“ (ექსპერტული მმართველობა, მერიტოკრატია), მაგრამ ეს “რჩეულები“ რომც უნდოდეთ, თანდათან უფრო ძნელად წამოიყვანენ აუტსაიდერებს თანამშრომლობაზე, ამ უკანასკნელთა გაუცხოებისა და კრეატიული პოტენციალის თითქმის გაქრობის გამო.

* * *

დღევანდელ პოსტსაბჭოთა საქართველოში შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე ძნელი საგარაუდოა, რომ თანასწორობის სინთეზური ვერსიის და შესაბამისად რეალური ევროპეიზაციის მიმართულებით ნაბიჯების გადადგმა დაიწყოს იმ წესით, როგორც ეს ხორციელდებოდა ტრადიციულ ევროპაში. მოქმედი პოლიტიკური (და სოციალური) აქტორები ან არ არიან დაინტერესებულნი, ან ვერ ახერხებენ საკითხის აქტუალიზებას და მის წინ წამოწევენ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების დღის წესრიგში. არც გლობალიზაციური და ნეოლიბერალური გავლენები უწყობენ ხელს ხსენებული საკითხის წამოწევას. მედიაც (განსაკუთრებით ტელევიზია), რომელიც მჭიდროდ და ურთიერთგანპირობებულობის წესით უკავშირდება პოლიტიკურ სფეროს, ვერ ახერხებს ჩართოს საკუთარ სივრცეში არა მიმდინარე, ღრმა და ფუნდამენტური ღირებულებრივი პრობლემები. პრაქტიკა განაგდებს ამგვარ საკითხებს საზოგადოებრივი დისკურსიდან.

არსებულ მდგომარეობაში, თითქმის შეუძლებელი ჩანს, რომ ამგვარი ღრმა საკითხებისადმი სათანადო ყურადღება გამოიჩინონ და გახადონ ისინი საზოგადოებრივი დისკურსის საგნად პოლიტიკური და სოციალური პროცესის ჩვეულმა მონაწილეებმა. თანასწორობის იდეა (ისევე, როგორც სხვა ევროპული იდეები) ახალ ვითარებაში, განსხვავებულ საზოგადოებებში, ახალ მიდგომებს მოითხოვს.

სინამდვილეში ეს არის ამოცანა ცალკეული ინტელექტუალებისა და ჯგუფებისათვის, რომელნიც მზად იქნებიან მიმდინარე პოლიტიკური კონიუნქტურის მიუხედავად და ხშირად საპირისპიროდ, დაიწყონ მსჯელობა ფუნდამენტურ საკითხებზე, და, რასაკვირველია, ავტონომიურობა ამისათვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

ამდენად, თუ ჩვენ გვინდა ნამდვილი ლიბერალური-დემოკრატიის დამკვიდრება, თუ ჩვენ ნამდვილად მივიწრაფით იმ ტიპის სოციალური კონტრაქტისკენ, რომელიც საფუძვლად უდევს, ევროპულ საზოგადოებას, თანასწორობის შესაბამისი სინთეზური ვერსია (პირველი და მეორე ვერსიის სინთეზი) უნდა გახდეს ჩვენი საზოგადოებრივი დისკურსის დღის წესრიგის ერთ-ერთი უმთავრესი და, რაც მთავარია, მუდმივი საკითხი, შემადგენელი.

იმ ვითარებაში, როდესაც შესაბამისი სოციალური ძალები, რომელნიც წარმოადგენენ მთავარ აქტორებს ევროპული საზოგადოების დღის წესრიგში ამ საკითხის (სინთეზური ვერსია თანასწორობისა) წამოჭრის, გადაწყვეტის და შენარჩუნებისა (დღესაც აქტუალურობისა) უადრესად სუსტია და მათ პრაქტიკულად არ ძალუძთ არც პრობლემათა აგრეგირება, არც თანამედროვე პირობების გათვალისწინებით მათი ფორმულირება და მოქმედება მათი გადაწყვეტისათვის, ეს ფუნქცია უნდა აიღონ ინტელექტუალურმა ჯგუფებმა.

შენიშვნები:

¹ აქვე აღვნიშნავ, რომ არანაკლებ მნიშვნელოვანია თანამედროვე ევროპული საზოგადოების კიდევ ერთი “საკვანძო საყრდენის“ – კონსერვატიზმის (კონსერვატული მსოფლმხედველობის) თაობაზეც

განვითარება, გლობალიზაცია და ახალი უთანასწორობები საქართველოში

მარინა მუსხელიშვილი

ევროპული ინტეგრაცია და პოლიტიკის ახალი დღის წესრიგი

საბჭოთა კავშირის დაშლისა და დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ქვეყნის ფართო გაგებით დასავლური ორიენტაცია საზოგადოების მიერ პრაქტიკულად უკამათოდაა მიღებული. თუმცა კი ეს დასავლური ორიენტაცია მრავალგანზომილებიანი ცნებაა, რაც მას გარკვეულ იდეოლოგიურ დატვირთვას ანიჭებს.

პირველ რიგში ამ იდეოლოგიური ჩიხიდან ამოსასვლელად დასავლურ ორიენტაციაში აქ იქნება ნაგულისხმევი ქვეყნის განვითარების ცივილიზაციური განზომილება, განვითარების სტრატეგიული მიმართულება და არა გეოპოლიტიკური პრობლემატიკა, რომელიც შესაძლოა უფრო ტაქტიკური ხასიათის იყოს. მეორე, უფრო სიღრმისეული სხვაობა უკავშირდება ერთმანეთისგან დასავლური ინტეგრაციის ორი კომპონენტის განცალკევებას – სისტემური ტრანსფორმაციისა და სოციალური წინსვლისა, ანუ საკუთრივ საზოგადოების განვითარებისა დასავლური ტიპის ქვეყნის მიმართულებით.

ბუნებრივია, რომ საქართველოს „პროდასავლური“ ტრანსფორმაციის დღის წესრიგს პირველ წლებში განსაზღვრავდნენ სისტემური გარდაქმნები (დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ფორმირება, საბჭოთა სისტემის დემონტაჟი, დემოკრატიის დამკვიდრება, ეკონომიკის საბაზრო ტრანსფორმაცია), რომლებიც მემარჯვენე-ლიბერალური პოლიტიკური განზომილების ღირებულებებს პასუხობდა. ამ განზომილებასთან დაკავშირებული გარდაქმნები - დაწყებული პოლიტიკური პარტიების დაფუძნებითა და არჩევნების ჩატარებით, ადამიანის უფლებებით, სამოქალაქო თავისუფლებებით, საბაზრო ეკონომიკური გარდაქმნებით და სხვა –საკმაოდ სწრაფად (რამდენიმე წლის

ასევე ადეკვატური წარმოდგენის შექმნა, და მასთან მიმართებაში ჩვენი საზოგადოებრივი დისკურსის გაანალიზება. ერთ-ერთ პირველ ცდას ამ მიმართულებით განხორციელებული კვლევებისა წარმოადგენს: მ.მუსხელიშვილი, ლ.არუთინოვი (2005)

² ზოგიერთი მიმართულება სახელმწიფო პოლიტიკისა ამყარებს და მუდმივ ხასიათს აძლევს არსებულ მდგომარეობას, მაგ.: უმაღლესი განათლების სფეროში სახელმწიფო დაფინანსების მკვეთრი შემცირების ტენდენცია, დარბ ჯგუფებს პრაქტიკულად უზღუდავს მისი მიღების შესაძლებლობას და, შესაბამისად, უზღუდავს მათ სოციალური წინსვლის პერსპექტივას.

³ დემოკრატიის თეორიის ამგვარ ლოგიკაზე დაფუძნების ცდა იხ. G.O'Donnell (2001).

⁴ ინსტიტუციონალური განვითარების შესაძლებლობის შეზღუდვას ეგრეთწოდებულ “განვლილ გზაზე დამოკიდებულებით” (path dependance) ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს “ახალი ინსტიტუციონალიზმის” მიმდინარეობის კვლევებში, იხ. : D. North (1990), B.G.Peters (2001).

⁵ ДААДÁÁ ÆÍ ðÈ,

⁶ ზოგადად არაფორმალური ინსტიტუტების შესახებ იხ. გ. ჟორჟოლიანი, (2006). იქვეა მითითებული შესაბამისი ლიტერატურა.

⁷ ДААДÁÁ ÆÍ ðÈ

ბიბლიოგრაფია

გ. ჟორჟოლიანი, (2006). პოლიტიკური ინსტიტუტები: ანალიზი. თბილისი

მ.მუსხელიშვილი, ლ.არუთინოვი, (2005). საქართველოს მოსახლეობის პოლიტიკური შეხედულებები. კრებულში: “საკონსტიტუციო-პოლიტიკური რეფორმების პროცესი საქართველოში: პოლიტიკური ელიტა და ხალხის ხმები“. IDEA, CIPDD, თბილისი, საქართველო
ДААДÁÁ ÆÍ ðÈ, ÑÍ ÁÐÈÍ ÁÍ Í È Ñ ÒÈÀÈÛÍ Ò È ÈÍ Í ÒÈÈÈÈ. Í ÆÁÐÈ Ì Í ÈÈÈÈÈ ÑÁÍ ÁÍ ÁÛ, ÆÍ ÑÑÍ ÝÍ , Í Ì ÑÈÁÁ, 2002.

B.G.Peters, (2001). Institutional Theory in Political Science. The “New Institutionalism”, London.

G. O'Donnell, (2001). Democracy, Law and Comparative Politics. Studies in Comparative International Development, New Brunswick, Spring.

D.C.North, (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge, CUP.

განმავლობაში) დისკურსულად იქნა აღიარებული და ინსტიტუციონალურად (რაც დონემდე) მიღწეული, თუმცა, ცხადია, არა იმ ხარისხით, რომ საქართველო დასავლური სტანდარტების ქვეყანა გამხდარიყო. ვინაიდან სრულად ეს ტრანსფორმაცია ვერ განხორციელდა (ხოლო ამჟამად პირველი წლების მიღწევების გარკვეული რევიზიაც კი ხდება), არ არის გასაკვირი, რომ პოლიტიკური დისკურსი და საზოგადოებრივი ძალიანმევა საკმაოდ გრძელვადიან პერსპექტივაში და დღემდე სისტემური გარდაქმნების მემარჯვენე-ლიბერალური დისკურსის ღირებულებით დარჩა დომინირებული.

საქართველოს დომინანტური პოლიტიკური დისკურსის ამგვარი ცალმხრივობა გვიშლის ხელს დაეინახოთ, ის, რომ საქართველოს რეალობა დღეს საკმაოდ განსხვავებულია იმისგან, რასაც ის 20 წლის წინათ წარმოადგენდა. დასავლური ინტეგრაციის მიზნის მისაღწევად საქართველოს უკვე სხვა, ახალ გამოწვევებზე რეაგირება ესაჭიროება. ეს გამოწვევები კი სხვა განზომილების გასწვრივ ლაგდება – ისინი არა სისტემური ტრანსფორმაციის, არამედ განვითარების ღერძით ნაკარნახევ ლოგიკას პასუხობს.

განვითარების თვალსაზრისით განვლილი წლების განმავლობაში საქართველოში ორი პროცესი მიმდინარეობდა, რომლებიც საზოგადოებაზე სტრუქტურულად და სიღრმისეულად ზემოქმედებდა. პირველი და მყისიერი, მაგრამ ხანგრძლივი ზემოქმედების მქონე გარდაქმნა საბჭოთა კავშირის ცივილიზაციური სივრციდან გამოსვლითა და მისი მახასიათებლების შემდგომი დაკნინებით არის განპირობებული. სწრაფი გარდაქმნების რიცხვს თავდაპირველად მიეკუთვნებოდა რუსულენოვანი საჯარო სივრციდან ქვეყნის დე-იურე ამოსვლა, დეინდუსტრიალიზაცია და ეკონომიკის კოლაფსი, რომელიც დიდწილად რეგიონული ომებით იყო განპირობებული. შემდგომში ამ გარდაქმნას დაემატა ქვეყნის მოსახლეობის სამუშაო კვალიფიკაციისა და ცხოვრებისეული უნარ-ჩვევების გაუფასურება, ქვეყნის გაღარიბება, სტაბილური, სისტემური უმუშევრობა, ქვეყანაში ადრე არსებული კულტურულ-ცივილიზაციური კაპიტალის მორალური მოძველება.

ამავე დროს საპირისპირო პროცესს წარმოადგენდა ქვეყნის ახალ ცივილიზაციურ სივრცეში ინტეგრირების საფუძველზე წარმოქმნილი განვითარება. ეს განვითარება გლობალისტური, საერთაშორისო ძალების ზეგავლენით და დახმარებით ღრმავდებოდა. ახალ, გლობალურ საინფორმაციო სივრცეში ინტეგრაცია, ინგლისური ენის ცოდნა, კომპიუტერის ფლობა, უცხოური განათლება-ტრენინგები, ახალი ტიპის ეკონომიკური საქმიანობის უნარ-ჩვევები, მაღალი სოციალური მობილურობა, და, იმედროულად, ტრადიციული იდენტურობების განცდის გამძაფრება, მათ შორის რელიგიურისას, ამ განზომილებების გასწვრივ ლაგდება.

ამ ორი პროცესის ჯამური ბალანსი სოციალური თვალსაზრისით უფრო ნეგატიური აღმოჩნდა, ვიდრე პოზიტიური – ძველი უფრო ძალე დაინგრა, ვიდრე ახალი შეიქმნა, რამაც ქვეყნის ეკონომიკური, კულტურული და სოციალური დაქვეითება გამოიწვია. ქვეყნის განვითარების ჯამურ ჩამორჩენილობას თან ახლავს აგრეთვე შიდა უთანასწორობების ზრდა, როდესაც საზოგადოების მეტ-ნაკლებად „წარმატებული“ ნაწილი მეტად ვიწრო უმცირესობას წარმოადგენს. მართალია, გარკვეული ნაწილი საზოგადოების დღეს სარგებლობს ბევრი იმ უპირატესობით, რაც მას საბჭოთა დროს აკლდა, მაგრამ მოსახლეობის უმრავლესობისთვის როგორც დღევანდელი რეალობა, ასევე სამომავლო პერსპექტივები მეტად შორსაა იმისგან, რაც მათ საშუალო ფენის კატეგორიისადმი მიაკუთვნებდა. საზოგადოების უმრავლესობისთვის დღესდღეობით წინა პლანზეა სიღარიბის, უმუშევრობის, სოციალური მომსახურების მიუწვდომლობის პრობლემები. გაღრმავებული სხვაობა როგორც მთლიანად ქვეყანასა და მის დასავლელ მეზობელ ევროპას შორის, ასევე უთანასწორობა საზოგადოების შიგნით სიახლისადმი ადაპტირებულ, „მოგებულ“ უმცირესობასა და დანარჩენ საზოგადოებას შორის, კითხვის ქვეშ აყენებს ქვეყნის ევროპული და დასავლური განვითარების პერსპექტივებს. საზოგადოება დგას გზის გასაყარზე – თავისი დასავლური ორიენტაციის მიუხედავად ის შეიძლება დროთა განმავლობაში არა დასავლურ, არამედ განვითარებად ქვეყნად იქცეს. ქვეყნად, რომელშიაც არ იქნება საშუალო ფენა, არამედ იარსე-

ბებს, ერთის მხრივ, მცირერიცხოვანი და შედარებით შეძლებული ელიტა, ხოლო მეორეს მხრივ, დაბალკვალიფიცირებული ღარიბი „მასა“, რომელიც „მეორეხარისხოვანი“ ადამიანებისგან შედგება.

პრობლემების სიმწვავის გათვალისწინებით შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ საქართველოს შემდგომი „დასავლეთიზაცია“ უკავშირდება არა იმდენად ძველი საბჭოური სისტემის შემდგომ სისტემურ ლიბერალიზებას (რაც გარდაქმნების პირველ წლებში იყო მნიშვნელოვანი) არამედ ქვეყნის შემდგომი განვითარების ხასიათს. ამ განვითარებაში კი აქტუალური ხდება ახალი პოლიტიკური ღირებულებები, რომლებიც არ იყო დამახასიათებელი სისტემური გარდაქმნების დღის წესრიგისთვის და რომლებიც სოციალური თანასწორობის პრობლემატიკას უკავშირდება. სოციალური უთანასწორობის ზრდა ერთ-ერთი ძირითადი შემაფერხებელი შეიძლება აღმოჩნდეს იმისთვის, რომ ქვეყნის განვითარება ინდივიდუალური წინსვლების ჯამად იქცეს. თუკი პროცესები ისე წარიმართა, რომ მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი ვერ მოახდენს წარმატებულ ინტეგრირებას ახალ გარემოში, მცირე უმრავლესობის ინტეგრირება შესაძლოა გრძელვადიან პერსპექტივაში ნეგატიური, და არა პოზიტიური შედეგის მომტანი აღმოჩნდეს ევროპული ინტეგრაციის თვალსაზრისით.

ინტეგრაციულ პროცესებში მოსახლეობის ჩართვის ამ არას-ინქრონულობის მნიშვნელობის დანახვას ხელს უშლის საჯარო სივრცეში სისტემური განზომილების დომინანტური პრევალირება, რაც მიუთითებს საჯარო დისკურსის გარკვეულწილად დეტერმინისტულ ხასიათზე. როგორც ჩანს, მიჩნეულია, რომ განვითარების პრობლემატიკის გადაჭრა ავტომატურად მოყვება სისტემური ცვლილებების გაღრმავებას, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამება (ან, უფრო სწორად, სინამდვილის მხოლოდ მცირე ნაწილს წარმოადგენს). გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სისტემური გარდაქმნისა და განვითარების განზომილებები განსხვავებული ხასიათისაა – პირველის მასტრუქტურირებელია დიხოტომია თავისუფლება – არათავისუფლება (ლიბერალური დემოკრატია საბჭოთა ტოტალიტარიზმის საპირისპიროდ), ხოლო მეორის – დიხოტომია მოგებული – წაგებული/ნაკლებ-

ბად მოგებული, ან, ტრადიციულ პოლიტიკურ დაყოფებში თარგმნილი, თავისუფლება – თანასწორობა. და თუკი პირველი, ამდენად, არაკონფლიქტურია (არავის უნდა იყოს არათავისუფალი), მეორე უკავშირდება ინტერესთა რეალურ დაპირისპირებას, რომელიც იქნებოდა ლეგიტიმური, თუ არა წინა კონფლიქტით გენერირებული მემარჯვენე-ლიბერალური ღირებულებების ავტომატური, დეტერმინისტული იმპლიცირება სხვა, დამოუკიდებელ განზომილებაზე, რომლის ბოლოები, წესით, პოლიტიკური სპექტრის მაფორმირებელი უნდა ყოფილიყო.

იმისათვის, რათა ქვეყანამ შეძლოს დასავლური ოცნების ხორცშესხმა, დღეს მას პირველ რიგში სჭირდება რეაგირება არა სისტემური ტრანსფორმაციის მემარჯვენე-ლიბერალურ გამოწვევებზე, არამედ განვითარების განზომილების „ახალი მემარცხენე“ სპექტრის ამოცანების გადაჭრაზე. ეს გულისხმობს პირველ რიგში რეაგირებას ახალ უთანასწორობებზე, რათა ისინი არ გადაიქცნენ სიღრმისეულ და გადაულახავ სოციალურ ბარიერებად, რომლებიც საზოგადოების ძირითადი მასის, და, შედეგად, მთელი ქვეყნის გრძელვადიან ჩამორჩენას განაპირობებენ. ახალი სოციალური უთანასწორობის ზრდამ შეიძლება შექმნას სოციალური სტრუქტურის ისეთი მოდელი, რომელიც ევროპული საზოგადოების სტრუქტურული მოწყობისგან მეტად განსხვავებული აღმოჩნდება.

სისტემური გარდაქმნების ღერძისა და განვითარების ღერძის ერთმანეთისგან განცალკევება და ამ უკანასკნელის ყურადღების ცენტრში მოქცევა გვაძლევს შესაძლებლობას დავინახოთ, რომ ახალი უთანასწორობების წარმოქმნის განმაპირობებელი საქართველოში მართო სისტემური გარდაქმნები არ არის. ეს უთანასწორობები, შესაძლოა, პირველ რიგში არა იმდენად კაპიტალიზმის თანმდევ მოვლენას წარმოადგენს, რამდენადაც ახალ, გლობალიზაციასთან დაკავშირებულ რელობებს უკავშირდება. ისინი, ნაწილობრივ მაინც (და ავტორის აზრით, დიდწილადაც) განპირობებულია ინფორმაციული გლობალიზაციის პროცესებში ქვეყნის ჩართვის რადიკალური ხასიათით, რომელიც აჩენს უზარმაზარ უთანასწორობებს პროცესის მონაწილე აქტორებში „წარმატებულებსა“ და „წარუმატებლებს“ შორის.

რადიკალურობა აქ არ აღნიშნავს პროცესის დაჩქარებულ წესს. პირიქით, შესაძლოა მთავარ პრობლემას წარმოადგენდეს ის, რომ მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა არ არის (და ვერც იქნება) გლობალიზაციაში, „ცხოვრების ახალ სივრცეში“ ჩართული. რადიკალიზაცია ამ ვითარებაში აღნიშნავს იმ უზარმაზარ ზეგავლენას, რომელსაც ეს პროცესი თამაშობს ქვეყნის განვითარების ფორმირებაში. „ძველის“ დისკურსული და ეკონომიკური უარყოფის ფონზე უარყოფილია და განვითარების პერსპექტივას მოკლებულია მოსახლეობის დიდი ნაწილი (შესაძლოა, დიდი უმრავლესობა), რომელიც ვერ, ან არ ახდენს სიახლესთან ადაპტირებას.

განვითარება და გლობალიზაცია მანუელ კასტელის მიხედვით

წინა პარაგრაფში იყო აღნიშნული, რომ დომინანტურ დისკურსს საქართველოში განაპირობებენ სისტემური გარდაქმნის განზომილებიდან შემორჩენილი მემარჯვენე-ლიბერალური ღირებულებები და რომ მას აკლია მემარცხენე განზომილება. ამ მემარცხენე განზომილებას კი უნდა ქმნიდეს სხვა, მემარჯვენე-მემარცხენე დიზოტომია, რომელიც განვითარების ღერძის გასწვრივ დალაგდებოდა. ვინაიდან განვითარების ღერძის მთავარი გამოწვევა აქ გლობალიზაციურ პროცესებთანაა დაკავშირებული, საჭიროა განიმარტოს, თუ რა იგულისხმება გლობალიზაციაში, ვინაიდან თავად ეს ცნება მეტად ბუნდოვანია და მრავალი განსხვავებული მნიშვნელობით გამოიყენება.

გლობალიზაცია, ფართო გაგებით, შეიძლება განისაზღვროს, როგორც „მსოფლიო თანამშრომლობის გაფართოების, გაღრმავებისა და დაჩქარების პროცესი, რომელიც თანამედროვე საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტს მოიცავს: დაწყებული კულტურითა და დამთავრებული კრიმინალურით, ფინანსურიდან სულიერამდე“¹. თუმცა ეს (პირველადი) განმარტება უაღრესად ზოგადია, და არ არის გამიხსნეული გლობალიზაციის სპეციფიური, ახლებური ხასიათის გამოკვეთაზე, რომელიც სულ ორ-სამ ათწლეულს ითვლის და

რომლის მთავარ შემადგენელ კომპონენტს და თვისობრიობას ინფორმაციული რევოლუცია განაპირობებს.

ზოგიერთი ავტორი ეკონომიკურ და ინფორმაციულ გლობალიზაციას ერთმანეთისგან ასხვავებს, და გლობალიზაციაში მხოლოდ ეკონომიკურ განზომილებას გულისხმობს. სხვები ორივეს იხილავენ, მაგრამ აღნიშნავენ, რომ გლობალიზაციის ეს ორი კომპონენტი ფაქტორულად მართლაც მეტ-ნაკლები დამოუკიდებლობით ხასიათდება, თუმცა კი ურთიერთდაკავშირებულია – თანაც ისე, რომ ინფორმაციული გლობალიზაცია მეტ გავლენას ახდენს ეკონომიკურზე, ვიდრე პირიქით².

ინფორმაციული გლობალიზაცია, თავის მხრივ, ერთგვარად ორი განსხვავებული კონცეპტის სახით არსებობს. ზოგჯერ ის მხოლოდ მზარდი მსოფლიო საინფორმაციო ქსელების ადმინიშენულად გამოიყენება, რაც კონცეპტულურად არ მოიცავს მზარდი ინფორმაციული, პოსტ-ინდუსტრიული ეკონომიკის წარმოქმნას, რომელიც, ასევე ზოგიერთი ავტორის თვალსაზრისით, არ შედის გლობალიზაციის ცნებაში, არამედ განსხვავებულ ფაქტორად უნდა იყოს მიჩნეული, ვინაიდან „ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკების“ ზრდა, მათი აზრით, მხოლოდ დასავლურ მოვლენად რჩება და მისი გლობალიზება არ ხდება³. სხვა ავტორები მიიჩნევენ, რომ გლობალიზაციასა და ინფორმაციულ-ტექნოლოგიურ რევოლუციას შორის არის მჭიდრო კავშირი, და ეს ფაქტორები ერთობლივად იწვევენ მსოფლიო მაშტაბით სოციო-ეკონომიკურ ძვრებს⁴. ის, რასაც ისინი ერთობლივად წარმოქნიან, არის ახალი ინფორმაციული კაპიტალიზმი, რომლის შედეგად წარმოქმნილი „დიგიტალ დივიდ“-ი კითხვის ქვეშ აყენებს გლობალიზაციის „ყველასათვის მომგებიანი“ ხედვის სამართლიანობას. ინფორმაციული გლობალიზაციის ზრდას ასევე მჭიდროდ უკავშირდება სხვა განზომილება - კულტურული გლობალიზაცია.

როგორც ვხედავთ, გლობალიზაცია, როგორც ცნება და როგორც მოვლენა, მრავალწახნაგოვანია, და არაერთგვაროვნადაც შეფასებული. ის, რაზედაც ლაპარაკია მოცემულ სტატიაში, შეეხება არა იმდენად ეკონომიკურ გლობალიზაციას - ისეთი შემადგენლებით, როგორებიცაა მზარდი საერთაშორისო ვაჭრობა, ინვესტიციები და ტრანსნაციონალური კორპორა-

ციები, არამედ, პირველ რიგში, ინფორმაციულ გლობალიზაციას, რომელსაც იმავედროულად ახალი ინფორმაციული ეკონომიკის განვითარება განაპირობებს. ყველაზე ახლოს გლობალიზაციის ამ გაგებასთან დგას მანუელ კასტელის ანალიზი. ახალი განვითარების მისეული, ერთგვარად რადიკალიზებული ხედავ მკაფიოდ წარმოაჩენს იმ სიახლეებს, რომლებსაც ამ სტატიაში ექცევა ძირითადი ყურადღება.

მეოცე საუკუნის ბოლო მეოთხედში, მანუელ კასტელის მტკიცებით, იწყო განვითარება სოციო-ეკონომიკური მოწყობის ახალმა ფორმამ. დღესდღობით ჩვენ ახალი ისტორიული ტრანსფორმაციის შუაგულში ვიმყოფებით. კაპიტალიზმი, რომელმაც მთელი პლანეტა მოიცვა, „ფუნდამენტურად ახალია, ვინაიდან მას წარმართავენ ახალი ინფორმაციული და კომუნიკაციური ტექნოლოგიები, რომლებიც საფუძველს უყრიან მწარმოებლურობის ახალ საწყისებს, ახალ ორგანიზაციულ ფორმებს, და გლობალური ეკონომიკის ფორმირებას“⁵. ანალოგიურად ელექტრონიკისა ინდუსტრიულ ერაში, ახალი ტექნოლოგიები დღეს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების საწყისს წარმოადგენენ. იმ ქვეყნებისთვის, რომლებიც წარმატებით ერთვებიან ახალი ტექნოლოგიებით ფორმირებულ განვითარებაში, ეს განვითარება დაჩქარებული წესით მიმდინარეობს. მაგრამ ვაი იმათ, ვინც ინფორმაციულ ერას ჩამორჩა – მათსა და განვითარებულ ქვეყნებს შორის განსხვავება სულ უფრო მზარდი იქნება. ინფორმაციულ ერაში შესვლა კი მთლიანად საზოგადოების, და არა მისი ცალკეული ნაწილების წინსვლაზე დამოკიდებული. „[ეს წინსვლა] იწყება განათლების სისტემით, ქვემოდან ზემოთ, დაწყებითი კლასებიდან უნივერსიტეტებამდე. და ის უკავშირდება, აგრეთვე, კულტურული განვითარების მთლიან პროცესს, ფუნქციონალური უნარ-ჩვევების დონის, მედიის შინაარსის, და მთლიანად საზოგადოებაში ინფორმაციის დიფუზიის ჩათვლით“⁶.

შესაბამისად, იმ პროცესებს, რომლებიც გლობალიზაციის ახალ, ინფორმაციულ ერას უკავშირდება, აქვს არა მხოლოდ ნათელი, პერსპექტიული და პოტენციურად „ყველასათვის ღია“ სივრცის დაპირების ხასიათი, არამედ ჩრდილოანი თანმდევი მოვლენები. გლობალიზაციას მოყვება მსოფლიოში უთანას-

წორობის, სიღარიბისა და სოციალური გარიყულობის რადიკალური ზრდა. მეოცე საუკუნის ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში მთელ მსოფლიოში იზრდებოდა მოსახლეობის შემოსავლების პოლარიზაცია (მაგ. ჯინის ინდექსით გაზომილი), ღარიბი და უკიდურესად ღარიბი ადამიანების რაოდენობა. ინფორმაციული გლობალიზაცია წარმოქმნის მსოფლიო მაშტაბის სოციალურ კრიზისს, რომლის ერთ მხარეს დგანან „ის ინდივიდები და ჯგუფები, რომლებიც უაღრესად ღირებულა და პროდუქტიული [ინფორმაციული კაპიტალიზმისთვის], და [მეორე მხარეს] ის ადამიანები (და ადგილები), რომლებიც აღარ განიხილებიან ღირებულად, თუნდაც ფიზიკურად კვლავაც არსებობდნენ“⁷. სოციალურად გარიყული ადამიანები, რომლებიც არ პასუხობენ ინფორმაციული კაპიტალიზმის ინტერესებს, შეადგენენ „მეოთხე სამყაროს“, რომელიც განფენილია მთელ მსოფლიოში. მათი ჩართვა სოციალურ განვითარებაში მხოლოდ საბაზრო მექანიზმების მეშვეობით შეუძლებელია თუკი მთელი სოციალური სტრუქტურა არ იქნება მიმართული ინვესტირებაზე ინდივიდებში, როგორც ეკონომიკური მწარმოებლურობის მთავარ საწყისში.

დასამატებელია, რომ ეს ახალი უთანასწორობები არ არის უბრალოდ მატერიალური (ეკონომიკური) – მათ პირველ რიგში ინფორმაციული კომპონენტი განაპირობებს, რაც, საბოლოო ჯამში, კულტურული იდენტურობების სხვაობების ტოლფასია. განსხვავებით კლასიკური კაპიტალიზმისგან, ინფორმაციული კაპიტალიზმი ხომ პირველ რიგში გადაამუშავებს და აწარმოებს ინფორმაციას და ცოდნას, რომლებიც მისთვის ნედლეულიცაა და პროდუქციაც. ამდენად, ახალი სოციალური დაპირისპირება, რომელსაც ქმნის ინფორმაციული რევილუცია, თვისობრივად განსხვავებულია იმ კლასობრივი/სტრატული დაყოფისგან, რომელიც კლასიკური კაპიტალიზმის ჩარჩოებში ჩამოყალიბდა. მასში წამყვანია არა იმდენად წმინდა ეკონომიკური კომპონენტი, რამდენადაც ინდივიდების კულტურული (ფართო გაგებით) იდენტობის მახასიათებელი, მათი კულტურულ-ცივილიზაციური კაპიტალი. იდენტობების პოტენციური უთანასწორობა კი ბადებს და აძლიერებს რელატივისტურ, პოსტმოდერნულ, იდენტურობების პლურალიზმისა

და „სითანაბრის“ მოთხოვნებს, რაც გლობალიზაციის თანმდევ მოვლენად უნდა მივიჩნიოთ. გლობალიზაციური დაყოფების შემარცხენე, თანასწორობაზე ორიენტირებული გამოძახილი იმავდროულად პოსტლიბერალურია, პოსტმოდერნისტული, და მასში კულტურა სულ უფრო მეტ პოლიტიკურ დატვირთვას ატარებს.

საბჭოთა კავშირის დაშლა, კულტურული შოკი და ახალი ინფორმაციული რეალობები

საქართველოს განვითარებაზე ზემოქმედებს გლობალისტური ინფორმაციული რევოლუციით შექმნილი იგივე ძალები და გამოწვევები (ისეთივე „მომავლის შოკი“) როგორც მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში, მაგრამ ამასთან საქართველოს პრობლემატიკას კიდევ უფრო ამძიმებს „კულტურული შოკი“, რომელიც უშუალოდ საბჭოთა კავშირიდან გამოსვლითაა განპირობებული.

საჯარო ინფორმაციული სივრცის სტრუქტურული ლიბერალიზაცია და გახსნა, მისი შემდგომი ძირეული, ლინგვისტური და შინაარსობრივი გარდაქმნით, შესაძლოა, მთავარი ფაქტორია იმ მრავალ პოსტსაბჭოურ ტრანსფორმაციებს შორის, რომლებიც ზემოქმედებენ დღევანდელ საზოგადოებაზე. ამ სივრცის ახლებური, ვირტუალური ხასიათი უკიდურეს წინააღმდეგობაში მოვიდა სსრკ-ს მაფორმირებელ მატერიალიზმთან, რომლის გადალახვაც აუცილებელი იყო იმ ვირტუალურ-სიმბოლური ეკონომიკის განვითარებისთვის, რომელიც დღევანდელი სამყაროს წამყვანი ქვეყნების პროდუქტიულობის საფუძველს წარმოადგენს.

ახალი საინფორმაციო სივრცის მთავარი სიმბოლური დატვირთვა თავიდან არა კერძო, ეკონომიკური, არამედ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და კულტურული გარდაქმნების მამოძრავებლად მოგვევლინა. ეს გარდაქმნები პირველ რიგში საერთო იდენტობების მაფორმირებელ სიმბოლურ ველებს შეეხო (კომუნიკაციის ენა, ეროვნული დამოუკიდებლობა, ქართული სახელმწიფო, სხვ.), და მხოლოდ მეორე რიგში ინდივიდუალური იდენტობების გარდაქმნაც მოიცვა.

ინფორმაციული სივრცის სიმბოლურმა ტრანსფორმაციამ მოიცვა იდენტობების ისეთი ძირეული მახასიათებლები, როგორებიცაა: სოციუმის მაფორმირებელი ენა (მონოლინგვური, ქართულენოვანი გარემოს ფორმირება); პრესტიჟისა და გარე ცივილიზაციის დომინანტური ენა (გადასვლა რუსულიდან ინგლისურისკენ); დომინანტურ საინფორმაციო სივრცეზე მიკუთვნებულობა (რუსეთიდან – გლობალური სამყაროსკენ); ცოდნის კორპუსი (ძველად არსებული კულტურული და შრომითი კაპიტალის მორალური და ეკონომიკური მოძველება) და ბაზისური მითოლოგია და სტიგმები; მიკროდონეზე სოციო-ეკონომიკური ქცევა და უნარ-ჩვევები და ბევრი სხვა.

შეიძლება ითქვას, რომ ტრანსფორმაციის პროცესში აღმოჩნდა როგორც ქვეყანაში არსებული კულტურული კაპიტალი⁸ მთლიანად, ასევე ამ კაპიტალთან დაკავშირებული სოციალური სტრუქტურა და სტატუსური მიმართებები. კულტურული კაპიტალის ტრანსფორმაცია კი საბოლოო ჯამში ეკონომიკურ განზომილებასაც მოიცავს და ახალ სოციალურ უთანასწორობებში გარდაქმნება, უფრო სწორედ, ის აისახება უთანასწორობათა ახალ განზომილებებში და სტრუქტურაში.

კულტურული კაპიტალის არათანაბარი განაწილება საზოგადოებაში (უნივერსიტეტის პროფესორი მეტ კაპიტალს ფლობს ვიდრე შავი მუშა) ყოველთვის უკავშირდება გრძელვადიანი სტატუსური უთანასწორობის არსებობას⁹. მით უფრო, თუკი განათლების სისტემა არ უწყობს ხელს „დაბალი“ სოციალური ფენებიდან გამოსულ ახალგაზრდობას სოციალური მობილობის (წინსვლის) საკმარის შესაძლებლობებს. ნეოლიბერალური გლობალიზაცია, ამდენად, თავისი იდეით, გზას უნდა უხსნიდეს უფრო ევალიტარული წესრიგის მიღწევას. ცოდნის, ინფორმაციისა და განათლების მიღების ახალი, ალტერნატიული წყაროები, ადამიანების გაზრდილი მობილურობა, ინტერნეტი, თეორიულად, კულტურასთან დაკავშირებული სტატუსური უთანასწორობის შემცირებას უნდა უწყობდეს ხელს, და არა მათ ზრდას. ტრანსფორმაციის პროცესების 20 წლის ზემოქმედების შედეგად წარმოქმნილი ვითარების ანალიზი გვაფიქრებინებს, რომ გლობალიზაციის ნეგატიური თანმდევი მოვლენები, რომლებიც უთანასწორობების მკვეთრს ზრდას უკავშირდ-

ება, „კულტურული შოკის“ ფონზე არა იმდენად ამცირებდა „ძველი“ კულტურული კაპიტალით შექმნილ სტატუსურ უთანასწორობებს, არამედ ქვეყნის ჯამური კულტურული კაპიტალის დაქვეითება გამოიწვია.

საბჭოთა დროს საზოგადოება კულტურულად იყო მეტ-ნაკლებად ჰომოგენური. განათლებული „მოდერნიზაციული“ ელიტები იყო ქართულენოვანი, ხოლო საზოგადოება – დიდწილად ბილინგვური (ქართული და რუსული). ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ ქართველები მეტად მცირე ერია, და ამდენად ქართულენოვანი კულტურული და საგანმანათლებლო პროდუქციის მომხმარებლები არც თუ მრავალრიცხოვანნი არიან, „კოლონიის“ განზომილება, როდესაც ქვეყნის განვითარებას განაპირობებენ უცხოელები (მეტროპოლია) და უცხოელებთან ასილიმირებული მცირერიცხოვანი ადგილობრივი ელიტა, არ იგრძნობოდა. მართალია, მხოლოდ ქართული ენის ფარგლებში სრულფასოვანი უმაღლესი განათლების მიღწევა არ იყო შესაძლებელი, მაგრამ მსოფლიო ცივილიზაციას ქართული კულტურა დიდად არ ჩამორჩენილა, ვინაიდან საყოველთაოდ მისაწვდომი რუსული ენა ავსებდა და ტრანსლირებდა ერთმანეთში ცივილიზაციასა და კულტურას. იმდროინდელი „ქართული ოცნება“ – სოფლიდან ჩამოსული ბავშვი, რომელიც მონდომებისა და განათლების მიღების წყალობით „დიდი კაცი“ ხდება, სოციალური მობილობის რეალურ მექანიზმს წარმოადგენდა. ამ მხრივ საბჭოთა სოციალური სტრუქტურა წააგავდა ვეროპული ცივილიზაციის განზომილებას, სადაც საშუალო ფენა საზოგადოების ძირითად კლასს წარმოადგენს.

დღესდღეობით მანძილი მოსახლეობის ძირითად მასასა და „წარმატებულ“ უმცირესობას შორის მეტად გაიზარდა, რაც ნაწილობრივ წარმატებისთვის საჭირო ცოდნის ნაკლები მისაწვდომობითაა განპირობებული. მოსახლეობის აზრით, იმისათვის, რომ მიაღწიო წარმატებას, პირველ რიგში უნდა იცოდე უცხო ენა (მოსახლეობის 72 %). მეორე ადგილზეა 66 %-ით კომპიუტერის ცოდნა¹⁰. ეს ფაქტობრივად მეტყველებს იმაზე, რომ წარმატება და გლობალიზაცია ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში იმყოფება. გლობალიზაცია აჩენს ახალ, ასევე ცოდნასთან და განათლებასთან დაკავშირებულ უთანასწორობებს.

პირველი შეხედვით, ეს ახალი ცოდნა ხელმისაწვდომია და „გახსნილი“ მოსახლეობის სხვადასხვა ფენებისთვის, მაგრამ სტატისტიკა მეტყველებს საპირისპირო ტენდენციებზე.

ახალგაზრდობაში ნელ-ნელა შემცირდა რუსული ენის მცოდნეთა რიცხვი და გაიზარდა ინგლისური ენის სწავლის მიდრეკილება. ამავე დროს ინგლისური ენის ცოდნა საკმაოდ ნელი ტემპით იზრდება - მოსახლეობის 80% დღესდღეობით ვერ ფლობს ინგლისურს, მაშინ როცა რუსულს სრულიად ვერ ფლობს მოსახლეობის მხოლოდ 10%¹¹. ცხადია, რომ „მაღალი“ სოციალური ფენებიდან გამოსულ ბავშვებს მეტი შესაძლებლობა აქვთ როგორც უცხო ენის სასწავლებლად (რასაც ძირითადად კერძო სწავლება უზრუნველყოფს), ასევე ინტერნეტით სარგებლობისთვის, მით უფრო, რომ ქართულენოვანი ინტერნეტი განვითარებაში მკვეთრად ჩამორჩება რუსულენოვან და ინგლისურენოვანს.

რას ნიშნავს ეს მოსახლეობისთვის? თუკი ადრე ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, ბიბლიოთეკები და თანამედროვე ცივილიზაციის სხვა კულტურული მიღწევები (ცენზურირებული ლიტერატურის გარდა) ხელმისაწვდომი იყო მოსახლეობის იმ უმრავლესობისთვის, რომლებიც ფლობდნენ რუსულ ენას, დღესდღეობით საქართველოში არ არის არც სახელმძღვანელო, არც ბიბლიოთეკა, არც სათანადო დონეზე განვითარებული სხვა ინგლისურენოვანი რესურსები, გარდა ინტერნეტისა. მკვეთრი სტატუსური სხვაობა არსებობს აგრეთვე ადგილობრივ და უცხოურ დიპლომებს შორის, მაშინაც კი, როდესაც უცხოური განათლება მხოლოდ ტრეინინგის ან მოკლევადიანი სწავლების კურსის გავლით შემოიფარგლება. ფაქტიურად გამოდის, რომ სრულფასოვანი პოსტინდუსტრიული ცოდნა და განათლება, რომელიც სჭირდება საშუალო ფენის ადამიანს კარგი დასაქმებისთვის ხელმისაწვდომია მოსახლეობის ძალიან მცირე პროცენტისთვის.

რუსული ენა კვლავაც დიდ როლს თამაშობს საზოგადოებაში და მისი ცოდნა კარგად კორელირებს განათლების მაღალ დონესთან. მაგრამ ეს ვითარება ნელ-ნელა იცვლება. ძველი საბჭოთადროინდელი რუსულენოვანი რესურსები, ისეთები როგორებიცაა ბიბლიოთეკები და სახელმძღვანელოები, თან-

დათან მორალურად ძველდება, ახალი რესურსები სულ უფრო ნაკლებად ხელმისაწვდომია – რუსეთის სატელევიზიო არხები სოფლად პრაქტიკულად ხელმიუწვდომელია, წიგნები ძვირია, რუსული ინტერნეტი ქართულთან შედარებით ბევრად სწრაფად ვითარდება, მაგრამ ამასთან საზოგადოების ის ფენა, რომელიც ინტერნეტით ყველაზე მეტად სარგებლობს – ახალგაზრდობა, სულ უფრო ხშირად ვერ ფლობს რუსულ ენას.

რეალურად გვესახება შემდეგი სურათი: ის ფენები, რომლებიც ადრე მაღალი სოციალური სტატუსისა იყო, დღესაც ახერხებენ თავისი შეილებისთვის უცხო ენების სწავლებასა და შედარებით მაღალი დონის განათლების მიცემას. მაშინ როცა დაბალი სოციალური სტატუსის ფენებისთვის განათლების მისაწვდომობა უადრესად შემცირდა, ვინაიდან უცხო ენის სწავლებას სკოლა ვერ უზრუნველყოფს, ხოლო ის, რასაც ის უზრუნველყოფს, დასაქმების თვალსაზრისით დაბალფასიანია.

გრძელვადიან პერსპექტივაში შესაძლოა წამოვიდგინოთ ქვეყნის განვითარების ორი განსხვავებული მოდელი. პირველი მათგანი უთანასწორობის მაღალ დონეს მოიცავს, მას ჩვენ „კოლონიური ქვეყნის“ მოდელად მოვიხსენიებთ. მეორე მათგანი ასევე მოიცავს უთანასწორობას, მაგრამ ნაკლებად გადაულახავს და სიღრმისეულს, მას ჩვენ „ევროპულ“ მოდელად განვიხილავთ. ერთსაც და მეორესაც კულტურის ენობრივ მატარებელს დაუუკავშირებთ.

„კოლონიური ქვეყნის“ ტიპის საზოგადოებას, შეიძლება ყავდეს ვიწრო „მოდერნიზაციული“ ელიტა, რომელიც ფლობს ცოდნას და უცხო ენას, რომელიც შესაბამისი ცივილიზაციის მედიას წარმოაგენს (ინგლისური, რუსული, ფრანგული – გააჩნია გეოპოლიტიკურ სივრცეს), ხოლო დანარჩენი საზოგადოება ფლობს „აბორიგენულ“ ენას, რომელიც უფრო „დაბალი კულტურის“ და ეთნიკური იდენტობის მატარებელია, რაც არასაკმარისია „ცივილიზაციური“ განზომილების შესაძენად. ხოლო „ევროპულ ქვეყნებში“ როგორც ელიტებს, ასევე საზოგადოების ძირითად მასას მეტ-ნაკლებად თანასწორი მისასვლელი აქვთ ცივილიზაციასთან იმის ხარჯზე, რომ ეს ცივილიზაცია ტრანსლირებულია მშობლიურ ენაში, ანუ კულტურის

ძირითად მედიაში, ან იმის ხარჯზე, რომ თავად ეს ენა „დიდი“ ქვეყნის ენაა (ინგლისური, გერმანული, ფრანგული), ან იმის ხარჯზე, რომ მოსახლეობა მასობრივად ბილინგვურია (მაგ. სკანდინავიის ქვეყნები), რაც საბოლოო ჯამში მშობლიური ენის ცივილიზაციურ განვითარებასაც უზრუნველყოფს.

საქართველოსთვის ამ ორ მოდელს შორის არჩევანი თავისთავად ცხადი არ არის, ვინაიდან სტატისტიკა მეტყველებს იმაზე, რომ მხოლოდ საბაზრო მექანიზმებით, რომლებიც ამ სფეროში დღესაც მოქმედებს, მასობრივი წინსვლა მიღწევადი არ არის. შეიძლება დავასკვნათ, რომ თუკი არ იქნება შემუშავებული მიზანდასახული სახელმწიფო სტრატეგია მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, და ყოველივე ეს საბაზრო ძალებს მიენდობა, საქართველოს ახალ ცივილიზაციურ, გლობალისტურ და ინგლისურენოვან სივრცეში კი არ ელის ინტეგრაცია, არამედ მას მოელის მასობრივად ცივილიზაციური სივრცეებიდან ამოვარდნა და კულტურული დეგრადაცია, რაც კიდევ უფრო გაზრდის დაპირისპირებას „გლობალისტურ“ ელიტასა და დანარჩენ საზოგადოებას შორის.

საზოგადოებრივი კონტრაქტი, ტრადიციული იდენტობები და ახალი უთანასწორობები

ვინაიდან გლობალიზაცია ჩვენ განხილული გვაქვს ახალი ეკონომიკური მწარმოებლური რეკოლუციის ერთგვარ სინონიმად და განსახიერებად, არ იქნება არალოგიკური, რომ თანმდევნი სოციალური პროცესებით გამოწვეულ რადიკალურ ხასიათში ასევე რეკოლუციური გარდაქმნებისთვის დამახასიათებელი სტრუქტურული რღვევების ელემენტები დავაფიქსიროთ. ამგვარი რღვევები, რომლებიც დიდი სოციალური ჯგუფების სიღრმისეულ გარდაქმნებში აისახება, ისტორიულ მაგალითს – კაპიტალიზმის წარმოქმნასა და განვითარებას თან სდევდა, რასაც იმავდროულად მოსახლეობის დიდი ნაწილისთვის გაკოტრება, მიგრაცია, მარგინალიზაცია და ცხოვრების სტილის რადიკალური ცვლილება მოჰყვებოდა.

ისტორიული პარალელების გაგებაში, ამასთან, არ უნდა ჩაგვავდოს ერთგვარი ისტორიციზმის განცდაში, როდესაც პროცესის ობიექტური მახასიათებლები იმავდროულად მისი შედეგების დეტერმინისტული ცალსახობის მიზეზად მოგვევლინება. ინდივიდები, საზოგადოებები და ქვეყნები არ არიან პასიური მიმღებები იმისა, რაც მათ თავს ატყდება. დასავლური საზოგადოებების კაპიტალისტურმა გარდაქმნამ განვითარების თვალსაზრისით პოზიტიური შედეგი გამოიღო არა იმიტომ, რომ ეს კაპიტალიზმის შინაგანი ბუნებითაა განპირობებული, არამედ იმიტომ, რომ მის განვითარებას თან ახლდა სხვა, თანმდევი პროცესები, რომლებმაც ბრძოლაში და წინააღმდეგობებში წარმოქმნეს ის საზოგადოებები, რომლებსაც ჩვენ დღეს ვიცნობთ როგორც დასავლურს. ანუ განვითარების ის ორი მოდელი, რომელიც ადრე ვახსენეთ, პოტენციური განვითარების ალტერნატივებს სახავს, რაც არჩევანს გვიტოვებს, და რაც, როგორც მინიმუმ, სახელმწიფო პოლიტიკის და პოლიტიკური პარტიების შესაბამის გრძელვადიან სტრატეგიებს უნდა აყალიბებდეს.

რეალური გამოწვევების დანახვა ამგვარი სტრატეგიების გამოუმუშავების აუცილებელ კომპონენტს წარმოადგენს. ქვეყნის სოციალ-კულტურული ტრანსფორმაციის ხშირ შემთხვევაში სტიქიური და ქაოტური პროცესი გარდაქმნების პირველ წლებში ერთგვარად დაჩრდილული იყო პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემური გარდაქმნების არტიკულირებული და ფორმალისებული ლოგიკით. ტრანსფორმაციაში ჩართულ აქტორთა მიკროდონეზე არსებული ვითარებები და მიკროსტრატეგიები, ახალ რეალობებთან მათი ადაპტირების უნარები თუ უუნარობა (ან კი სურვილი თუ სურვილის არქონა) ნაკლებად მიიღებოდა მხედველობაში. შესაბამისად, აქტორთა წარსული გამოცდილებით და კულტურული პატერნებით წარმოქმნილი მანძილი ფორმალურ ინსტიტუტებსა და მათ არაფორმალურ მნიშვნელობებსა და რეალურ ფუნქციონირებას შორის ტრანსფორმაციის მთელი მიმდინარეობის განმავლობაში განიხილებოდა უფრო როგორც კორუფცია, რომელიც უნდა იყოს დაძლეული, და არა როგორც გამოწვევა, რომელიც ქვეყნის არსებულ მდგომარეობას ობიექტურად აყალიბებს და ანგარიშ-

გასაწევ დაბრკოლებებს ქმნის სხვაგვარად „უტოპიური“ გეგმების განხორციელებაში. ქვეყანაში თანდათანობით ჩამოყალიბდა ორი განსხვავებული ეკონომიკის, ორი განსხვავებული კულტურული პატერნის თანაარსებობის და ურთიერთდაპირისპირების პრაქტიკა, როდესაც დაპირისპირების ერთი, დომინანტური მხარე გაცილებით მეტი ეფექტურობით ხასიათდება, ხოლო მეორე ვერ თმობს პოზიციებს იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ მას (მასში ჩართულ აქტორებს) სხვანაირად არსებობის და გადარჩენის უნარი არ გააჩნია. ამდენად წარსულის უარყოფა და წარსულთან ბრძოლა, ამდენად რეალურად აღმოჩნდა ბრძოლა მოსახლეობის დიდი ნაწილის წინააღმდეგ, რომელიც ამ ბრძოლაში ახალი პოლიტიკური იდენტობების გამოუმუშავებას ცდილობს.

ორი სოციუმისა და ეკონომიკის წარმოქმნას უკავშირდება აგრეთვე სოციალური სტრატეგიკაციის ორგვარობა, რაც საზოგადოებრივი კონტრაქტის, სოციალური სოლიდარობის საპირისპიროდ მოქმედებს. სოციალური მობილურობა, „ცხოვრების შანსები“ (რალფ დარენდორფის ტერმინი), წარმატებას და რეპუტაციას ერთმანეთისგან აცალკევებს და აშორებს, და ამით არღვევენ არსებული სოციალური დისკურსული ველების ავტონომიას. წარმატების და წინსვლის მიღწევა გლობალიზებულ სამყაროში ხდება ლოკალური სოციუმისგან მოშორებულ სფეროებში, რომლებზედაც საზოგადოებას ზეგავლენის მექანიზმები არ აქვს. ახალ გლობალურ ურთიერთობებში ინდივიდი შესაძლოა ფიზიკურად ცხოვრობდეს თბილისში, და აღწევდეს დიდ წარმატებებს თავის საქმიანობაში ისე, რომ მისი პროფესიული რეპუტაციის ფორმირებაში არ მონაწილეობდნენ ადგილობრივი კოლეგები. შესაბამისად, თუკი (როდესაც) ამგვარი ადამიანები იკავებენ სოციალურად მნიშვნელოვან თანამდებობს, ისინი ხშირ შემთხვევებში განიხილებიან როგორც „ტროას ცხენები“¹³, რომლებიც „შემოგზავნილია“ საზოგადოებაში გარედან, მისი ავტონომიურობის შესასუსტებლად.

ამდენად, ჩნდება სტრატეგიკაციის ორი სისტემა, რომლებიც ერთმანეთს უპირისპირდებიან. ერთი ეფუძნება იმას, რასაც ადამ სმიტი ბაზრის უხილავი ხელის საფუძვლებში ეძებდა. ეს არის საკონტრაქტო ჰორიზონტალური ურთიერთობები, რომლებიც

ბადებენ სამოქალაქო ერთობას, მორალურ წესრიგს და ზრდიან იმ რეპუტაციების გავლენას საბოლოო წარმატებაზე, რაც საზოგადოების წევრად ყოფნის პრივილეგიას უკავშირდება. მეორე ეფუძნება გარე ლეგიტიმაციას, და/ან არსებობს გარკვეულწილად იზოლირებულად საზოგადოებისაგან და „ელიტის-ტურად“, ან პოლიტიკური ძალების ზემოქმედებით ჩნდება იქ, სადაც ის გლობალიზაციის ზემოქმედების გარეშე ვერ აღმოჩნდებოდა.

გლობალიზაციით წარმოქმნილი „ტროას ცხენების“ ფენომენის განჩენას საზოგადოებაში ბუნებრივად მოყვა ნეგატიური, ხშირად ქსენოფობიური რეაქციები. საქართველოში ვარდების რევოლუციის შემდეგ თვალნათლივი ხდება ახალი, ანტიგლობალისტური ტენდენციების ზრდა, რომლებიც საკუთარ თავს ზოგჯერ ანტიამერიკანიზმის, ხოლო ზოგჯერ ნაციონალიზმის ტერმინებში არტიკულირებენ. იგრძნობა ტენდენციები, როდესაც „დანარჩენი საზოგადოება“ იწყებს საკუთარი თავის გაცნობიერებას „მეორე ხარისხის“ ადამიანებად, რაც ადამიანური ღირსების დაცვის ძლიერ მოთხოვნებს ბადებს. ასევე ჩანს, რომ საზოგადოებაში ძლიერდება უფრო ზომიერი და არაანტიგლობალისტური ტრადიციონალისტური განწყობებიც, როგორც ახალი საზოგადოებრივი კონტრაქტის შესაძლო საფუძვლების ძიების ფორმა.

როგორც სოციოლოგიური გამოკითხვები აჩვენებს¹⁴, საზოგადოების უმეტესობა დღეს ტრადიციონალისტურადაა განწყობილი, მაგრამ ეს ტრადიციონალიზმი ერთგვაროვანი არ არის. ტრადიციონალისტების ერთი ნაწილი შეიძლება დაეახასიათოთ, როგორც წარსულზე ძლიერად დამოკიდებული, ახალთან ძნელად ადაპტირებადი ადამიანები. მათ უფრო ნოსტალგიური განწყობები აქვთ, ხოლო სიახლეს უნდობლობით ეკიდებიან. ასეთები უფრო მრავლად მოიპოვება სოფლად, უფროს თაობაში, დაბალი განათლების მქონე ადამიანებში.

ტრადიციონალისტების მეორე ნაწილში უფრო მეტია მაღალი განათლების, დიდ ქალაქებში მცხოვრებთა პროცენტი; ამ ჯგუფში წარმოდგენილია ყველა ასაკის ადამიანები. ესენი ტრადიციას და სიახლეს ერთმანეთს არ უპირისპირებენ, არამედ ორივეს შეზავებას ცდილობენ. როგორც ჩანს, მათთვის ტრად-

იციული განწყობები გლობალიზაციის კონტექსტში იდენტობის შენარჩუნებისა და განმტკიცების საშუალებად არის მიჩნეული. ეს სწორედ ის სოციალური ჯგუფია, რომელიც ფლობს ყველაზე მეტ ტრადიციულ კულტურულ კაპიტალს, და რომლის შემოფოთება ამ კაპიტალის გაუფასურებასთან დაკავშირებით განაპირობებს მის „კლასობრივ“ განწყობებს მიმდინარე პროცესების მიმართ. რუსული და ინგლისური ენების ცოდნა ამ ჯგუფში წინასთან შედარებით უფრო მაღალია.

მზარდი ტრადიციონალისტური იდენტობები პირდაპირ კავშირშია საქართველოს არსებულ და მოსალოდნელ პოლიტიკურ დაყოფებთან. საქართველოს პოლიტიკაში ერთ-ერთი წამყვანი, თუ არა ცენტრალური როლი უჭირავს საგარეო ურთიერთობებსა და გარე ორიენტაციებს, თანაც ისეთნაირად, რომ ცივილიზაციების მიჯნაზე მდებარე ქვეყანაში დასავლური ცივილიზაციური მიკუთვნებულობა გადათარგმნილია პირდაპირ პოლიტიკურ სტრატეგიებში ამერიკული და ევროპული განზომილებით. ქვეყანაში რუსეთის, როგორც დომინანტური პოლიტიკური აქტორის როლის დაკნინებასთან ერთად გაიზარდა სხვა, დასავლური გარე აქტორების როლი. ამდენად, შიდა პოლიტიკური დაპირისპირებების ფორმირებაში საგარეო ფაქტორი დიდ როლს თამაშობს, და პოლიტიკური დაყოფების ფორმირების ორ შესაძლო ვარიანტს გვთავაზობს.

პირველი, „ქსენოფობიური“ სცენარის ფარგლებში დაპირისპირების არტიკულირება გაგრძელდება ჰპოვებს „გეოპოლიტიკურ“ განზომილებებში და საგარეო პოლიტიკის დისკურსი გამოაქვს წინა პლანზე, რაც იწვევს გარკვეული ტიპის ანტიგლობალისტური „იდეოლოგიის“ ფორმირებას, ხოლო დასავლეთზე ორიენტაციას ბოლშევიკური ტიპის პოლიტიკური სტილის ხასიათს ანიჭებს. ამ შემთხვევაში ან „წარმატებული გლობალისტების“ ნაწილი, რომელიც ფლობს პოლიტიკურ ძალაუფლებას, იდეოლოგიურ დომინირებას ამყარებს, ან იმარჯვებენ ანტიგლობალისტები, რომლებიც ძველი (დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის პერიოდისთვის დამახასიათებელი) ეროვნული დღის წესრიგის ჩარჩოებში მოქმედებენ. სინამდვილეში ორივე ეს პოლიტიკური ძალა შესაძლოა ერთობლივადაც მოქმედებდეს – გლობალისტები თანამშრომლობდნენ ნაციონალ-

ისტებთან, რაც შეიძლება გამოიხატებოდეს „პატრიოტული“ რიტორიკის და პრაქტიკის გაძლიერებაში იმ ტრადიციონალ-ისტური სოციალური ჯგუფების დასაკმაყოფილებლად, რომლებიც უკვე ნახსენები ნოსტალგიური განწყობებით ხასიათდება.

სხვა სცენარი შესაძლოა მიმართული იყოს უფრო შიდა, და არა საგარეო პოლიტიკაზე, რაც აუცილებლობით პოლიტიკას ნაკლებად პოლარიზებულ ხასიათს მიანიჭებს. ამგვარი სცენარი უნდა იცნობიერებდეს მიმდინარე გარდაქმნებს, როგორც მოტანილს მსოფლიო განვითარების ახალი ტენდენციებით და ცდილობდეს ამ ტენდენციებზე ადეკვატურ რეაგირებას „ქსენოფობიური“ განწყობების გარეშე. ეს სცენარი აუცილებლობით გაითვალისწინებს სოციალური სოლიდარობის რაღაც ელემენტებს, რათა სახელმწიფომ აიღოს საკუთარ თავზე საზოგადოებრივი მომსახურების ფუნქცია და არ მიანდოს მომავალი განვითარება მხოლოდ ბაზრის მამოძრავებელ ძალას. ამგვარმა ხედვამ უნდა გაიცნობიეროს გლობალიზაციის პრობლემა, როგორც სოციალური გამოწვევა, რომელსაც მიზანდასახული პოლიტიკური რეაგირება სჭირდება.

როდესაც ქვეყნის განვითარებას ახალი, გლობალიზაციური გამოწვევები აყალიბებენ, ამ განვითარების ალტერნატიული პოლიტიკური ხედვები ვერ იქნება ისეთივე, როგორებიც იყო ძველად. ახალი პოლიტიკური დაყოფები, რომლებიც მთელ მსოფლიოში XXI საუკუნეში იჩენს თავს, აღარ არიან ტრადიციული მემარჯვენე-მემარცხენე დაყოფები, რომლებიც წინა საუკუნეების დასავლური ქვეყნების პოლიტიკას ამოძრავებდნენ. თუკი ცალ მხარეს ნეოლიბერალიზმით ფორმირებულ გლობალიზაციას მოვათავსებთ, რომელსაც პოლიტიკურად, ზოგიერთი ავტორის ფორმულირებით, ლიბერალური ელიტიზმი შეესატყვისება, მეორე მხარეს სხვადასხვა სახის მოძრაობები შეიძლება აღმოჩნდეს, რომლებსაც იდენტობები, მათ შორის ტრადიციონალისტური, ნაციონალისტური, მულტიკულტურული თუ პაროქიული განწყობები იქნება მნიშვნელოვანი.

საქართველოს რეალობაში პრაგმატული და რეალისტური მიდგომების სისუსტის ფონზე ორივე მხარეს მდგომი მიდგომები ძლიერი იდეოლოგიზირების სახეს იძენენ, პრაგმატული,

ემპირიულად დასაბუთებული და ანალიტიკურად გათვლილი სტრატეგიების გამოუმუშავების გარეშე. ასე, ნაციონალისტების მიერ ქართული ენისთვის უპირობო და ექსკლუზიური ღირებულების მინიჭების შედეგად საზოგადოება დადგა იმ რეალობის წინაშე, რომ იკარგება ქვეყნის კულტურული კაპიტალის ერთ-ერთი ძლიერი მაფორმირებელი მხარე - მასობრივი ბილინგვურობა, რომელიც წინა საუკუნეში ქართული კულტურის განვითარების ერთ-ერთ ძლიერ ფაქტორს წარმოადგენდა. ნეოლიბერალური პასუხი ამ გამოწვევაზე ასევე, როგორც ამას სტატისტიკა ადასტურებს, არაადეკვატური აღმოჩნდა: ამ მიდგომის მიხედვით, თუ აღამიანმა ვერ ისწავლა ინგლისური ენა, ეს მისი პიროვნული პრობლემაა და მისი საბაზრო კონკურენტულობის განსახიერება. ის რომ გარდაქმნების ოცი წლის თავზე პროცენტი ინგლისური ენის მცოდნე აღამიანების არის ასეთი დაბალი, ნეოლიბერალებს მაინც არ უბიძგებს იქითკენ, რომ ეს პრობლემა განიხილონ როგორც სოციალური.

სოციალური სოლიდარობის მომხრეთა თვალში უთანასწორობები, რომლებიც ქვეყნის მოსახლეობის დიდ ნაწილს უკან ტოვებს, როგორც მინიმუმ, სახელმწიფო რეაგირებას და შესაბამისი პოლიტიკის გამოუმუშავებას მოითხოვს. ის მანძილი, რომელიც დღესდღეობით თბილისსა და რეგიონებს შორის წარმოიქმნა, ის უმძიმესი მდგომარეობა, რომელშიაც ქართული სოფელი აღმოჩნდა, ის დაპირისპირება, რომელიც ასაკობრივ ჯგუფებს ყოფს ერთმანეთისგან, ხშირ შემთხვევაში არ დაიყვანება მხოლოდ რესურსების გადანაწილების პოლიტიკის სისუსტეზე, რომლისთვისაც სახელმწიფოს შესაძლოა უბრალოდ ფინანსები არ ყოფნიდეს. ეს უთანასწორობები ქვეყნის ერთობლივი სტრუქტურული განვითარების სხვადასხვა მოდელს უკავშირდება.

პრობლემები, რომლებიც აქ იყო აღწერილი, ასახავენ ვითარებას, რომელიც შესაძლოა სხვადასხვა აღამიანების თვალში განსხვავებულ რეაგირებას მოითხოვდეს. გამოწვევებზე რეაგირების პოლიტიკა, რომელიც პრობლემების მოგვარებას ემსახურება, და არა აბსტრაქტული იდეების განხორციელებაზეა მიმართული, საერთო და ნაკლებად ემოციური მსჯელობის შედეგად მიგვიყვანს პრობლემის შემსუბუქებამდე. როგორიც არ

უნდა იყოს ამგვარ მსჯელობაზე დაფუძნებული გადაწყვეტილება –მემარჯვენე თუ მემარცხენე, ის იქნება პირველ რიგში გააზრებული და რაციონალური.

შენიშვნები:

¹ A. Öâëä è äð., 2004, gv. 2.

² Zaryab Iqbal, 2006

³ A. Èí î çâî öââ, 2004

⁴ M.Castells, 1999

⁵ იქვე

⁶ იქვე

⁷ იქვე

⁸ კულტურული კაპიტალი: ენა, კულტურული ჩვევები, ცოდნა და უნარები.

⁹ პ.ბურდიე, 2006

¹⁰ ნ.სუმბაძე, 2006

¹¹ ლ.მეზერიშვილი და სხვ., 2007

¹² “მაღალ” და “დაბალ” სოციალურ ფენებად საზოგადოების დასაყოფად შესაძლოა გამოვიყენოთ დემოგრაფიული მაჩვენებლები – უფრო „მაღალ“ ფენას მივაკუთვნოთ უმაღლესი განათლების მქონე, დიდ ქალაქებში მცხოვრები, არამოსუცეხული მოსახლეობა, ხოლო უფრო „დაბალს“ – უმაღლესი განათლების არმქონე, პატარა ქალაქებსა და სოფლებში მცხოვრები, ხანდაზმული ადამიანები.

¹³ “ტროას ცხენების” ტერმინი პიერ ბურდიესგან არის ნასესხები. თუმცა ამ მოვლენას პიერ ბურდიე უკავშირებს არა გლობალიზაციას, არამედ ინფორმაციულ-კომუნიკაციური სივრცის ახალ ტექნოლოგიურ რეალობას – ტელევიზიას. ტელევიზია, და მისი თანმდევი მასიფიკაცია და კომოდიფიკაცია ქმნიან „სატელევიზიო გურუების“ სტრატას, პოპულარულ სახეებს, რომელთა რეპუტაცია ეფუძნება არა რეალურ პროფესიულ კვალიფიკაციას, რომლის გავლენითაც მათ უნდა აწარმოონ ახალი ინტელექტუალური და კულტურული პროდუქტი, არამედ მათ უნარს მიაწოდონ საზოგადოებას სასიამოვნო სახით ის, რაც ისედაც ყველასათვის ცნობილია და გაზიარებული. „ტროას ცხენები“ არიან დაბალკვალიფიციური, მაგრამ სტატუსურად მაღალი და გავლენიანი, რაც არღვევს კულტურის სფეროს ავტონომიას და შიდა ინტელექტუალურ ეთიკას, საბოლოოდ აქვეითებს ამ სფეროს უნარს აწარმოოს მაღალი ხარისხის პროდუქცია.

¹⁴ ლ.მეზერიშვილი და სხვ., 2007

ბიბლიოგრაფია

პ.ბურდიე, (2006). განსხვავებანი. მსჯელობის სოციალური კრიტიკა. „დიოგენე“, თბილისი

ლ. მეზერიშვილი, მ.მუსხელისვილი, გ.ნიჟარაძე, ი.საკანდელიძე, (2007). მოსახლეობის მოლოდინები საზოგადოებრივი მაუწყებლობის პროგრამირებასთან დაკავშირებით, OშGE თბილისი.

ნ. სუმბაძე, (2006). საქართველოს საზოგადოებრივი აზრის ბარომეტრი, თბილისის პოლიტიკის შესწავლის ინსტიტუტი, თბილისი.

Â. Èí î çâî öââ, (2004) Ãëí áàèè çàòè ý- í àè âí àý ì à-òà XXI áâèà. <http://www.i-u.ru/biblio/default.aspx?w=1080&t=author>

Pierre Bourdieu (1998) *Acts of Resistance: Against the New Myths of Our Time*

Â. Öâëä è äð. (2004) Ãëí áàèüí ù á òðâí ñòí ðì àòèè. Î í èè èè èà, ýêí í î ì èè è èòèüòòðà. Î ðàèñèñ, Î í ñèà.

Zaryab Iqbal, Christopher Zorn, (2006). The Two Faces of Globalization. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=887708

M.Castells, (1999). Information Technology, Globalization and Social Development. UNRISD Discussion Papers N 114, September.

გლობალიზაციის მანტრა

გია თარხან-მოურავი

რა არის გლობალიზაცია?

1998 წლის ოქტომბერში, გაჩაღებული „აზიის კრიზისის“ დროს, მერილ ლინჩმა წამყვან ამერიკულ გაზეთებში მთელ გვერდიანი განცხადება გამოაქვეყნა: „მსოფლიო ათი წლისაა“... ის დაიბადა 1989 წელს, როდესაც დაეცა [ბერლინის] კედელი. გასაკვირი არაა, რომ მსოფლიოს ყველაზე ახალგაზრდა ეკონომიკა — გლობალური ეკონომიკა — ჯერ კიდევ დასაყრდენის ძიებაშია¹.

უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში „გლობალიზაცია“ მოდურ ტერმინად იქცა. იგი, მრავალგვარი ტენდენციებისა და მიმართულებების ასახვას ნიშნავს, ან კონკრეტული ქმედებებისა და მიდგომების გასამართლებლად, გამუდმებით გამოიყენება. სარგებლობს რა „გლობუსის“ (დედამიწა — globe) ადვილად დასამახსოვრებელი იმიჯით, იგი იქცა ჟურნალისტურ „კლიშეად“, რომელსაც მრავალ კონტექსტში იყენებენ. ყოველწლიურად, „გლობალიზაციის“ შესახებ, ასობით წიგნი და სტატია იბეჭდება, რაც თავად „გლობალიზაციის შესახებ წერასაც“ გლობალურ ფენომენად აქცევს. პოლიტიკური მოძრაობები და კორპორაციები თავიანთ სარეკლამო მასალებსა და იმიჯში სულ უფრო და უფრო იყენებენ გლობალიზაციის კონცეფციას.

ყოველთვის არსებობს ისეთი კონცეფციები, რომლებიც საზოგადოების ყურადღებას იპყრობს და საჯარო დებატების დროსაც დომინირებენ. უკანასკნელი ათწლეულები ისეთი კონცეფციების ირგვლივ დებატების მოწმეა, როგორებიცაა „ისტორიის დასასრული“ ან „ცივილიზაციათა შეჯახება“. მრავალ საზოგადოებასა თუ ინსტიტუტს შეუძლია საკუთარი სიტყვებისა და კონცეფციების ჩამოყალიბება, რომლებიც ამის შემდეგ საკუთარი ცხოვრებით განაგრძობენ არსებობას და ხშირად იქცევიან თავისებურ მანტრებად და შამანურ ფორმულებად,

თანაც, არც მთლად მნიშვნელობისა და ფუნქციის გარეშე. ერთი ასეთი მაგალითია „სიღარიბის აღმოფხვრის“ კონცეფცია, რომელიც უკანასკნელი ათწლეულის მანძილზე დომინირებდა საერთაშორისო დისკურსში².

ასეა თუ ისე, „გლობალიზაცია“ ახლახანს წარმოიქმნა, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი ამგვარი კონცეფცია. არის რა ბევრად მეტი, ვიდრე მორიგი დღემოკლე „მოდური სიტყვა“, „გლობალიზაცია“ ეხება რეალურ ცვლილებებს, რომლებსაც ღრმა გავლენა აქვთ კულტურაზე, ეკონომიკაზე, უსაფრთხოებაზე, მმართველობასა და გარემოზე. ეს კომპლექსური კონცეფცია მრავალი განსხვავებული ჯგუფისაგან ძლიერ ემოციურ რეაქციას იწვევს. ამგვარად, ევრეთწოდებული „დებატები გლობალიზაციის შესახებ“ დისკუსიის ცენტრალურ ფოკუსად იქცა, რომელ მიმართულებასაც მისდევს მსოფლიო (ან მომავალში მიჰყვება) და რომელიც საზოგადოებებსაც კი გლობალისტებად და ანტიგლობალისტებად ჰყოფს. ამავე დროს, ისმის სკეპტიკური ხმებიც, რომლებიც გლობალიზაციის შეზღუდვებს ახმოვანებენ და ხანდახან მითხაც უწოდებენ.

ტერმინი „გლობალიზაცია“ ატარებს გარკვეულ ფატალისტურ აზრს შორეულ მიზეზებზე დამოკიდებულებისა, მოლოდინებს, რომ გლობალური, სუპრანაციონალური ძალები და გლობალური ურთიერთდაკავშირებულობა მსოფლიოში სულ უფრო და უფრო მეტ პროცესებს წარმართავს. ამავე დროს, ის წარმოშობს, იმის იმედს, რომ ბოლოსდაბოლოს მსოფლიომ შეიძლება მიაღწიოს გლობალურ საზოგადოებას, უსაფრთხოებას, სტაბილურობასა და აყვავებას. იგი აგრეთვე წარმოშობს მრავალთა შიშს იმის გამო, რომ მათი მომავალი კეთილდღეობა, ან საერთოდ მათი საზოგადოებისა და ერის მომავალი, კონტროლის მიღმა მყოფი ძალების მხრიდან საფრთხის ქვეშაა.

რა არის, უფრო ზუსტად, გლობალიზაცია და რომელია ის უმთავრესი ეკონომიკური, გარემოს დაცვითი, პოლიტიკური და კულტურული ფაქტორები, რომლებიც განაპირობებენ მის სარგებელსა და დანაკარგებს? ხომ არ არის ტერმინი „გლობალიზაცია“, ზედმეტად გადატვირთული მრავალი მნიშვნელობებით იმისთვის, რათა რაიმე სამოქმედო მნიშვნელობა ან ანალიტიკური ღირებულება გააჩნდეს, ან საერთოდ აღწერს

კი იგი რეალურ, მკაფიოდ ჩამოყალიბებულ ფენომენს? და ბოლოს, თუკი გლობალიზაცია რეალური და მნიშვნელოვანია, რა არის ის სარგებლები და რისკები ქვეყნისა ან საზოგადოებისათვის, რომლებიც გლობალიზაციას მოაქვს, ან საერთოდ თუა ამგვარი კითხვის დასმა კორექტული?

სიანხლე არაა, რომ განსაზღვრებები მნიშვნელოვანია. რაც ამ ტერმინის გამოყენებას ასე ართულებს, ესაა მისი ზოგად პოლისემანტიკურ ბუნებასთან შერწყმული სემანტიკური ბუნდოვნება, აგრეთვე მისი პოლიტიკური ასოციაციები, რომლებიც დებატებისათვის ამ ტერმინის სწორად გამოყენების თაობაზე მრავალ არგუმენტს წარმოქმნიან. გარდა ამისა, საკითხები, რომლებიც იგულისხმება გლობალიზაციის ახსნაში, მკაცრად განსაზღვრავენ იმ პრობლემებს, რომელთა განხილვასაც ცდილობს „დებატები გლობალიზაციის შესახებ“. შესაბამისად, ეს დებატები შეზღუდულ ვერისტიკულ და მეცნიერულ ღირებულებას ატარებენ.

ამგვარად, გასაკვირი არაა, თუ „გლობალიზაციის შესახებ დებატების“ ერთ-ერთი წამყვანი მონაწილის, მსოფლიო ბანკის ვებ-საიტზე ვიპოვით შემდგომ აღიარებას: „გასაოცარი ისაა, რომ, ასე ფართოდ გამოყენებად ტერმინში არც ერთი ზუსტი, ფართოდ აღიარებული განსაზღვრება არაა. მასთან დაკავშირებულ მნიშვნელობათა სიხშირე დროთა განმავლობაში ნამდვილად უფრო იზრდება ვიდრე ვიწროვდება, იმატებს რა, ეკონომიკის გარდა, კულტურულ, პოლიტიკურ და სხვაგვარ კავშირებსაც³.

გლობალიზაცია მართლაც რომ ქოლგის მსგავსი ტერმინია, რომელიც ეკონომიკურ, სოციალურ, ტექნოლოგიურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ურთიერთობებს ეხება. გლობალიზაციის ფენომენი უნივერსალური მნიშვნელობისაა, მაშინ როცა გლობალიზაციის კონცეფცია მრავალსახოვანი და კომპლექსურია, ხშირად გადატვირთული შეფასებითი კონოტაციებით. მისი კომპლექსურობის შესასწავლად პოლისტური მიდგომები საჭირო. მართლაც არ არსებობს სფერო, რომელშიც გლობალიზაცია არ აღწევს.

მართალია, გლობალიზაცია სულ უფრო და უფრო მეტად ასოცირდება საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთდამოკიდე-

ბულებასთან, მისი ადრინდელი გაგება ჯერ კიდევ ამ ფენომენის ტექნოლოგიურ და კომუნიკაციურ საფუძვლებზე მიგვიბრუნებს. 1962 წელს, კანადელმა ფილოლოგმა და ჟურნალისტმა მარშალ მაკლუენმა გამოჰკვდა „უადრესად პოპულარული ტერმინი „გლობალური სოფელი“, რომელიც ეხება (თუმცა ბევრად უფრო ნეგატიურ ფერებში) კაცობრიობის მოძრაობას ინდივიდუალიზმისა და ფრაგმენტულობიდან კოლექტიური იდენტურობისაკენ⁴.

გლობალიზაციის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი ხალხისა და შრომის მოძრაობას ეხება. რა თქმა უნდა, ადამიანები ყოველთვის მოგზაურობდნენ და მიგრირებდნენ, ხოლო საზოგადოებები რეგულარულად ინარჩუნებდნენ კონტაქტს დანარჩენ მსოფლიოსთან. მიუხედავად ამისა, ამჟამად ამგვარი მოძრაობების ტემპები შესამჩნევად გაიზარდა. რეაქტიული თვითმფრინავები, გაადვილებული კომუნიკაციები, კაპიტალისა და ინფორმაციის წამიერი გადადინება — ყველაფერმა ამაღწეა მსოფლიოს ნებისმიერი შორეული კუთხე გაცილებით უფრო ადვილად მიღწევადი გახადა ვიდრე ოდესმე იყო.

გლობალიზაციის პოლიტიკურ-ეკონომიკური კონცეფციას ავტორთა მთელი რიგი განიხილა. ამათგან ყველაზე ცნობილია რონალდ რობერტსონი⁵ და აგრეთვე ისეთი მოაზროვნე, როგორცაა იმანუელ ვალერსტაინი⁶. მიუხედავად ამისა ტერმინ გლობალიზაციის ეკონომიკურ კონტექსტში პირველად გამოყენება თეოდორ ლევიტს მიეწერება⁷. ამის შემდეგ ამ ტერმინმა გაცილებით ფართო მნიშვნელობა და კონოტაცია შეიძინა. ეკონომიკური გაგებით, გლობალიზაცია ძირითადად ეხება, უკანასკნელი რამოდენიმე ათწლეულის მანძილზე, რადიკალურად გაზრდილ საერთაშორისო ვაჭრობას, კაპიტალის ნაკადებსა და პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, მთელს მსოფლიოში ხალხებსა და კორპორაციებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებას, ინტეგრაციასა და ინტერაქციას. მრავალეროვნული კორპორაციები მსოფლიოს მასშტაბით მრავალ ქვეყანაში მოქმედებენ თავისუფლად და პროდუქტები და მომსახურება, რომლებსაც ისინი აწარმოებენ მთელი მსოფლიოს მასშტაბით იყიდება, ვინაიდან კაპიტალი, ტექნოლოგიები, ცოდნა და ნედლეული უფრო ადვილად მოძრაობს საზღვრებს მიღმა.

ეს უკანასკნელი ფაქტი გვახსენებს, რომ „მულტიეროვნული“ აქტორები მსოფლიოს მასშტაბით გაცილებით ადრე მოქმედებდნენ, კაპიტალი და ხალხი მიგრირებდა საუკუნეების მანძილზე, და ეროვნული საზღვრებიც პირველ მსოფლიო ომამდე საკმაოდ გამჭვირვალე იყო. ყოველივე ამას მივყავართ დისპუტამდე, არის თუ არა გლობალიზაცია ნამდვილად ახალი ფენომენი, თუ შეიძლება მისი დათარიღება იმ დროით, როდესაც პირველი გლობალური იმპერია შეიმნა (როგორც იყო ბრიტანეთი)? ვინაიდან ამგვარი დისპუტები წმინდად ტერმინოლოგიურ ბუნებას ატარებენ, მათში ჩადრმავება ძალზედ ძნელია. ერთი რამ ნათელია, გლობალიზაციის მრავალ ასპექტს — როგორცაა ურთიერთდამოკიდებულება და საერთაშორისო ვაჭრობა, გაცილებით გრძელი ისტორია აქვს. მიუხედავად ამისა, თუკი გლობალიზაცია გაიგება როგორც, ერთის მხრივ, მიმდინარე ცვლილებების გრანდიოზული მასშტაბის რაოდენობრივი მაჩვენებელი, მეორეს მხრივ კი, როგორც ცვლილების სხვადასხვა ასპექტების მთლიანი, სისტემური კომპლექსი, რაც საფუძველს იღებს კომუნიკაციისა და ცოდნის სფეროში ტექნოლოგიური წინსვლისაგან, მაშინ, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდისათვის, გლობალიზაციის განმარტება უფრო ვიწრო სპეციფიური აზრით, შედარებით ადვილია.

მეცნიერთა უმრავლესობის მიხედვით, გლობალიზაცია მსოფლიოს ეკონომიკაში, კომუნიკაციურ ტექნოლოგიებში, ერ-სახელმწიფოთა შორის ფიზიკური საქონლით ვაჭრობაში, ინფორმაციისა და ვალუტის ბრუნვაში მომხდარი ფუნდამენტური ცვლილებებით გამოწვეული ფენომენია; ამავე დროს მრავალი მას სოციო-ეკონომიკური განვითარების ახალ ფაზად მიიჩნევს, ანუ ისეთ რამედ, რაც სცდება ერთეულ — „ერ-სახელმწიფოს“ და ზოგადად გეოგრაფიას (რაც მიჩნეულია „დეტერიტორიზაციად“). ამის გამო შეუძლებელია იგი ეროვნული საზოგადოებებისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ტერმინებით ადეკვატურად იქნას ახსნილი, არამედ უმჯობესია ის ტრანს- და სუპრანეროვნული პროცესების ტერმინოლოგიით იყოს გააზრებული. ტერმინი გლობალიზაცია ხშირად ნამდვილად არის მეორე სახელი დასავლური (ამერიკული) კაპიტალიზმის, საბაზრო ეკონომიკის, მასკულტურისა და იდეოლოგიისა, რომელ-

იც მთელს მსოფლიოში გავრცელდა და ბაზრები და საზოგადოებები გაგლენის ქვეშ მოაქცია. პროლუქტებისა და ფინანსების გვერდით, იდეებიც და კულტურაც უფრო თავისუფლად მოძრაობს, რის შედეგადაც სოციალური მოძრაობები, იდეოლოგიები, აგრეთვე კრიმინალური და ტერორისტული ქსელებიც საერთაშორისო დონეზე გადადიან და ყველა საზოგადოებაზე ახდენენ ზეგავლენას.

გლობალიზაცია, როგორც იდეოლოგია, ისეთ კონცეფციებთან ასოცირდება, როგორცაა ნეო-ლიბერალიზმი და „ვაშინგტონის კონსენსუსი“⁸. იგი ეფუძნება რწმენას თავისუფალი ბაზრის შეუზღუდავი ძალაუფლებისა, რომელიც დარეგულირებულია კერძო საკუთრების მხარდაჭერისა და დაცვის ერთპიროვნული სურვილითა და მიწოდებისა და მოთხოვნის ძალების თავისუფალი ოპერირებით. ეს კონცეფციები ამტკიცებენ, რომ, პრივატიზაციის, ეკონომიკური ლიბერალიზაციისა და დერეგულარიზაციის კომბინირებით გლობალიზაცია მაქსიმალურ კეთილდღეობას, თავისუფლებას, დემოკრატიასა და მშვიდობას მოუტანს მსოფლიოს.

აქედან გამომდინარე, თავად გლობალიზაცია მართლაც ხშირად განიხილება არა ბუნებრივ პროცესად, არამედ იდეოლოგიად და პოლიტიკად, რომელიც განვითარებული მსოფლიოს, და პირველ რიგში ამერიკის შეერთებული შტატების ინტერესებს ემსახურება. ამიტომ, ისეთი ორგანიზაციები, როგორებიცაა მსოფლიოს სავაჭრო ორგანიზაცია, მსოფლიოს ბანკი და საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მიიჩნევიან გლობალიზაციის აგენტებად, რომლებიც მოქმედებენ გლობალური კორპორაციებისა და ზესახელმწიფოების მიერ განსაზღვრული დღის წესრიგებით. ამგვარი (განვითარებადი) სამყაროს პერსპექტივიდან გლობალიზაცია შეიძლება წარმოჩინდეს ან როგორც ისეთი მსოფლიოს სინონიმი, რომელშიაც მესამე სამყაროს ბაზრები კაპიტალისტთაგან დაპყრობას მოელოან, ან როგორც პროგრესული განვითარება, რომელიც გახსნის მსოფლიოს და იგივე მესამე სამყაროსათვის თანასწორობასა და კეთილდღეობას მოიტანს. გლობალიზაციის ამგვარი ინტერპრეტაციები მას შეფასებითი ტერმინებით აღწერს და ამგვარად, თავად გლობალიზაცია (და არა მისი სახესხვაობები და

ფორმები) მისდამი დამოკიდებულების შესაბამისად, შეწინააღმდეგებას, გამართლებას ან მხარდაჭერას საჭიროებს.

ტიპიურია, რომ აზიის კრიზისის კვალად (6 ივლისი 1999 წელი), ავსტრალიის პრემიერ-მინისტრმა ჯონ ჰოვარდმა იაპონური ბიზნესის წარმომადგენლებს აუდიენციისას განუცხადა: „ეკონომიკები, რომლებსაც სურვილი აქვთ გაიზარდონ და უფრო მეტი და უკეთესი სამუშაო ადგილები და საცხოვრებელი პირობები შექმნან, გლობალურად უფრო მოქნილნი და კონკურენტუნარიანნი უნდა გახდნენ. ჩვენ არ გვაქვს არჩევანი, რომ მსოფლიოს ეკონომიკიდან ამოვარდეთ... თუმცა გლობალიზაციას ახლავს ღრმა სოციალური სატკივარი და პოლიტიკური ფასი, ვინაიდან მგრძობიარე სექტორები საგარეო კონკურენციისათვის ღია ხდებიან და მისადაგების რთული პროცესის გავლა უწევთ⁹. მან ფაქტიურად აღნიშნა — მიუხედავად იმისა, რომ გლობალიზაცია „სოციალურ ტკივილს“ აჩენს, სხვა გზა არ არსებობს ვიდრე მასთან მისადაგება და „თამაშში ჩართვა“.

რვა წლის შემდეგ გერმანიის კანცლერმა, ანგელა მერკელმა 2007 წლის იანვარში ვაშინგტონში გამგზავრების წინ Financial Times-ისთვის მიცემულ ინტერვიუში უფრო ოპტიმისტური კილოთი განაცხადა, რომ ევროკავშირმა და შეერთებულმა შტატებმა მათი ფინანსური ბაზრების რეგულაციის, საპატენტო კანონებისა და სხვა ეკონომიკური მექანიზმების უფრო ახლო ჰარმონიზაცია უნდა მოახდინონ. „ჩვენ ევროპაში საერთო ბაზრის გარკვეული გამოცდილება დაგაგროვეთ, რომელიც შეგვიძლია ტრანსატლანტიკურ დონეზე გადავიყვანოთ. გლობალიზაციის გაძლიერებით, ეს ტრანსატლანტიკური თანამშრომლობისათვის კარგი ბაზისი იქნება“¹⁰. ამგვარად გლობალიზაცია კვლავ არის რაღაც, რაც გარდაუვლად იზრდება და ნებისმიერს აქვს შესაძლებლობა ისარგებლოს მისი სიკეთებით.

ამგვარად, ჩნდება კითხვა, უნდა აღვიქვთ თუ არა გლობალიზაცია, როგორც გარდაუვალი მოვლენა და როგორი უნდა იყოს მასთან მიმართებით მთავრობათა და სახელმწიფოთა როლი და პოლიტიკა? თუმცა ამგვარი კითხვა შეიძლება დამაბნეველიც გამოდგეს. თუკი გლობალიზაცია მართლაც

დაფუძნებულია ტექნოლოგიურ ინოვაციებსა და ეკონომიკის კანონებზე, მაშინ არ ასებობს მისი შეჩერების ან უკან შებრუნების გზა. არც ერთ ქვეყანას არ შეუძლია გლობალური პროცესებისაგან საკუთარი თავის იზოლირება და არ არსებობს ინფორმაციისა და კაპიტალის ნაკადების ხანგრძლივად დაბლოკვის საშუალება. სასაცილოა, რომ ანტიგლობალისტები თავად უწყობენ ხელს გლობალიზაციის თავიანთი კოპერაციითა და ნდობით გლობალიზაციის იგივე ფაქტორებისადმი, როგორებიცაა ინფორმაციის გაზიარება, გაღიწება და გლობალური ქსელი.

შესაბამისად კითხვა ხელახლა უნდა ჩამოყალიბდეს: იმ ფორმათა მიღება, რომლებსაც გლობალიზაცია გეთავაზობს გარდაუვლად უნდა მოხდეს, თუ შესაძლებელია მათზე ზეგავლენის მოხდენა და გადაკეთება? რა არის სახელმწიფოთა და საზოგადოებათა როლი და შესაძლებლობა ყოველივე ამასთან დაკავშირებით?

გლობალიზაციის დადებით და უარყოფითი მხარეები

ხშირად ადამიანები, განსაკუთრებით კი პოლიტიკური მეცნიერები ცდილობენ საზოგადოების ყურადღების მიღმა დატოვონ ძნელად გასაგები და შესაფასებელი მოვლენები. მაგრამ იმდენად დიდია გლობალიზაციის მნიშვნელობა და გავლენა, რომ მეცნიერებს აღარ შეუძლიათ მისი იგნორირება და იმულებულნი არიან გაითვალისწინონ მსოფლიოში მიმდინარე მნიშვნელოვანი მოვლენების ყველა ანალიზი და თეორიული მიდგომა.

ბევრი პოლიტიკოსი, მეცნიერი და ჟურნალისტი გლობალიზაციას, როგორც გარდაუვალ მოვლენას ისე აღიქვამს და მიესალმება კიდევ ამ პროცესს. მაგრამ ბევრი ჩვეულებრივი ადამიანისთვის გლობალიზაცია ცხოვრების დამკვიდრებული წესის და ძველი ტრადიციების მოშლას ნიშნავს, ამიტომაც მას თავიანთი კულტურისათვის საფრთხედ მიიჩნევენ. გლობალური სოციალური სამართლიანობის მოძრაობა, რომელიც ასევე გლობალიზაციის შედეგია, ცდილობს შემოგვთავაზოს მოვლე-

ნების განვითარების ალტერნატიული გზა, რომელიც უკეთესად ასახავს საზოგადოების მოთხოვნილებებს. მსოფლიოს მოსახლეობა დაიყო გლობალიზაციის მომხრეებად და მოწინააღმდეგეებად, რომელთა შორის გაცხარებული დისკუსიები იმართება ამ მოვლენის შესახებ. რამოდენიმე ათეული წლის წინ არასამთავრობო ორგანიზაციების რიცხვი ძალზედ ცოტა იყო. დღეს კი ისინი ათობით ათასნი არიან. ბევრი მათგანი გლობალურ დონეზე მოქმედებს. უზრუნველყოფილი არიან რესურსებით და საკმაოდ ფართო ქსელიც გააჩნიათ.

ანტიგლობალისტები ხშირად მიმართავენ საპროტესტო გამოსვლებს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის და დიდი შვიდინის სამიტების დროს. ასეთი გამოსვლები მათი პროტესტის გამოხატულების ერთ-ერთი გზაა.¹¹ ანტიგლობალისტების მტკიცებით გლობალიზაცია ყოველგვარი ბოროტების სათავეს წარმოადგენს – დაბალფასიანი საქონლის იმპორტით განვითარებად ქვეყნებში წარმოებას კლავენ, ამასთან მრავალეროვნული კორპორაციები ძარცვავენ ასეთი ქვეყნების ბუნებრივ რესურსებს. ამერიკული მასმედია და კულტურა ვრცელდება მთელს მსოფლიოში და ხელს უწყობს განსხვავებული კულტურული ფასეულობების მოშლას და მათ ნაცვლად მონოკულტურული საზოგადოების ჩამოყალიბებას. ქონებრივი უთანასწორობა იზრდება როგორც ქვეყნებს შორის ასევე ქვეყნის შიგნით არსებულ საზოგადოებებს შორის. რაც უფრო მეტი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები შემოდის ქვეყანაში, ცხოვრების დონე უფრო და უფრო ეცემა. გარდა ამისა ანტიგლობალისტები ყველანაირ უარყოფით მოვლენას გლობალიზაციას მიაწერენ.

მართლაც, არსებობს ბევრი საშიშროება, რომელიც გლობალიზაციასთან ასოცირდება. სახელმწიფოებს უწევთ ამ რისკების გათვალისწინება და მათზე ადეკვატურად რეაგირება. თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის დანერგვამ გლობალური დესტაბილიზაცია გამოიწვია, რომლის მაგალითიც აზიის ფინანსური კრიზისი და უღარიბესი ქვეყნების კიდევ უფრო მარგინალურ მდგომარეობაში აღმოჩენაა. საბაზრო ეკონომიკამ მართლაც შეიძლება გაზარდოს უთანასწორობა თუკი მთავრობები შესაბამის ზომებს არ მიიღებენ.

დიდი მოგების პერსპექტივით მსხვილი კორპორაციები ინვესტიციებს დებენ ღარიბ ქვეყნებში, სადაც დაბალი ხელფასების პირობებში უფრო მეტი მოგების მიღება შეუძლიათ. ამასთანავე მათ საშუალება ეძლევათ ამ ქვეყნების ბუნებრივი რესურსები გამოიყენონ. გარდა ამისა, ასეთ კორპორაციებს ეკოლოგიური კონტროლის არარსებობის პირობებში შეუძლიათ არაეკოლოგიური საწარმოების ამუშავება. ზოგიერთ ქვეყანაში უკონტროლო გლობალიზაციამ შეიძლება ბავშვთა ექსპლუატაციას და მონურ შრომას დაუდოს საფუძველი. უთანასწორობა შეიძლება გაიზარდოს შედარებით მდიდარ ქვეყნებშიც, რადგან ღარიბი ქვეყნების იაფ მუშახელთან უთანასწორო კონკურენცია გამოიწვევს სამუშაო ძალის შედარებით დაბალ კვალიფიციური სექტორის ხელფასების მკვეთრ შემცირებას.¹²

მეორეს მხრივ, ბევრი ეკონომისტი, გლობალიზაციის შედეგების შეფასებისას აქცენტს აკეთებს ინტენსიური ვაჭრობის, საკომუნიკაციო ქსელების და საზღვარგარეთ განხორციელებული ინვესტიციების დადებით მხარეებზე. ისინი ხაზს უსვამენ იმ სარგებელს, რომელსაც მუშები მთელს მსოფლიოში გლობალიზაციის წყალობით იღებენ.

როგორც სხვა ასეთი მასშტაბის ნებისმიერი სოციალური მოვლენა, გლობალიზაცია არ შეიძლება იყოს ცალსახად დადებითი ან უარყოფითი. ის შეიცავს როგორც საფრთხეებს, აგრეთვე პოზიტიურ პერსპექტივებსაც, რაც ქვეყნის შესაძლებლობებზე და რესურსებზე დამოკიდებულია.¹³ ამიტომ, მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადო მოღვაწეები გლობალიზაციის მომხრეებად და მოწინააღმდეგეებად დაიყვნენ, სერიოზული მეცნიერების ძალიან ცოტა ნაწილი იზიარებს მხოლოდ ერთ შეხედულებას. მათი უმრავლესობა არ აფასებს გლობალიზაციას, როგორც დადებით ან უარყოფით მოვლენას. ისინი ამ პროცესის, როგორც დადებით, აგრეთვე უარყოფით მხარეებზე საუბრობენ.

ნობელის პრემიის ლაურეატები ამარტია სენი და მუჰამად იუნუსი მოუწოდებენ მსოფლიოს ლიდერებს, გამოიყენონ ის შესაძლებლობები, რასაც გლობალიზაცია გვთავაზობს და შეებრძოლონ სიღარიბეს.¹⁴ პროფესორმა სენმა განაცხადა, რომ არ შეიძლება გლობალიზაციის განხილვა, როგორც ცალსახ-

ად უარყოფითი მოვლენისა. ის, ვინც ამას აკეთებს, არ ითვალისწინებს იმ ახალ შესაძლებლობებს, რომელსაც ეს პროცესი იძლევა. მან ანტიგლობალიზაციას “ლოზუნგების კამპანია” უწოდა: “მე ანტიგლობალიზაციის მოწინააღმდეგე ვარ. მე მომხრე ვარ სათანადოდ შეფასდეს გლობალიზაციის, როგორც დადებითი, აგრეთვე უარყოფითი მხარეები.” თავის მხრივ იუნუსმა განაცხადა, რომ გლობალიზაციის პროცესი დღეს არასწორი მიმართულებით მიდის, რადგან მისგან სარგებელს მხოლოდ ყველაზე ძლიერები და მდიდრები იღებენ, ღარიბების ინტერესებს კი კვლავაც არ ითვალისწინებენ. მან ხაზი გაუსვა, რომ გლობალიზაციის შეჩერება შეუძლებელია, ამიტომ უფრო შესაფერისი იქნება განვასხვავოთ გლობალიზაციის სწორი მიმართულება და არასწორი მიმართულება და ვილაპარაკოთ მათ შორის არსებულ განსხვავებებზე.

მართლაც, იმის მრავალი არგუმენტი არსებობს, რომ გლობალიზაციას შეუძლია დადებითი შედეგები მოიტანოს. ის, შემოსავლების გაზრდით, საკუთრების უფლების დაცვით განვითარების დონის ამაღლებას უწყობს ხელს. ამასთან, იძლევა რესურსების ეფექტურად გამოყენების საშუალებას. მულტიეროვნული კორპორაციების გარდა ვაჭრობაში ყველა ზომის კომპანიები არიან ჩართულები. ბევრმა ღარიბმა ქვეყანამ, რომლებმაც ვაშინგტონის კონსენსუსის პრინციპები მიიღო, ტარიფები დასწია და ბაზრის ლიბერალიზაცია მოახდინა. შედეგად, ამ ქვეყნებში დასაქმება და ეროვნული შემოსავალი გაიზარდა, კაპიტალმა იმპორტზე ორიენტირებული წარმოებიდან ექსპორტზე ორიენტირებულ წარმოებაზე გადაინაცვლა. დადასტურებულია, რომ უთანასწორობის დონე შემოსავლებში და მთლიანად სიღარიბე ნელ ნელა მცირდება (განსაკუთრებით თუ სიღარიბეს განვიხილავთ უფრო ფართო გაგებით ვიდრე მხოლოდ შემოსავლის დონეს). ამაში კი, თავისი მნიშვნელოვანი წვლილი გლობალიზაციას შეაქვს. ამავე დროს შეიმჩნევა ტენდენცია, რომ ის ქვეყნები უფრო ღარიბებიან, რომლებიც ნაკლებად ემხრობიან თავისუფალ ვაჭრობას.

როდესაც ლაპარაკია ღარიბი ქვეყნების ეკონომიკაზე ლიბერალიზაციის გავლენაზე, ჩნდება კითხვა არის თუ არა თავისუფალი ვაჭრობა სამართლიანი და მომგებიანი მათთვის? ამაზე

პასუხის გაცემა არც თუ ისე ადვილია. თავისუფალ ვაჭრობას, კორუპციის აღმოფხვრის და ეფექტური მართვის გარეშე შეუძლია დამანგრეველი შედეგები მოუტანოს ბევრ ღარიბ ქვეყანას, თუ ეს ქვეყნები საამისოდ მომზადებულნი არ იქნებიან.

ამავე დროს, არ არსებობს საფუძველი ვიფიქროთ, რომ გლობალიზაციისგან პირველ რიგში დიდი სახელმწიფოები იღებენ სარგებელს. უნდა ითქვას, რომ რეალობა საპირისპიროს ამტკიცებს. ახალ მსოფლიო წესრიგში ზესახელმწიფოები გარკვეულწილად კარგავენ თავიანთ გავლენას (რაც საკმაოდ პარადოქსულია), საერთაშორისო ინსტიტუტების გაძლიერების, წარმოქმნილი გლობალური შეზღუდვებისა და ეროვნული მთავრობების გავლენების გამო. პატარა ქვეყნების ბუნებიდან გამოდინარე ისინი უფრო მოქნილები არიან და უფრო მეტად შესწევთ უნარი შეეგუონ საერთაშორისო ბაზრებზე მომხდარ ცვლილებებს. ასეთი ქვეყნები, მას შემდეგ, რაც საერთაშორისო კონკურენციას და ზეწოლას შეეგუებიან, ეკონომიკური გლობალიზაციის რისკებისაგან უფრო დაცულები არიან.

გლობალიზაციის სხვა შედეგებიდან ყველაზე მეტად აღსანიშნავია ორი მნიშვნელოვანი საკითხი: მულტიეროვნული კორპორაციების გავლენის გაზრდა ერი-სახელმწიფოების ხარჯზე და დასავლური მასკულტურის მიერ მსოფლიოს დაპყრობა.

პირველი საკითხი მჭიდრო კავშირშია ისეთ საკითხებთან, როგორიცაა სახელმწიფოს უნარი (განსაკუთრებით პოსტ-კოლონიურ სამყაროში) განახორციელოს ეროვნული ინტერესები, გლობალიზაციის და საერთაშორისო ურთიერთობების ურთიერთდამოკიდებულება და თავად გლობალურობის არსი. ხშირად შეშფოთებას იწვევს, რომ ისეთი საერთაშორისო პოლიტიკური, ფინანსური და სავაჭრო ინსტიტუტები, როგორებიცაა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია და მსოფლიო ბანკი არ არიან დემოკრატიულები. ისინი გადაწყვეტილებებს დახურულ კარს მიღმა იღებენ და ძირითადად ყველაზე განვითარებული ქვეყნების ინტერესებს ემსახურებიან, განსაკუთრებით კი შეერთებული შტატებისა, პარალელურად კი ასუსტებენ პატარა ქვეყნების სუვერენიტეტს. გლობალიზაციის მომხრეები კი აცხადებენ, რომ ერი-სახელმწიფოებიდან არადემოკრატიულ საერთა-

შორისო ინსტიტუტებზე ძალაუფლების გადანაცვლებას ადგილი არა აქვს, რადგან იგივე მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაციის მაგალითს თუ განვიხილავთ, არცერთი გადაწყვეტილება არ მიღებულა მთავრობების კონსენსუსის გარეშე, რაც იმის გარანტიას, რომ არც ერთი წევრი სახელმწიფოს ინტერესები არ იყო უგულვებელყოფილი. ეს მაშინ, როდესაც საერთაშორისო ურთიერთობებში ძალდატანება ჩვეულებრივი ამბავია. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მუშაობა ცხადყოფს, რომ ის უფრო ეფექტურად მოქმედებს როდესაც ეროვნული მთავრობები ძლიერები არიან და შიდა ინსტიტუტებიც საკმაოდ ჩამოყალიბებულია.

ათი წლის წინ იაპონელმა ეკონომისტმა კენიჩი ოჰმაემ წამოაყენა საზღვრებსგარეშე ეკონომიკის¹⁵ იდეა, სადაც ერ-სახელმწიფოებს მეგაპოლისები შეცვლიდნენ, მსოფლიო კი ბაზრების ერთ მთლიან ქსელად გადაიქცეოდა. თუმცა, გლობალიზაცია არ ნიშნავს მაინცდამაინც ერი-სახელმწიფოების დასასრულს. ისინი ახლო მომავალში თავიანთ ტერიტორიებზე კვლავაც დარჩებიან გაცილებით ძლიერ მოთამაშეებად, ვიდრე კორპორაციები. ერები ეგუებიან და ეწყობიან გლობალიზაციის გავლენას. თუმცა ეფექტურობა თვითონ ერის ისეთ მახასიათებლებზეა დამოკიდებული, როგორებიცაა შიდა ეკონომიკური ინსტიტუტები, ეკონომიკური პოლიტიკა და ქვეყნის შიგნით ძალთა გადანაწილება. ასეთი შიდა ფაქტორები საერთაშორისო გარემოდან წამოსული ზეწოლის შემცირებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ. ამავე დროს ძლიერ კორპორაციებსაც კი უწევთ მომხმარებლების სურვილების და არჩევანის გათვალისწინება. ისინი სოციალურ მოძრაობებთან და არაკორპორატიულ გლობალურ ძალებთან, ისევე როგორ ეროვნულ პოლიტიკურ პროცესებთან ხშირად მარცხდებიან.

ანტიგლობალისტები აცხადებენ, რომ გლობალიზაცია ბოლოს მოუღებს კულტურულ განსხვავებებს და გამოიწვევს ჰომოგენიზებულ მასკულტურის და სამომხმარებლო ჩვევების (ამერიკული საკვებისა და ჰოლოფუდული ფილმების სიყვარული) ჩამოყალიბებას, რომელიც ტრანსნაციონალური კორპორაციების ინტერესებს მოემსახურებიან. სინამდვილეში კი ვითარება სხვაგვარია. იგივე კომუნიკაციური რევოლუცია,

რომელმაც გლობალიზაცია გამოიწვია, მრავალი სუბკულტურის შექმნის და განსხვავებული კულტურული ტრადიციების დაცვის კარგ ტექნოლოგიურ შესაძლებლობას იძლევა.

გლობალიზაციის პროცესი საქართველოში

რა შედეგები შეიძლება მოჰყვეს ან რა მოჰყვება გლობალიზაციას საქართველოსათვის, როგორც ემპირიულად იდენტიფიცირებად ტერიტორიისათვის, და როგორც კოჰერენტული და ეფექტური ერი სახელმწიფოსათვის? რა გავლენა აქვს გლობალიზაციას საქართველოზე?

ხშირად დასავლური სოციალური ან პოლიტიკური ტერმინები საქართველოს მსგავსი კონკრეტული ქვეყნისათვის მისადაგებისას უდიდეს სიფრთხილეს საჭიროებენ. ამის შესახებ ისეთი მოაზროვნენი, როგორიც იყო გუნარ მირდალი¹⁶ ათწლეულების წინ გვაფრთხილებდნენ. გარკვეული სიფრთხილეა საჭირო, როდესაც იმგვარი მულტი-სემანტიკური ტერმინი, როგორიცაა გლობალიზაცია, იხმარება ქართულ რეალობასთან მიმართებაში. ეს უმთავრესად ყურადსაღები მნიშვნელობების სიმრავლის გამოა, მაგრამ აგრეთვე რთული ფენომენების მარტივად ახსნის (გლობალიზაციის, ან სხვა რამის შედეგის სტატუსის მინიჭებით) არსებული ტენდენციითაცაა გამოწვეული. ამის ნაცვლად, უნდა განიხილებოდეს თუ გლობალიზაციის რა კონკრეტული ასპექტები იწვევენ ამა თუ იმ გართულებებს, და არსებობს თუ არა თანაბრად მნიშვნელოვანი ფაქტორები, რომლებიც ასევე მოქმედებენ.

ვინაიდან ქართულ რეალობაზე გლობალიზაციის გავლენის სიღრმისეული ანალიზი ამჟამად ჩემს ამოცანას არ წარმოადგენს, მინდა მოკლედ მიმოვიხილო ის რამოდენიმე სფერო, სადაც, როგორც ჩანს, გლობალიზაციის ძალები მოქმედებენ. თითოეული ამ საკითხისათვის მიხედვა საქართველოს მთავრობისა და ქართული საზოგადოების ამოცანაა, მაგრამ შემოთავაზებული მიდგომა თავის მხრივ რისკის მართვას უკავშირდება. იმის გათვალისწინებითაც კი, რომ ქართული ვითარება, მთელი რიგი ფაქტორების გამო, საკმარისად სპეციფიურია,

გლობალიზაციისაგან მოტანილი რისკი იგივეა, რაც ნებისმიერი სხვა პატარა და ღარიბი, ტრანზიციის პროცესში მყოფი ქვეყნის შემთხვევაში. აგრეთვე იგივეა წნეხები — იაფი იმპორტი ანადგურებს ადგილობრივ წარმოებას; შემოსავალთა უთანასწორობა ფართოვდება, მაშინ, როცა სიღარიბე კვლავ ნარჩუნდება, რასაც ეკონომიკურ პასიურობასა და მასიურ ემიგრაციამდე მივყავართ; დასავლური მასშედი და მასკულტურა ყველაფერს ფილტრავს და მივყავართ დაბალხარისხიანი მონოკულტურის დომინირებამდე; და ბოლოს, შრომის დაცვა და საარსებო სტანდარტები დაწეულია, ვინაიდან ქვეყანა ცდილობს უცხოური საინვესტიციო კაპიტალის მოზიდვას.

საერთაშორისო ვაჭრობას, პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს და კაპიტალის ნაკადებს, ერთის მხრივ, შესაძლებლობებისა და პოტენციური სარგებელის, მეორეს მხრივ კი დანახარჯებისა და რისკების შექმნა შეუძლია. მართალია, რომ საქართველო ტრანსნაციონალური და სხვა უცხოელი ინვესტორების საქმიანობას, რომლებსაც ქვეყნიდან სიმდიდრის გატანის სურვილი ამოძრავებთ და საქართველოს ინტერესებით არ მოქმედებენ, მცირედ შეზღუდვებს უწესებს. ამავე დროს, ეკონომიკური გლობალიზაციისათვის მიერთება საქართველოს შანსს აძლევს. ჩვენთვის მთავარ პრობლემას გლობალიზაციისაგან მიღებული ზიანი კი არ წარმოადგენს, არამედ ის, რომ იგი შეიძლება მნიშვნელოვანწილად გამოაკლდეს გლობალიზაციის შედარებით სასარგებლო ასპექტებს. უცხოური კომპანიები, რომლებიც საქართველოში ინვესტიციებს დებენ, აქვე ქმნიან სიმდიდრეს; ისინი აგრეთვე ნერგავენ ახალ ტექნოლოგიებს, ცოდნასა და მართვის ტრადიციებს.

საქართველოს წინაშე კვლავ დგას სოციო-ეკონომიკური პრობლემები, რომლებიც სოციო-ეკონომიკურ პოლიტიკას წნეხის ქვეშ აქცევენ. სპეციფიური ვითარება, რომელიც საქართველოს ეკონომიკას ახასიათებს, არის ის, რომ იგი შრომატევად და დაბალპროდუქტიულ სოფლის მეურნეობაზე დიდადაა დამოკიდებული; აგრეთვე, ესაა კორუფცია და ბიუროკრატიზმი; მოსახლეობის მასიური გადატაკება; საინვესტიციო კაპიტალის უკმარისობა. საჭიროა, რომ მთავრობამ, გლობალიზაციის გარე ძალებთან ერთად, ეს ფაქტორებიც გაითვალისწინოს.

თეორიულად, ვარაუდობენ, რომ მთავრობები, რომლებიც ავტორიტარული სტილისაკენ იხრებიან (როგორცაა საქართველოში) და ექსკლუზიურად აკონტროლებენ როგორც აღმასრულებელ, ასევე საკანონმდებლო ხელისუფლებას (რასაც ემატება სუსტი ოპოზიცია), სწრაფი რეფორმებისათვის ქმნიან შედარებით ეფექტურ და არა წარსულ გამოცდილებაზე დაფუძნებულ ინსტიტუციურ პირობებს; მზად არიან და სურთ დაანგრიონ ძველებური მოწყობა და განახორციელონ რადიკალური ცვლილებები. თუმცა, საერთაშორისო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ყოველივე ამან ავანტიურისტულ მაკროეკონომიკურ პოლიტიკამდე და სოციალური ინტერესების კოოპერირების მცდელობის უგულვებელყოფამდე შეიძლება მიგვიყვანოს.

ვინაიდან საქართველოს მმართველი წრეების რაიმე თანმიმდევრულ სტრატეგიულ ხედვაზე საუბარი ჯერჯერობით ძნელია, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ზოგადად და ფორმალურადაც მთავრობა საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების რჩევებს მისდევს, განსაკუთრებით კი „ვაშინგტონის კონსენსუსის“ კლასიკურ პრინციპებს. მაგრამ ამას აკეთებს რაღაც დამახინჯებული ფორმით, ცდილობს რა შეინარჩუნოს მთავრობის მარკეტინგში ჩართულობა არა მხოლოდ სტრატეგიული ეკონომიკური გადაწყვეტილებებით, არამედ პოლიტიკის ისეთ სფეროებში ჩარევით, სადაც ამის საჭიროება საკამათოა.

საქართველოს გარე სამყაროს წინაშე გახსნა არის ნაწილი უფრო ზოგადი ცვლილებისა, რაცაა თავისუფალი ბაზრისა და კერძო წამოწყებებისადმი ნდობის ზრდა. ამას განსაკუთრებით ხელი შეუწყო მთავრობის ეკონომიკაში ძლიერად ჩარევის აშკარა მარცხმა და დისკრედიტაციამ, რომელიც საქართველოს საბჭოთა წარსულს ახასიათებდა. მართალია სამთავრობო პოლიტიკამ ქვეყანაში ბიზნეს კლიმატის მნიშვნელოვან გაუმჯობესებამდე მიგვიყვანა, მაგრამ ყოველივე ეს რისკებისა და გარკვეული უკუპროცესების გარეშე არ ხდება. მიუხედავად იმისა, რომ მე არ ვარ კომპეტენტური რომ ეკონომიკაში „დოლარიზაციასთან“ დაკავშირებულ მაკროეკონომიკურ რისკებსა და მოწყვლადობაზე ვილაპარაკო, რაც გაცვლითი კურსის მერყეობით ან მაღალი უცხოური ვალის შედეგებითაა გამოწვეული¹⁷,

ნათელია, რომ პრივატიზაციიდან შემოსული უცხოური ვალუტა მცირდება და ფისკალური დეფიციტი სხვა გზით დაფინანსებას საჭიროებს. ასეა თუ ისე, მასიური სიღარიბის უცვლელობა ნამდვილად იწვევს შეშფოთებას და რეაგირებას მოითხოვს.

საქართველო უადრესადაა დაინტერესებული შემდგომი სავაჭრო ლიბერალიზაციით, განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობაში. ეს იმ შემთხვევაში თუ ლიბერალიზაცია, გახსნილი დასავლური ბაზრებითა და გაზრდილი ექსპორტით, სარგებელსაც მოიტანს და არა მხოლოდ ადგილობრივი მწარმოებლების შევიწროვებას. გადასახადები ეკონომიკური განვითარებისათვის მნიშვნელოვნად უნდა იყოს დაკავშირებული პოტენციურ დანაკარგებთან და რისკებთან. შეიძლება საკამათოა, რომ გაზრდილი საერთაშორისო „ღიაობა“ ვაჭრობისა და კაპიტალის მოძრაობისადმი შედარებით პატარა „ღია ეკონომიკებისათვის“ სასარგებლოა, როგორადაც შეიძლება რომ საქართველო დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდეს. ასეა თუ ისე, ძალიან ღია და ფაქიზი ეკონომიკები¹⁸ უფრო მეტად არიან დაუცველი საერთაშორისო შოკებისა და კრიზისების წინაშე და მითუმეტეს უნდა განავითარონ ამ მოვლენათა პოტენციური მსხვერპლებისათვის მდგომარეობის შესამსუბუქებელი საშუალებები.

დღევანდელი, შედარებით ნაკლებად სტაბილური ვითარების პირობებშიც კი, გაუმჯობესებადი ბიზნეს კლიმატი პირველ რიგში უცხოელი ინვესტორებისთვისაა სასარგებლო, მაშინ, როცა მცირე ადგილობრივი საწარმოებს კვლავ მიაჩნიათ, რომ მათ ნაკლებად ეხმარებიან და იცავენ, როგორც შიდა წინებისაგან, ასევე უცხოური კონკურენციისგანაც. ამავე დროს, დღეისათვის, ანგარიშგასაწევ უცხოელ ინვესტორთა იშვიათობა, სავარაუდოდ ქართული ბაზრის პატარა ზომებითა და ქვეყნის სარისკოდ მიჩნევითაა განპირობებული¹⁹ (როგორც რამდენიმე წამყვანმა კორპორაციამ აღნიშნა). პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობის სოლიდურ გამოცდილებას, გაძლიერებულ საკუთრების უფლებას, გაუმჯობესებულ ბიზნეს კლიმატს, ისევე როგორც შემცირებულ კორუფციასა და ბიუროკრატიულ დაბრკოლებებს, შეუძლიათ ქართული ბაზარი

უცხოელი ინვესტორებისათვის უფრო მიმზიდველი გახადონ — განსაკუთრებით მათთვის, ვისაც რეგიონალური ინტერესები აქვთ.

სულ უფრო და უფრო ნათელი ხდება, რომ ყველაფრის უბრალოდ გლობალურ ბაზარზე გამოტანა შეუძლებელია, ვინაიდან არაკონტროლირებადი საბაზრო ძალები, უფრო მეტად გამოკვეთენ უთანასწორობას იმის ნაცვლად, რომ შეამცირონ იგი, როგორც ეს საქართველოში ხდება. არსებობს გარკვეული სამთავრობო ჩარევის საჭიროება, იმისათვის, რათა ეკონომიკური განვითარება სასურველი გზით წარიმართოს, კერძოდ კი განავითაროს დაზარალებულთათვის მდგომარეობის შემამსუბუქებელი მექანიზმები.

სოციალური კეთილდღეობის პოლიტიკას უკავშირდება გარკვეული მიმართებები, რომლებიც საბაზრო ლიბერალიზაციისა და ზოგადად გლობალიზაციისაგან განიცდიან გავლენას²⁰. სანამ მეტი ღიაობით განპირობებული ეკონომიკური ზრდის შესაძლებლობებით სარგებლობენ, პოლიტიკოსების წინაშე დგას საზოგადოების ყველაზე დაუცველი ფენებისათვის რისკების შემსუბუქების გამოწვევა; აგრეთვე პრობლემაა უთანასწორობისა და შემოსავლებს შორის უფსკრულის ზრდაც²¹. უპრიანია, აგრეთვე, მკვეთრი საბაზრო ლიბერალიზაციის ფუნქციონირების შეფასებაც, არის თუ არა სხვა ფაქტორები, დერეგულაციისა და მოქნილი შრომითი ბაზრების გარდა, რომლებიც ინვესტორებს იზიდავს? განსაკუთრებით ხაზგასასმელია, რომ შრომითი კანონმდებლობა, რომელიც, არის რა სრულიად პრობიზნესური, სამუშაო ძალას, მისი ორგანიზაციული (პროფკავშირები) სისუსტისა და ისეთი დამცავი ინსტიტუციური მექანიზმების არარსებობის გათვალისწინებით, როგორცაა ეფექტური სასამართლო, ტოტალურად დაუცველს ტოვებს. ამიტომ მომუშავეთა შორის ფართოდ გავრცელებული სიღარიბე და შემამოფოთებელი უთანასწორობა საქართველოსათვის კვლავ დამახასიათებელი დარჩება და საზოგადოების ჰარმონიზაციის დროულად მიღწევას ნაკლებად შესაძლებელს ხდის. გრძელვადიან პერიოდში, ეს განვითარებისთვის სერიოზულ დარტყმად გადაიქცევა.

ეკონომიკასთან ერთად, გლობალიზაციას გარკვეული გავლენა აქვს საქართველოს სახელმწიფოსა და დემოკრატიის მშენებლობაზეც. უკვე კარგადაა ცნობილი, რომ გლობალიზაციას რთული ურთიერთობა აქვს ეროვნულ სახელმწიფოსთან და, გარკვეული ვითარებების შემთხვევაში, თვით სუვერენიტეტიც კი შეიძლება საფრთხის წინაშე დააყენოს. გლობალიზაცია ქმნის ახალ ადგილობრივ ავტონომიებს. ქმნის ახალ ზეწოლებს ადგილობრივ კულტურულ იდენტურობებზე და ეს ხდება ადგილობრივი ნაციონალიზმის გამოცოცხლების ფონზე. ამჟამად დროს, თუკი სწორად იქნება მიმართული, ეს ტენდენციები შეიძლება საქართველოს სახელმწიფოსათვის სარგებლის მომტანადაც შემობრუნდეს, თუკი შეინარჩუნებს სიმდიდრეს მულტიკულტურალიზმის თავსაზრისით და ხელს შეუწყობს არსებულ პრობლემებთან გასამკლავებლად ეფექტური და ცივილიზებული გზების განვითარებას.

ასევეა დემოკრატიზაციის პროცესთან მიმართებაშიც. გლობალიზაცია აწესებს უნივერსალურ სტანდარტებსა და ღირებულებებს, რომლებსაც დასავლეთთან ინტეგრირების მსურველი ნებისმიერი საზოგადოება უნდა მისდევდეს. გარდა იმისა, რომ ზრდის საერთაშორისო დახმარებას, იგი აგრეთვე საერთაშორისო საკითხებთან დაკავშირებით სიფრთხილის გამოჩენის საჭიროებასაც აჩენს. შესაბამისად, იგი იცავს პოლიტიკურ პლურალიზმსა და მრავალფეროვნებას, ვინაიდან ცოდნის გაღრმავების, გაძლიერებისა და საჯარო მონაწილეობის შესაძლებლობებს აჩენს.

გარდა იმისა, რომ ზრდის ემიგრაციასა და ინტელექტის გაღივებას, გლობალიზაცია აგრეთვე ქმნის ახალ დიასპორებთან მუდმივი კონტაქტის საშუალებასაც. გარდა ამისა იგი ქმნის სარგებლის მიღების შესაძლებლობას არა მხოლოდ მასიური ფულადი გზავნილებისაგან, რომლებსაც ეკონომიკური ემიგრანტები უკან აგზავნიან, არამედ აგრეთვე ცოდნის, უნარებისა და კავშირების მოღივებისაგანაც.

რაც საქართველოს სჭირდება, ესაა ყველა ლიდერის თანმიმდევრული და სტრატეგიული მიდგომა იმ შესაძლებლობებისა და რისკებისადმი, რომლებიც გლობალიზაციას მოაქვს. ყველაზე შესაფერისი სიტყვა აქ „რისკის მენეჯმენტი“ იქნება,

ვინაიდან სწორედ ესაა, რაც უნდა გაკეთდეს. შესაძლებლობების ამომწურავი ანალიზი და პოტენციური რისკების შეფასება იქნება ბაზისი სტრატეგიული პოლიტიკის შემუშავებისათვის. მხოლოდ ამგვარი პროცესების მეშვეობით იქნება შესაძლებელი გლობალიზაციისაგან მიღებული სარგებლის მაქსიმიზაცია და მნიშვნელოვანი დანაკარგების მინიმიზაცია.

მზარდი საერთაშორისო იძულების შერწყმა შიდა პოლიტიკური ძალაუფლებისათვის ბრძოლის ახალ სტილთან ქართულ საზოგადოებას სულ უფრო და უფრო მეტად აიძულებს ფეხი აუწყოს გლობალიზაციის ტენდენციებს. გლობალიზაციასთან ურთიერთობა გარემოსთან თამაშს გავს, ანუ ისეთ რამეს, როგორცაა გლობალური დათბობა ან ოზონის ხვრელი, რომლებზედაც მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა მხოლოდ გლობალური ძალისხმევის მეშვეობითაა შესაძლებელი. ისეთი პატარა ქვეყნის გადმოსახედიდან, როგორცაა საქართველო, გლობალიზაცია ის არის რაც არის და არ არსებობს მისი შეჩერების ან შეცვლის გზაც კი. ყველა ადგილობრივი და რეგიონალური პროცესი მასთანაა დაკავშირებული. მაგრამ, სანამ გლობალიზაციაზე გლობალური მასშტაბით ზეგავლენის მოხდენის მცირე შესაძლებლობა არსებობს, ადგილობრივი განვითარება ჯერ კიდევ მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული პოლიტიკებსა და მიდგომებზე. აქედან გამომდინარე, გლობალიზაციის დადანაშაულების ან განდიდების ნაცვლად, უმჯობესია მისი გათვალისწინება და იმ ცვლადების მეშვეობით მუშაობა, რომლებზე ზეგავლენის მოხდენაც შესაძლებელია.

შენიშვნები:

¹ ციტირებულია თომას ფრიდმანი. *The Lexus and Olive Tree*, Harper Collins, London, 1999, p. XIII

² „სიღარიბის აღმოფხვრის გლობალური ძალისხმევა“ მათ მანტრად იქცა. ნებაყოფლობით ორგანიზაციებს, საერთაშორისო სამთავრობო ორგანიზაციებს და გაეროს, კონფლიქტების დარგში მოქმედებებისათვის და წინააღმდეგობრივი საკითხების გამოაშკარავებისათვის, უფრო მეტი ლეგიტიმურობა მიენიჭათ. მანტრა ისევ და ისევ მეორდება და ამგვარად, მრავალ ქვეყანაში, სადაც სიღარიბე პოლიტიკური დღის წესრიგის შემადგენელი

ნაწილია, პროცესის დასაჩქარებლად გამოიყენება, მაშინ როცა დონორები და ფონდები ზრდიან სიღარიბის შემცირებისაკენ მიმართული ზომებისა და კვლევების დაფინანსებას. არსებობს იმედი, რომ სააკენტოები უკან მოითრევენ მანტრის სტადიას და ზელს შეუწყობენ ცოდნაზე დამყარებული და რეალისტური ჩარჩოს შექმნას უფრო ეფექტური ღარიბთა მხარდასაჭერი პოლიტიკისა და მათი შედეგებისათვის. Else Oyen, . *The politics of poverty reduction*, International Social Science Journal, December 1999.

³ The World Bank. PREM Economic Policy Group and Development Economics Group. April 2000. <http://www.worldbank.org/economicpolicy/globalization/ag01.html>

⁴ “მსოფლიო, იმის მაგივრად, რომ ალექსანდრიის დიდ ბიბლიოთეკას დაემსგავსოს, ერთ დიდ კომპიუტერად გადაიქცა, ელექტრონულ ტვინად, ზუსტად ისე როგორც საბავშვო სამეცნიერო ფანტასტიკებშია. მაშინ, როდესაც ჩვენი არსებები ნელნელა ჩვენს გარეთ იქცევა, “უფროსი ძმა” უფრო და უფრო აღწევს ჩვენში. ასე რომ ამ დინამიკის გაუცნობიერებლობამ ჩვენ შეიძლება ერთ მშვენიერ დღეს ისეთი შიმის ტერორში ჩაგვაგდოს, რომელიც ზედმიწევნით შეეფერება თემური ტამტამებით შექმნილ ვიწრო სამყაროს, ტოტალურად ურთიერთდამოკიდებულსა და ზეგადაჯაჭვულს. [. . .] ტერორი ნორმალური მდგომარეობაა ნებისმიერი საზოგადოებისთვის რომელიც ზეპირისიტყვიერებას ეყრდნობა, რადგან ასეთ საზოგადოებაში ყველაფერი მუდამ ყველაფერზე ახდენს ზეგავლენას. [. . .] მას შერე, რაც ჩვენ დიდი ხნის განმავლობაში ვცდილობდით დასავლური სამყაროსთვის დაგვებრუნება (ხელახლა აღმოგვეჩინა) მგრძობიარობისა და აზრის და აღქმის ერთიანობა, ჩვენ არა ვართ მზად ამგვარი ერთიანობის ტრაიბალურ შედეგებთან შესაგუებლად, ზუსტად ისევე, როგორც არ ვიყავით მზად ადამიანური ფსიქიკის ფრაგმენტაციისთვის რომელიც ბეჭდვითმა, წერილობითმა კულტურამ წარმოქმნა. “ Marshall McLuhan. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. 1st Ed.: Univ. of Toronto Press; 1962 (reprinted by Routledge & Kegan Paul ISBN 0-7100-1818-5). p. 32

⁵ Nettl, J.P. and Ronald Robertson (1968). *International Systems and the modernization of Societies*. New York: Basic. Robertson, Ronald (1991). *The globalization Paradigm: Thinking Globally*. pp. 207-224 in: *Religion and Social Order*: Greenwich: JAI Press.

⁶ Immanuel Wallerstein (1974). *The Rise and Future Demise of the World0Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis*. *Comparative Studies in Society and History* 16: 387-415.

⁷ Theodor Levitt. *Globalization of markets*, harvard Business Review, 1983.

⁸ ტერმინი წარმოადგინა ჯონ წილიამსონმა: J. Wiliamson (1990). *What Washington Means by Policy Reform*. In J.Wiliamson, ed, *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Washington, D.C. Institute for International Economics. აგრეთვე იხილეთ: J.Wiliamson. *What Should the World Bank Think About the Washington Consensus*. Institute for International Economics, Washingto D.C. July 1999.

⁹ ციტატა მოყვანილია კრისტოფერ შეილისაგან: Introduction in: *Globalization: Australian Impacts* (UNSW Press, Sunday, 2001).

¹⁰ All Headline News: Amartya Yunus for Utilizing Globalization Potentials. December 27, 2006.

¹¹ მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაციის სამიტის დროს გამართულ საპროტესტო აქციის ერთ-ერთ მონაწილეს ეჭირა სასაცილო აბრა წარწერით “შეუერთდით მსოფლიო მოძრაობას გლობალიზაციის წინააღმდეგ.”

¹² როგორც ჯოზეფ სტიგლიცმა დაწერა ნაშრომში “Making globalization work“: განვითარებულ ინდუსტრიულ სახელმწიფოებში უთანასწორობის ზრდა, როგორც გლობალიზაციის შედეგი დიდი ხნის წინ იყო ნაწინასწარმეტყველები, თუმცა ამაზე ხშირად არავინ ლაპარაკობდა. სრული ეკონომიკური ინტეგრაცია ნიშნავს არა კვალიფიციური მუშახელის ხელფასების გათანასწორებას მთელს მსოფლიოში და მიუხედავად იმისა, რომ სრულ ინტეგრაციამდე ჯერ კიდევ შორს ვართ ხელფასების მკვეთრი შემცირება უკვე სახეზეა“

¹³ იგივე სტიგლიცის აზრით “მართლაც მე ისე ხმამაღლა ვლაპარაკობდი გლობალიზაციით გამოწვეულ პრობლემებზე, რომ ბევრმა არასწორად მიმიჩნია ანტიგლობალისტად. მაგრამ მიმაჩნია რომ გლობალიზაცია უამრავ შესაძლებლობას ქმნის, თუკი სწორად მოხდება მისი მართვა“

¹⁴ Public debate “Towards an Inclusive Globalisation”, organised by Centre for Policy Dialogue at the Brac Centre Inn in Dhaka. The Daily Star (Bangladesh). December 27, 2006

¹⁵ Kenichi Ohmae *The End of the Nation State*. The Rise of Regional Economies. 1996

¹⁶ “როდესაც ახალი მონაცემები გროვდება, ხმარებაში მყოფი კონცეპტუალური კატეგორიები უვარგისია არსებული ვითარების აღსაწერად: ასე ხდება, მაგალითად, როდესაც სამხრეთ აზიის ქვეყნებში შრომითი რესურსების გამოუყენებლობის ანალიზი ეყრდნობა უმუშევრობის, ფარული უმუშევრობისა და არასრული დასაქმების დასავლურ კონცეფციებს. შედეგად მიღებული ციფრების

მოებს ან საერთოდ არ აქვთ მნიშვნელობა, ან სხვა მნიშვნელობა აქვთ და არა ის რაც მათში იგულისხმება. სწორედ ის ფაქტი, რომ მკვლევარი იყენებს ციფრებს ტენდენციების დასადგენად, ასაბუთებს მისეულ სუბიექტურ მიდგომას.... მონაცემთა შეგროვების მიკროდონებით მნიშვნელობებით გაგრძელება მხოლოდ გვაშორებს იმ დღეს, როცა რეალობა შეძლებს ეფექტურად დაუპირისპირდეს მემკვიდრეობით მიღებულ ცრურწმენებს". Gunar Myrdal. *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. Pergamon Books, 1968

¹⁷ “2005 წლის ბოლოს საქართველოს საგარეო გაცვლების მთლიანმა დავალიანებამ მშპ-ის 60 პროცენტი შეადგინა, რომლის ნახევარი სახელმწიფოს საგარეო დავალიანებაა. საქართველოს ეროვნული ბანკი და საბანკო სისტემა მშპ-ის 7 და 15 პროცენტის შესაბამის უცხოური ვალუტის აქტივებს ფლობენ.“ Andreas Billmeier & Johan Mathisen. *Analyzing Balance-Sheet Vulnerabilities in a Dollarized Economy: The Case of Georgia*. IMF, WP/06/173. 2006.

¹⁸ Paul Hirst. *Can the European Welfare State Survive Globalization?* University of Wisconsin-Madison, 1998

¹⁹ არის რა მაღალი სისტემური რისკის ფაქტორის მქონე ქვეყანა, რაც პირველ რიგში კორუფციის მაღალი დონითაა გამოწვეული, საქართველოს საინვესტიციო მიზიდველობა დაბალია. მიუხედავად ამისა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის პროექტისა და მასთან დაკავშირებული პროექტების განხორციელება ინვესტიციათა ენერჯის სექტორის მიღმა გავრცელებისათვის ახალ შესაძლებლობებს ქმნის. ამ მხრივ სიტუაცია მნიშვნელოვანწილად გაუმჯობესდა ვარდების რევილუციის შემდეგ. ქვეყანამ, რომელმაც პოსტრევილუციური ცვილებებისას დემოკრატიული ღირებულებები ოფიციალურად გამოაცხადა პრიორიტეტულად, მეტი ნდობა მოიპოვა. Vladimer Papava. *Comparative Advantages of the Central Caucasian Countries: Potential, Realized, and Missed Opportunities*. Central Asia and the Caucasus. Lulea., Sweden. Vol. 1 (1) 2006.

²⁰ ჯონ გრეი ათი წლის წინ წერდა საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს გაქრობაზე, როგორც გლობალიზაციის პირდაპირ ეფექტზე. „რომ წარმოვიდგინოთ, რომ წარსულში სოციალური საბაზრო ეკონომიკები ხელმეუხეხებლად შეძლებენ თვითგანახლებას და ჰარმონიზაციას, ყველაზე საშიში ილუზიაა გლობალურ ბაზართან დაკავშირებულ ილუზიებს შორის. ამის ნაცვლად, სოციალური საბაზრო სისტემები პროგრესულად არიან იძულებულნი მოახდინონ თავიანთი თავის დაშლა, ისე, რომ მათ უფრო თანაბრად შეეძლოთ კონკურენციის გაწევა ისეთი ეკონომიკებისათვის, რომლებშიც გარემოსდაცვითი, სოციალური და მშრომელთა დანახარჯები

უდაბლესია. J. Gray. *False Dawn - The Delusions of Global Capitalism*, Granta Books: London 1998

²¹ მრავალი ექსპერტი ამტკიცებს, რომ პატარა, ძალიან ღია ქვეყანას შეუძლია კორპორატივისტული ეკონომიკური პოლიტიკა შეუხამოს სოლიდარულობის ტრადიციას და გამონახოს კონსენსუსი ორგანიზებულ საზოგადოებრივ ინტერესებსა და კეთილდღეობის მაღალ დონეებს შორის, რათა უზრუნველყოს მოსახლეობის დაცულობა გარედან მომავალი რისკებისაგან. See e.g. Peter Katzenstein. *Small States in World Markets: Industrial Policy in Europe*. Ithaca: Cornell University Press, 1985

მემარცხენეები, გლობალიზაცია და გამოწვევები

გია არუშიძე

მემარცხენობა დასავლეთის პოლიტიკურ დისკურსში დაკავშირებულია ან მიგვიტოვებს პოლიტიკური სპექტრის ნაწილზე, რომელიც ასოცირდება მემარცხენე რადიკალიზმის სხვადასხვა ხარისხის გამოვლინებებთან:

სოციალ - ლიბერალიზმი, სოციალიზმი, კომუნიზმი, მარქსიზმი¹, მწვანეები, ანარქიზმი, სოციალური დემოკრატია, ლიბერალიზმი და ლიბერალები (*ამერიკა*), ევალიტარიანიზმი, პოსტ-მოდერნიზმი, ინტელექტუალიზმი, ფემინიზმი, ანტისექსიზმი, პაციფიზმი, ღიაობაიზმი, პროგრესივიზმი, რელატივიზმი, ისტორიციზმი, სოციალურ მეცნიერებები და ანტიგლობალიზმი.

ეს განსხვავებული და ზოგჯერ ურთიერთ გამომრიცხავი შეხედულებები ცხადია, რაიმე ერთგვაროვან სისტემას არ წარმოადგენენ. ერთი შეხედვით თითქოს გაუგებარია, რა უნდა აერთიანებდეს მათ მემარცხენეობასთან ან ერთმანეთთან, მაგ.: მარქსიზმს, სადაც პოლიტიკა ემორჩილება სოციალურ - ეკონომიური ხასიათის ე.წ. ობიექტურ, ისტორიულ კანონებს, რელატივიზმთან ან ისტორიციზმთან, რომელებიც მის ჭეშმარიტებას ან მარადიულობას უარყოფენ? ნიცშეს, რომლის არაევალიტარულ სწავლებებზე უკიდურესი მემარჯვენეები საკუთარ პოლიტიკურ დოქტრინას აფუძნებდნენ? ჰაიდგერს, რომელიც ნაციისტი იყო?

ეს გარემოება, მოდერნული და პოსტმოდერნული აზროვნების წინააღმდეგობრივი ნაყოფია. მისი ახსნის მცდელობა რამოდენიმე გვერდზე გამორიცხულია და ამდენად ამოცანას არ წარმოადგენს. ორიოდ სიტყვით, იდეების გამემარცხენება ხდება მათი ევალიტარიანული ტრანსფორმაციით ან წინასწარი დესტრუქციით, შემდგომი რეკონსტრუქციისათვის მარცხენა მხრიდან.

მოკლედ თუ ვიტყვით, მემარცხენეების და უკლებლივ ყველა ამ იდეის საერთო მახასიათებელი, მათი გამაერთიანებელი ბურჟუა - მოძულეობაა². ტერმინი მგონი რუსომ გამოიგონა და ლიბერალურ - კონსტიტუციური, მოდერნული³ რეჟიმის (ლოკი) “ახალ ადამიანს“ ევროპაში ბურჟუა დაარქვეს. ევროპული ნიპილიზმი იქიდან მომდინარეობს, რომ ცხოვრებაც აღარაღირს, რადგან დაამარცხა რა ალტერნატივები — იდეალიზმი, რომანტიზმი, ისტორიციზმი და მარქსიზმი — ბურჟუამ გაიმარჯვა და მომავალი მას ეკუთვნის. იგი ინარჩუნებს ნეგატიურ აზრს, რომელსაც ყველაზე მეტი სახელი მემარცხენეებმა, მარქსმა და მარქსისტებმა მოუხვეჭეს. არავის არ უნდა ბურჟუას გაგდეს, მიუხედავად იმისა, რომ ეს სახელი დღეს ნაკლებადაა ხმარებაში. რუსსო ამ ფენომენით მოდერნული ადამიანის კონდიციას იკვლევს და მისი ავად ყოფნის დიაგნოზს ადგენს. მისთვის ბურჟუა ორ საპატივცემულო ექსტრემუმს, ბუნებრივ ადამიანს და მორალურ მოქალაქეს შორისაა გამოკვეთებული. ეს ცნება საკმარისი აღმოჩნდა მემარცხენე და მემარჯვენე თვალსაზრისის გაჩენისა და ორივე მხრიდან რევოლუციის ლეგიტიმაციისათვის. ლიბერალური დემოკრატიის ფარგლებში, თითქმის ყველა სახეობის რეფორმის მიზანი, ძირითადად მისი მოტივაციების კორექტირება და კონტრბალანსირებაა.

ბურჟუა - მოძულეობა არამარტო ბურჟუების, არამედ უკვე ორას წელზე მეტია ამერიკის სიძულვილს განაპირობებს. ეს უფრო მკვეთრად კულტურული მოვლენაა (ევროპული), ვიდრე ამერიკული⁴, რადგან თუ ამერიკა ლოკის მოდერნიზმზეა დაფუძნებული, ევროპა კულტურულ - ისტორიული ხედვითაა გამსჭვალული, რომელთა პიონერები არაინ რუსსო და კანტი.

ესაა საფუძველი, როცა მემარცხენე — ინტელექტუალი, მაგ. ჰაბერმასის ან უმბერტო ეკოს მაგვარი ან ამ საკითხში მათ საერთო ჭკუაზე მყოფი მაგანი აცხადებს, რომ ევროპის პოლიტიკური კულტურა ამერიკისას აღემატება, ან ამერიკელები ისტორიის გრძობის ნაკლებობით გამოირჩევიან. სხვა სიტყვებით, იმას გვეუბნება, რომ ამერიკელი ბურჟუა უფრო დახვეწილ, ამაღლებულ - გლამურულ ევროპელთან შედარებით. ხშირად ვერ ამჩნევენ ამერიკული პოლიტიკის უპირატესობებს, ევროპული პოლიტიკის სისუსტეს ამერიკულთან შედარებით

და ზოგჯერ მის სრულ არაადეკვატურობას. მიაჩნიათ, რომ ევროპული პოლიტიკა აღემატება ამერიკულს, ვინაიდან მათი აზრით, ევროპა აღემატება ახალგაზრდა ამერიკას თავისი მდიდარი კულტურითა და ისტორიით, პრინციპით “ყველა ერს ის მთავრობა ყავს რასაც იმსახურებს“, “რაც კულტურაა, ის პოლიტიკაა“ ან “რაც ისტორიაა, ის პოლიტიკაა“. ამგვარი ხალხის კულტურულ “მსოფლმხედველობაში“ შეღწევის “ხარისხის“, ან პირიქით ამ იდეის მათ გონებაში შემოღწევის საილუსტრაციოდ შესაძლოა შემდეგი ამბავი გამოდგეს: ერთხელ, როცა საუბარში განვაცხადე, რომ ამერიკული პოლიტიკური რეჟიმი ევროპულზე უკეთესია, რადგან უფრო სამართლიანია, ქართველი ინტელექტუალისგან პასუხად მივიღე: მაშინ დღევანდელი ევროპული ლიტერატურა რატომაა უკეთესი ამერიკულზე? ასეთი მსჯელობით კულტურა და ისტორია აღემატება პოლიტიკას. შესაძლოა გაცნობიერების გარეშეც, მიაჩნიათ, რომ პოლიტიკა არც ავტონომიურია და არც დამოუკიდებელი, არამედ კულტურაზე, ისტორიაზე ან სოციუმზეა დამოკიდებული და მათი ერთ-ერთი უბრალო ნაწილია. პოლიტიკის განმკარგავი, საერთოდ ყოვლისმომცველი “კულტურის“ და ბურჟუა – მოძულეობის წინა ისტორია მაშინ დაიწყო, როცა მაკიაველმა იერიში მიიტანა და უარყო ტრადიციული მიდგომები. ითვლებოდა, რომ ადამიანი სიკეთისაკენ, მაშასადამე საერთო სიკეთისაკენაც ბუნებრივად მიისწრაფვის, ხოლო ბოროტებას გაურბის. ასეთ შემთხვევაში, მორალი ბუნებრივად თანდაყოლილია, იგი სულის დამახასიათებელი სუბსტანციური ძალაა, რომელიც ასეთია იმის მიუხედავად, თუ რამდენად ეფექტურია ის როლი, რომელსაც იგი პოლიტიკურ - საზოგადოებრივ საქმიანობაში ასრულებს. მაკიაველი პოლიტიკური ამოცანის გადასაჭრელად, კარგი ცხოვრებისა და სამართლიანობის იოლად დამკვიდრების მიზნით ამას შემდეგი არგუმენტებით უარყოფს: სათნო ცხოვრება, მხოლოდ საზოგადოებაშია შესაძლებელი, რადგან სათნოება ადამიანში ადამიანებმა უნდა აღზარდონ. ადამიანები სათნოებას კანონმა, განათლებამ და ა.შ. უნდა მიაჩვიოს, ე.ი. აღზარდოს. მაგრამ აღზრდვებიც ხომ აღსაზრდელია? და თავდაპირველი ამღზრდელი, საზოგადოების დამფუძნებელი ხომ აღზრდილი ვერ

იქნებოდა? რომის დამფუძნებელი ძმის მკვლელი იყო. დასკვნა: მორალი შეიძლება გაჩნდეს მხოლოდ კონტექსტში, რომელიც მისი შექმნილი არაა, რადგან მორალი თვითკმარი (თავის თავის მიზეზი) და თვითშემოქმედი არაა. კონტექსტი, რომელშიაც მორალი იმყოფება, ამორალური წარმოშობისაა. მორალი ეფუძნება ამორალურს, სამართლიანობა უსამართლობას, ხოლო მთელი კანონიერება, ეფუძნება რევოლუციურ საწყისს. ადამიანი თუ სიკეთისა და სათნოებისაკენ მიისწრაფვის, ეს არაა ბუნების დამსახურება. ასე, რომ იყოს, სინდისის ქეჯნა უდიდესი უბედურება იქნებოდა, როცა ჩვენ ყველა ვხედავთ, რომ თურმე იმედგაცრუება ქეჯნაზე არანაკლები განსაცდელია. ამდენად, შეუძლებელია საზოგადოებრივი სიკეთის, კეთილდღეობის სათნოების ტერმინებში გამოხატვა. პირიქით, სათნოება უნდა გამოიხატოს კეთილდღეობის ტერმინებში. ამით მთლიანად წყდება კავშირი პოლიტიკასა და ბუნებით კანონს ან ბუნებით სამართალს, ანუ იმ სამართლიანობას შორის, რომელიც ადამიანური თვითნებობის გარეშე მოიპოვებოდა. მაკიაველურმა რევოლუციამ თავისი სრული ძალა მხოლოდ მაშინ შეიძინა, როცა ეს კავშირი აღდგა და ორივე, სამართლიანობა და ბუნებითი კანონი ისევ მაკიაველური სულისკვეთებით იქნენ გაგებული. მოდერნული პროექტის ყველაზე წარმატებული ვარიანტის ავტორები (ჰობსი, ლოკი) შეეცადნენ კლასიკური ფილოსოფიის მიერ ჩაყრილ საფუძველზე, მაგრამ მის მიერ აღმართული სტრუქტურის საწინააღმდეგოდ, აეშენებინათ ისეთი საზოგადოება, რომელიც ჭეშმარიტებითა და სამართლიანობით იმ საზოგადოებაზე აღმატებული იქნებოდა, რომლისკენაც კლასიკური ავტორები მიისწრაფოდნენ. ახალი პროექტის ავტორები მიიჩნევდნენ, რომ იმჟამინდელი და საერთოდ ადამიანური სიტუაცია, რომელიც არასამართლიანად მიაჩნდათ და, რომლის გამოსწორებასაც ცდილობდნენ, არსებითი მიზეზებიდან - ადამიანის ბუნების და საგანთა ჭეშმარიტი არსიდან - კი არ გამოდინარეობდა, არამედ შემთხვევის, კერძოთ პოლიტიკური სისტემის არასწორედ აგების შედეგი იყო. ეს პოლიტიკური პროექტი მიზნად ისახავდა საკუთარი ბუნებისგან და სხვა მწაგვრელებისგან ადამიანის განთავისუფლებას. ავტორები, სხვა დანარჩენ “განმანათლებლებთან“ ერთად მოელოდნენ, რომ პროექტი

ტის განხორციელებისა და საზოგადოების განათლების პროგრესის შედეგად, შემთხვევის მართვა და სიტყვის სრული თავისუფლება შესაძლებელი გახდებოდა. რაც იმას ნიშნავს, რომ ნებისმიერ ჭეშმარიტებას ყველა ისე გაიგებდა, რომ ეს მათ სიკეთეს მოუტანდა და არა ბოროტებას.

თუ კი ჰობსამდე ბუნებითი კანონი ესმოდათ ადამიანური მიზნების იერარქიის თვალსაზრისით, სადაც თვითგადარჩენას უმდაბლესი ადგილი ეკავა, ჰობსი ბუნებით კანონს მხოლოდ თვითგადარჩენის ტერმინოლოგიით მოიხსენებს. ამასთან დაკავშირებით, დაიწყო ბუნებითი კანონის თვითგადარჩენის ისეთ უფლებად მოაზრება, რომელიც განსხვავდება ნებისმიერი ვალდებულებისა და მოვალეობისაგან. როცა ადამიანის უფლებებით ბუნებითი კანონი ჩაანაცვლა, ამ თეორიამ თავის უმაღლეს წერტილს მიაღწია (ბუნება ადამიანმა შეცვალა, კანონი უფლებებმა). უკვე თვით ჰობსთან, თვითგადარჩენის ბუნებითი უფლება მოიცავს “სხეულებრივი თავისუფლების” უფლებას და არსებობის ისეთ პირობებს, რომ ადამიანი ცხოვრებისაგან არ დაიღალოს. ეს ძალიან გავს ლოკის სწავლების ძირითად ღერძს – წყნარი თვითგადარჩენის უფლებას: თვითგადარჩენისათვის საჭიროა არა იმდენად თოფი და ტყვია - წამალი, არამედ საკვები, ანდა საერთოდ საკუთრება. ამდენად თვითგადარჩენის სურვილი გადაიქცა საკუთრების განუსაზღვრელი მოპოვების უფლებად. ასე, მივიდნენ აზრთან, რომ სრული თავისუფლების აუცილებელი და საკმარისი პირობები საყოველთაო მშვიდობა და სიუხვეა. შედეგად, ეკონომიკის მნიშვნელობა ძალიან გაიზარდა. საბოლოოდ, პროექტში გამოიკვეთა აზრი, რომ საყოველთაო სიუხვე და მშვიდობა სამართლიანობის აუცილებელი და საკმარისი პირობებია. ეს აზრები დიდი წარმატებით გავრცელდა ანგლო – საქსონურ სამყაროში და დაედო საფუძვლად ამერიკის პოლიტიკურ რეჟიმს. მაკიაველის გამოგონებამ, რომ აუცილებელია მორალის ამორალური შემცვლელი, ლოკის მოძღვრებაში მოიპოვა ფუნდამენტური ადგილი მომხვეჭელობა - ანგარების სახით. ანგარება, მართალია უადრესად ეგოისტური ვნებაა, მაგრამ მისი დაკმაყოფილება საყოველთაო გაუმჯობესებას იწვევს და სისხლისღვრას არ მოითხოვს. პოლიტიკური ამოცანა ლაზათიანადაა ამოხსნილი ეკონომიკური

ხერხებით. მონტესკიეს განცხადებით, ინგლისელებმა ძველი და მკაცრი რესპუბლიკური სათნოებების შესანიშნავი შემცვლელიები გამონახეს ვაჭრობისა და ფინანსების სახით.

პოლიტიკის გაუჩინარება მოდერნული და განსაკუთრებით დღევანდელი არეული აზროვნების ერთ – ერთი ყველაზე უფრო ჩუმად მიფუჩეხებული ასპექტია. პოლიტიკა ან სუბ - პოლიტიკურში (ეკონომიკაში) შთაინთქმება ან კულტურაში, რომელსაც სუპრა - პოლიტიკურობის პრეტენზია გააჩნია. “კარგ საზოგადოებაში“ პოლიტიკაზე საუბრისათვის თავგამოდება ხომ “not bon tone” - აღ ჩაითვლება, მაშინ როცა ვეროპული, ან თუნდაც, ჯანი გაუარდეს, ამერიკული კულტურის დაფასება დაფასდება. ეს იმის გამოძახილია, რომ იმის თაობაზე, თუ რა არის ადამიანებისათვის უმთავრესი, არსებობს ორი, ორივე მოდერნული, მაგრამ ურთიერთ საწინააღმდეგო შეხედულება⁵. ერთის მიხედვით, უმათავრესი ის არის, რაც ყველასათვის საერთოა⁶; მეორეს მიხედვით, ყველასათვის საერთო ადამიანებს კი არ აღამაღლებთ, არამედ ამდაბლებს და ის აღამაღლებთ, რასაც სხვა კულტურებისაგან განსხვავებული საკუთარი კულტურიდან მიიღებენ.

კულტურის ძველი იდეა სრულიად ახლებურად იმიტომ გადაიზარეს, რათა კომერციული საზოგადოების (ლოკი) და მისი “ატომის” – ბურჟუას აღზევებისათვის პასუხი გაეცათ, ადამიანის ღირსებისათვის ახალი ადგილი გამოენახათ და მოდერნული მეცნიერების კონტექსტში დაეფუძნებინათ (რუსსო, კანტი)⁷. ამიტომ დღეს ყველას უნდა ღირსებასაც პატივი სცეს და მეცნიერულიც იყოს.

კულტურამ აღადგინა ანტიკური პოლისისათვის დამახასიათებელი “სიცოცხლისა და ხელოვნების ერთიანობა“. მაგრამ, ამ ახალი გზით მიღებული პოლისი ანტიკური პოლითეა ვერ გამოვიდა, რადგან პოლისის ერთადერთი ელემენტი, რომელიც ღირსებისა და ამაღლებულის აღდგენის ამ პროცესში დაიკარგა და მის აღდგენაზე არავინ იზრუნა პოლიტიკაა. ანტიკური მოქალაქისათვის ქალაქის სული მისი რეჟიმი, მმართველობის წეს-წყობილება და მასში მონაწილეობის წესი იყო, საერთო სიკეთესა და სამართლიანობაზე ფიქრი და განსჯა, კანონ-შემოქმედება და ის უმთავრესი არჩევანი, რომელიც ომსა და

მშვიდობას შორის კეთდებოდა. იმავე დროს, თანამოქალაქე სახელმწიფო მოღვაწეთა რაციონალური არჩევანი საერთო ცხოვრების ცენტრს ქმნიდა, ყველაფერი დანარჩენი მიხეზად ითვლებოდა. პოლისი პოლიტიკური რეჟიმით განისაზღვრებოდა. ამის მსგავსი რამ კულტურაში არ არის და თუ რა განსაზღვრავს კულტურას ურთულესი გასარკვევია. იგი ხელლოვნებას ან რაიმე “სულიერს“, “პიროვნულს“, “ინდივიდს“, “შემოქმედებით უნარს“ და ა.შ. გვახსენებს. მათ განსაზღვრებას წიგნების თაროები არ ეყოფა და მათ შესახებ ყველას თავისი აზრი აქვს, თუკი აზრი საერთოდ გააჩნია. პოლიტიკა კი, უკვე თავიდანვე ჰობსმა და ლოკკმა დაკარგეს, მასთან ერთად ღირსებაც, როცა გადაწყვიტეს, რომ ადამიანი არც ამაძღვლებელი ბუნების მქონე პოლიტიკური ქმნილება, და არც უფლის ქმნილება არ არის, არამედ მხეცური ბუნების ველური ქმნილებაა, ანუ აწია შესაქმნელი და რომ იგი სამოქალაქო შეთანხმებამ, ანუ მშვიდობამ (ჰობსი) ან მის საფუძველზე განვითარებულმა ვაჭრობა - ეკონომიკამ (ლოკი, სმიტი) უნდა ჩამოაყალიბოს. რუსოსათვის ინდივიდუალური თვით – ინტერესი არასაკმარისია საჯარო - საყოველთაო სიკეთის დასაფუძნებლად, ხოლო მის გარეშე, ადამიანის მორალი და პოლიტიკური ცხოვრება შეუძლებელია⁸. რუსოს მიხედვით, რადგან საქმე ეხება სოციალურ კონტრაქტს და ვთ. ამერიკის დამფუძნებლები აცხადებენ: “ჩვენ შეერთებული შტატების ხალხი“, მაშინ სიტყვები “ჩვენ“ და “ხალხი“ პრობლემატურია. როგორ უნდა მივიღოთ ხალხი, მოქალაქეთა ისეთი საზოგადოება, რომელშიაც ინდივიდი თავის კერძო ინტერესებს საზოგადოების საერთო ინტერესს – საერთო სიკეთეს დაუმორჩილებს, იმ პიროვნებიდან, რომლებიც მხოლოდ თავის პირად და კონკრეტულ კეთილდღეობაზე ზრუნავენ? “ძლიერთა და მდიდართა ამა ქვეყნისამ“, ე.ი. უმცირესობამ, შესაძლოა კონტრაქტის დადების დროს, მიზნად დაისახოს საკუთარი სარგებელი და “ჩვენი“ გამოიყენოს უმრავლესობის იძულებისა და მოტყუებისათვის. მაშინ, უმრავლესობის თანხმობას აზრი ეკარგება, ტყუილი თანხმობა იქნება, რადგან მოტყუებით იქნება მიღწეული⁹. ან პირიქით, საკუთარ სარგებელს გამოდევნებული უმრავლესობა შესაძლოა ან ვერ აცნობიერებდეს რა მსხვერპლის გაღება მოუ-

წევს ასეთი კონტრაქტით, ან შეგნებულად თანახმაა, მაგრამ მოგების მოლოდინით ალტკინებული რისკს ჯეროვნად ვერ აფასებს. რუსოს მიხედვით, მისი წინამორბედი “განმანათლებლები“, კონკრეტულად ჰობსი და ლოკი, ვერ აცნობიერებდნენ, რამდენად რთულია ბუნებრივად თავისუფალი და თანასწორი ადამიანების ისეთ მოქალაქეებად გარდაქმნა, რომლებიც სოციალური შეთანხმებიდან გამომდინარე კანონის მმართველობას დაემორჩილებიან¹⁰.

განმანათლებლობის პოლიტიკური სწავლების გასაუმჯობესებლად რუსოს ანტიკურ პოლისს მიუბრუნდა, თანაც იმათგან განსხვავებით, ვინც მისი ეს, შემდგომში კულტურად წოდებული გზა გააგრძელა, მას ცენტრალურად პოლიტიკოსის საქმიანობა მიაჩნდა. მისი აზრით, პოლიტიკური რეჟიმის დასაფუძნებლად პოლიტიკამ, რეჟიმის დამფუძნებელმა კანონმდებელმა ჯერ თვით ის ხალხი უნდა შექმნას, ვისი საკუთრებაც მომავალი რეჟიმი გახდება და ამისათვის თითოეულის ბუნება უნდა გარდაქმნას. დამფუძნებელის მიერ შექმნილი კომპლექსური სისტემა, რომელიც განმანათლებლობის მიერ პოპულარიზებულ, აბსტრაქტულ ინდივიდუალიზმს დაძლევს და კორპორატიული ხასიათის საზოგადოებას შექმნის, სადაც საერთო ნება თითოეულის ნებას გარდაქმნის, განუყოფელად შეიცავს პოლიტიკას და იმას, რასაც შემდგომში კულტურა ეწოდა. აქ, კულტურა კანონმდებლობის (სისტემის) ეფექტად გვევლინება, კანონმდებლების პოლიტიკური განზრახულობის გარეშე. ხალხის შექმნისა და ადამიანის ბუნების გარდაქმნის დაშვება რევოლუციის დაფუძნება და ლეგალიზაციაა¹¹. მაგრამ იგი მხეცურ, ტირანულ საქმედ წარმოჩნდა რობესპიერის პრაქტიკული მცდელობების შემდეგ. ამან კანტი და მომავლში ის სხვა გერმანელი მოაზროვნეები განიზიდა, რომელთაც მოსწონდათ და სურდათ საერთო ნების ბატონობით კორპორატიული, არაინდივიდუალისტური საზოგადოების შექმნა, ოღონდ ადამიანის ბუნების ამგვარი გარდაქმნის გარეშე. ამიტომ, მათ ადამიანის ბუნების არსებობის უარყოფა დაიწყეს. ბუნების გარდაქმნის საჭიროების მაგიერ, ადამიანი კულტურაში იზრდება, როგორც პროდუქტი ადამიანი კულტურული ქმნილებაა. ის რაც ადამიანს აქამდე ბუნებისგან ქონდა თანდაყოლილი,

არაფერია იმასთან შედარებით რაც მან კულტურიდან უნდა მიიღოს¹². ბუნება თანამიმდევრულად განიღვენა აზროვნებიდან და გამოკვლევებიდან. ბუნებითი მდგომარეობა თურმე მითი ყოფილა, მიუხედავად იმისა, რომ კულტურის ცნება ბუნებითი მდგომარეობის წინასწარი დამუშავებითა და გადაზრებით მიიღეს. რახან ერთხელ კლასიკოსების მიერ “მითად“ ქცეული ბუნების უარყოფით კულტურა მიიღეს და მითების გაკულტურების გზა გაიკვალეს, შემდგომში უკვე სხვა “მითების“ (ბიბლიური და პროტესტანტული რელიგიების) მსგავსი გადამუშავება - უარყოფით (გაკულტურებით - სეკულარიზაცია, რუტინიზაცია) ახალ - ახალი კულტურები მიიღეს. ცხოვრებაში შექმნილის წინ დაყენება ბუნებრივად თანდაყოლილთან შედარებით კულტურის იდეის საფუძველია. კანტის მიხედვით, რუსსომ აღმოაჩინა ადამიანის არასრულფასოვნებისა და უბედურების ნამდვილი მიზეზი: ბუნებასა და ცივილიზაციას შორის არსებული წინააღმდეგობა¹³. ე.ი. ცხოველური საჭიროებების დაკმაყოფილებასა და მეორეს მხრივ სოციალურ ვალდებულებებს, ისტორიულ პროცესში შექმნილ ხელოვნება - მეცნიერებებს შორის არსებული დაძაბულობა. მაგრამ, თურმე მანვე იპოვა ერთი მხრივ ბუნებრივი მოთხოვნილებებისა და მეორეს მხრივ, მორალის და ხელოვნების ამაღლებულ პასუხისმგებლობათა ჰარმონიულად გაერთიანების გზა. სწორედ ბუნებასა და ცივილიზაციას შორის ჰარმონიას უწოდა კანტმა “კულტურა“ და მისი სისტემატიზირების მცდელობას სამი წიგნი (სამი კრიტიკა) მიუძღვნა. თუ ცივილიზაცია ისტორიულ პროცესში აღმოჩენილი იმ საშუალებათა ერთობლიობაა, რომლებიც საჭიროებებს და სურვილებს აკმაყოფილებენ, მაშინ სამოქალაქო საზოგადოების დაფუძნება და მეცნიერებისა და ხელოვნების აღმოჩენა პროგრესია, რომელიც ადამიანის მთლიანობას აღადგენს, თუ პროგრესი რეალური ბედნიერებაა, და არა მხოლოდ ბედნიერების მიღწევის საშუალებათა შექმნა. ეს ცივილიზაციის უპირატესობებში გარკვეულ დაეჭვებას იწვევს. ამიტომაც, დღეს “კულტურა“ ბევრად უფრო “თბილად“, ხშირად კი აღტაცებით აღიქმება, ვიდრე ზედაპირული, კოსმოპოლიტური “ცივილიზაცია“¹⁴. აქამდე, ადამიანის მთლიანობა - ბედნიერების საკითხი პოლიტიკურ პროექტად მოიაზრებოდა. მოდერნული კულ-

ტურის გამოგონებიდან, პოლიტიკის მნიშვნელობა ვიწროვდება სახელმწიფო საქმეებამდე. ბედნიერება მას არ ენება. ძლიერდება პოლიტიკის და სახელმწიფოს უბრალო ეკონომიკად ჩამოდეგენერატების ტენდენციები, რადგან მათ საქმე აქვთ მხოლოდ სხეულებრივ საჭიროებებთან. მოგვიანებით კულტურის და პოლიტიკის სრული განცალკევება ხდება. პოლიტიკა ჰეგელის ჯადოსნურ - იდუმალი ისტორიული პროცესის განვითარების შედეგია თურმე, როგორც შემოქმედებითი, კონსტრუქციული ნების ერთი ნაწილი. როგორც ერთობლივი არსებობის ფორმა, კულტურა ეგოს (თვით, ego, self) სამყოფელია და იმავედროულად პროდუქტიც. კულტურაში წარმოქმნება ურთიერთობები, რომელთა მეშვეობით ეგო საკუთარ მრავალფეროვნებას პოულობს და თვითგამოხატავს ეუფლება. სოციოლოგიისათვის პოლიტიკა სოციალურ ურთიერთობათა ნაწილია. პოლიტიკური საზოგადოება მთლიანი სოციუმის ერთი უბრალო და დამოკიდებული ქვესაზოგადოებაა. ხოლო სახელმწიფო, მარტო სოციოლოგმა კი არა, დღეს ბავშვაც კი იცის თუ რა არის სახელმწიფო. რასაკვირველია, ვებერის განმარტების შემდეგ, რომელიც მოდერნულ სახელმწიფოს ისეთი ყოვლისმომცველი მეცნიერობით განმარტავს საერთოდ სახელმწიფოს სახელით, თითქოს მანამდე ამგვარი რამ არ არსებულა. რაც ერთი მხრივ სწორია, მანამდე ხომ კულტურაც არ არსებობდა. ის გამოგონებიდან დაიწყო, როგორც საქართველოს ისტორია დაიწყო “ვარდების რევოლუციით“. ეს ყველაფერი იმაზე მეტყველებს, რომ მოდერნული ღირებულებების დანერგვის საქმეში დიდი პროგრესია, რადგან დღევანდელ რეალობაში ის, რასაც კლასიკური აზრით კულტურას ეძახდნენ თითქმის განდევნილ - გამჭრალაია.

ასე და ამგვარად, თუ ამერიკელმა დამფუძნებლებმა ამოცანა პოლიტიკური გზით, ნატურალური არისტოკრატის მმართველობით გადაჭრეს, რუსსომ და კანტმა ღირსების გარეშე დარჩენილი, ეგოისტი ვაჭარ - ბურჟუას ადამიანურობის ასამაღლებლად კულტურა გამოიგონეს. პირველად მოიტეხნა ადამიანისთვის და ადამიანში ბუნებაზე უფრო ამაღლებული რამ (კულტურა), რომელიც კანტის კოსმოპოლიტური, ერთი კულტურიდან ცხადია, უცბად და გარდაუვლად გადაიქ-

ცა მრავალ კულტურად (გერმანული, რუსული, ქართული და ა.შ.) და გაჩნდა ადამიანისათვის უმთავრესი შესახებ მეორე შეხედულება. ამ ორივე შეხედულების მიხედვით სიცოცხლე-საკენ, თავისუფლებისა და საკუთრებისაკენ სწრაფვა, ე.ი. ჯან-მრთელობისა და გადარჩენის ინტერესი ყველა ადამიანისათვის საერთოა. ამ ორ შეხედულებას ის განასხვავებს, რომ ისინი განსხვავებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ იმ განასხვავებას, რაც ქართველს განასხვავებს ფრანგისაგან, ფრანგს ჩინელისგან, ჩინელს ამ ორივესგან და კიდევ სხვა დანარჩენებისაგან და ა.შ.. პირველი კოსმოპოლიტურია, მეორე პარტიკულარისტული. ადამიანის უფლებები პირველს უკავშირდება, კულტურებისათვის პატივის მიცემა მეორეს.

ამ დროიდან, პირველის, ლიბერალური კონსტიტუციონალიზმის უნივერსალიზმსა და მეორე შეხედულების კულტურულ პარტიკულარიზმს შორის განუწყვეტელი ბრძოლაა გაჩაღებული, რაც ერთი მხრივ კულტურული შეხედულების ფარგლებში განვითარებული სხვადასხვა პარტიკულარისტული თეორიის შექმნით გამოიხატა, რომლებიც “განმანათლებლობას” აკრიტიკებენ და მეორეს მხრივ რეალურ მსოფლიო ომშიც გადაიზარდა.

ფრანგული “განმანათლებლობა” (ბერძნული ფილოსოფია) ყველა დროისა და განურჩევლად ყველა ერის ან რასის ადამიანისთვისაა ჩაფიქრებული (ფაქტობრივადაც), ე.ი. უნივერსალისტურია და ამ თვალსაზრისით მათ ფრანგულობას ან ბერძნულობას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. ბერძნული “ბერძნული ფილოსოფიისათვის” და ფრანგული “განმანათლებლობისათვის” იგივეა, რაც ქართული ან გერმანული, როცა ვამბობთ “ქართულ მათემატიკას” ან “გერმანულ ფიზიკას” და სხვ. იტალიური რენესანსი და სხვათაშორის ქართული “რენესანსუკაც” (თუკი მასზე საერთოდ შეიძლება საუბარი) ასაბუთებენ იმას, რომ ერის ხასიათი შემთხვევითია და აგრეთვე, ბერძენ მოფიქრალთა უნივერსალობას, რომლებსაც კარგი ცხოვრება და სამართლიანი პოლიტიკური რეჟიმი სულაც არ ქონდათ გააზრებული, როგორც მხოლოდ ბერძნების ან რომელიმე გამორჩეული ერის, რასის, კლიმატის ან რელიგიის ხვედრი¹⁵. ამერიკელიც, როცა პოლიტიკაზე სერიოზულად საუბრობს,

გულისხმობს, რომ თავისუფლებისა და თანასწორობის რაციონალური პრინციპები და მათზე დაფუძნებული უფლებები ყველა ნაირსახეობის ადამიანზე ვრცელდება. ადამიანის უბრალოდ ადამიანად, უნივერსალურად აღქმა ფილოსოფიის დედააზრია.

ჰეგელის ისტორიციზმის გაჩენის დღიდან გერმანული ფილოსოფიის ფილოსოფიურობა ამ თვალსაზრისით ეჭვს იწვევს, რადგან ამკარად შეინიშნება გარკვეული კავშირი გერმანულ აზროვნებასა და გერმანულ პოლიტიკას შორის. ისტორიციზმის მიხედვით, ცნობიერება უშუალოდ და არსებითად არის დაკავშირებული ისტორიასთან და კულტურასთან, ე.ი. ფიქრი დროისა და “ადგილის” ფუნქციაა. მომდევნო გერმანული ფილოსოფოსების აზრით, მათი გერმანელობა და “გერმანულობა” მათივე ნააზრევისათვის არსებითია. აქამდე ფილოსოფიის ანბანად ითვლებოდა, რომ ადამიანურობის სრულქმნა, სრულყოფილებისაკენ სწრაფვის დაკმაყოფილება შეუძლებელია მხოლოდ იმით, რასაც საკუთარი კულტურა იძლევა. კულტურა პლატონის გამოქვაბულია (იხ. რესპუბლიკა), რომელშიაც ადამიანები ბორკილებ გაყრილ ტუსადებად ვართ წარმოდგენილი. ცხადია, რომ ჩვენი ქვაბულის შეზღუდულობისა და მისი ატმოსფეროს დახშულობის დასადგენად, სხვა გამოქვაბულების შესწავლა, მით უმეტეს ბორკილ დადებულ მდგომარეობაში საუკეთესო აზრი ვერ იქნება. ზოლო თუ ვინმე აიშვეებს (საგარაუდოდ, საკუთარი ბუნების ხარჯზე), მაშინ გამოქვაბულის სიღრმეებში, უკუნეთში, უბნელეს კუთხე – კუნჭულებში შეღრმავებაც ვერანაირად უნდა იყოს გარეთ გამოსვლაზე უფრო მიმზიდველი. მით უფრო თუ, ზევიდან, ნაპრალიდან ჩვენამდე აღწევს მზის სუსტი სხივი. ქვაბულის დახშულობას ყველაზე უფრო მეტად ის გააცნობიერებს ვინც ჯაჭვებისაგან და გამოქვაბულისაგან თავს გაინთავისუფლებს, მზის სინათლეზე, ბუნებაში ამოვა და პლატონიც ამას გვიჩვენებს “ვაიმარული” ნააზრევისგან განსხვავებით. ბუნება სამართლიანობაა, უნივერსალური და აბსოლუტური სტანდარტი. მისი დახმარებით უნდა განვსაჯოთ, როგორც ჩვენი და ჩვენი ხალხის, ასევე სხვა ხალხთა ცხოვრება. ამ თვალსაზრისით შესაძლოა მნიშვნელოვანი რამ შეამჩნია კონსტრანტინე გამ-

სახურდიამ, რომელიც გიორგი I მეშვეობით დანანებით მოიხსენიებს, რომ ქართველები “მუდამ ჩვენ სიმციერეს მივტირით“, კარგს და საუკეთესოს “საუცხოოს“ ვეძახით და კარგი თუ გამოგვერია “დავკორტნით“. რათქმაუნდა, დიდოსტატმა იცის, რომ სიმციერეს თუ მივტირით ეს თავისთავად ცუდი არაა, საქმე “საუცხოოშია“ და იმაში, რომ “დავკორტნით“. მაგრამ ეს უკანასკნელი ქართული კულტურის თავისებურება სულაც არაა, არამედ “დაკორტვნის“ კულტურულ თავისებურებად დანახვა იქნება კულტურული მსოფლმხედველობის ბრმად დაჯერების, ან ვაიმარის ინტელექტუალური ატმოსფეროს კვალდაკვალ, ფიქრის და ღირებულებების სპეციფიურ ისტორიასა და კულტურასთან მიბმის თავისებურება. კულტურის იდეას განვითარების პროცესში ინდივიდუალიზმის საწინააღმდეგო, ხალხის საზოგადოებად (სამოქალაქო), ანუ ხალხის ადამიანების ჯოგად გარდაქმნისა და ჯოგად წარმოდგენის ის მნიშვნელობა გაუღრმავდა, რაც ამ მოდერნული ტერმინის გამოგონებას დაედო საფუძვლად¹⁶. ლიბერალიზმის პოლიტიკური პროექტის დანერგვამდე და დანერგვის პროცესში, ევროპაში, როგორც კარგებს ისე ცუდებს სულ მინიმუმ ჩვენზე არანაკლებად “კორტნიდნენ“ და ჟუჟავდენ, და კოცონებზეც კარგა გვარიანად ხრუკავდნენ, მაგრამ ეს პოლიტიკური და პოლიტიკის პრობლემა იყო და არა კულტურის. კულტურას ვერც ვერავინ დააბრალებდა, რადგან მაშინ კულტურა ჯერ გამოგონებული არ იყო. თუ დღეს აღარ “კორტნიან“, უპირველეს ყოვლისა პოლიტიკური პროექტის დანერგვის შედეგია და არა კულტურის ან კულტურის. ეს თითქმის აღარავის ახსოვს. ერთი სიტყვისათვის განვადებული მნიშვნელობის მინიჭება არ ივარგებს, მაგრამ თუ მაინცადამაინც, ის, რომ ქართველები მართო საუკეთესო ქართულ თხილს კი არა, საუკეთესო ადამიანსაც “საუცხოოს“ ვეძახით და არა “საჩვენჯურდმულოს“, იმაზე მეტყველებს თუ არა, რომ გვესმოდა და გვესმის, რომ “ჩვენი“ ავტომატურად “კარგს“ და მით უმეტეს “საუკეთესოს“ არ ნიშნავს და თუ რაიმე ან ვინმე ჩვენია და თან ძალიან კარგია, მაშინ ის მართო ჩვენთვის კი არაა ასეთი, არამედ უცხოებისათვისაც ასეთად მიგვაჩნია და არის თუ არა ეს ქართული ეთნოცენტრიზმის, ე.ი. ქართულში უნივერსალური

ეთნოცენტრიზმის გამოვლინება, ამაზე, იმედია მკითხველს საკუთარი აზრი ექნება. კულტურული ფორმალიზმი და სოციალური მეცნიერება ისევე განუზღვრელს ხდის პოლიტიკას, მის მიზეზ - შედეგობრივ კავშირებში გარკვევას, როგორც თვით ტერმინი კულტურაა განუზღვრელი. მაგალითად: ქართველ ინტელექტუალებს უყვართ “კულტურული“ განცხადებები, რომ ოპოზიცია სუსტია, რადგან ქართული კულტურა ვერ უზრუნველყოფს პლურალიზმს, ერთზე მეტი ელიტისა და პარტიის არსებობას და ამიტომ გარდაუვალია მთავრობასთან შეზრდილი, დომინანტი პარტიის არსებობა¹⁷. კულტურული ფორმალიზმის ფორმალური ლოგიკით ყველაფერი სწორია. სოციოლოგიურად ეს მდგომარეობის აღწერაა, კითხვის “რატომ“ დასმის გარეშე. ფაშისტურ გერმანიასა და იტალიაში არა თუ სუსტი ოპოზიცია იყო, არამედ იგი საერთოდ არ არსებობდა. კულტურული ფორმალიზმით გამოდის, რომ მანამდე უმდიდრესი გერმანული და იტალიური კულტურები, ერთბაშთ სადღაც გაქრალ - გაფრენილან ამ ქვეყნებიდან (ე.ი. კულტურებიდან) ლუარსაბის ბუზებივით, ვინაიდან უსუსტესი პლურალიზმიც ვერ უზრუნველყვეს ფაშისტურ პერიოდში და წლების შემდეგ, ასევე უცბად დაბრუნებულან საკუთარ კულტურებში (ე.ი. ქვეყნებში). საქართველოს პოლიტიკურ კულტურაში (რახან ამ ტერმინს არ იშლიან) არაფერია ისეთი, რაც გამორიცხავს ძლიერი ოპოზიციის არსებობას. იგი თუ სუსტია, არა იმიტომ, რომ განსხვავებულ პოლიტიკურ მსოფხედველობათა მხარდამჭერი რესურსის უკმარისობაა მოსახლეობაში¹⁸, არამედ იმიტომ, რომ ეს, სხვათა შორის, ზოგიერთი იმ ინტელექტუალის “დამსახურებაცაა“, რომლებიც დღეს მის სისუსტეს უჩივიან. ოპოზიცია იმდენად ძლიერ პოლიტიკურ ძალას წარმოადგენდა, რომ 2003 წლის არჩევნების გაყალბებული შედეგებითაც კი პარლამენტში ქვეყნის წამყვან ოთხ ოპოზიციურ პარტიას უძრავლესობა უნდა შეედეგინა. თუ, ჩვენი ინტელექტუალები ვერ ისვენებენ და ასე ძალიან უნდათ “კულტურული“ საუბარი, ალბათ მათთვისვე აჯობებს განაცხადონ, რომ ქართველი ხალხის, რევოლუციამდელი მთავრობის და რევოლუციური ოპოზიციის პოლიტიკური კულტურა იმდენად მაღალი იყო, რომ “ვარდების რევოლუცია“ უსისხლოდ

განხორციელდა. ოპოზიციის სისუსტე საზოგადოდ, კულტურის კი არა, უპირველეს ყოვლისა პოლიტიკური რეჟიმის “დამსახურებაა”, როცა კონკრეტული კონსტიტუცია, კანონმდებლობა და მისი აღსრულება, ე.ი. ხელისუფლების სტრუქტურა (მთავრობის ფორმა) და მისი განხორციელების პრაქტიკა ოპოზიციას (ხალხსაც) აიძულებს არსებობისათვის იბრძოდეს და არა განვითარებისათვის. მიუხედავად ამისა, შესაძლოა, რომ ოპოზიცია (ხალხიც) სრულად არ იყენებდეს რეჟიმში არსებულ თუნდაც მწირ შესაძლებლობებს. ეს ყველაფერი (რეჟიმებიც) უმთავრესად კონკრეტული პოლიტიკოსების ბუნების თავისებურებიდან, მათი ხასიათიდან გამომდინარეობს. რათქმუნდა, სხვა ფაქტორებსაც შეაქვთ წვლილი, მათ შორის ზოგ ისეთ რამეს, და არა ყველაფერს, რაც კულტურად იწოდება. კულტურული მსოფხედველობიდან კი პოლიტიკოსების მაკიაველიზმის ლეგიტიმაცია - მიზანი ამართლებს ნებისმიერ საშუალებას, აგრეთვე ის ქმედებები გამომდინარეობს, რომელთა მიზანია “ჩამორჩენილი საზოგადოების“ ან მისი ნაწილის (“კლასის“) გარდაქმნა – გაკულტურება - “ჩარეცხვა“ (რობესპიერი, ლენინი, ჰიტლერი, სტალინი და ა.შ.).

გერმანულ ფილოსოფიას თუ მიუბრუნდებით, ვაიმარის კულტურისათვის, ე.ი. ნიცშესა და მისი გავლენის ქვეშ მყოფთათვის (სხვა თითქმის აღარავინაა), ღირებულებები ხალხური გონის ქმნილებებია. ამიტომ, ვისიც არის მხოლოდ იმ ხალხის ცნობიერებისთვისაა მნიშვნელოვანი. ჰაიდეგერი იმდენად რადიკალური ისტორიციისტია, რომ თარგმანის შესაძლებლობას საერთოდ თუ არ გამორიცხავს, ძალიან დიდი ეჭვით უყურებს, რადგან სხვა კულტურის, სხვა დროისა და სხვა “ადგილის“ ნაფიქრალის გაგება თითქმის საერთოდ შეუძლებლად მიაჩნია. მისი აზრით ბერძნულ ტექსტთა ლათინური თარგმანები ზედაპირულებია და დედანთა არსს ვერ გადმოცემენ. გერმანულ აზროვნებაში აშკარაა არა კულტურისაგან თავის დაღწევის ტენდენცია, არამედ ფილოსოფიური და პოლიტიკური კოსმოპოლიტიზმით შერყეული საკუთარი კულტურული ფესვების აღორძინების ტენდენცია. ხალხისათვის და “ხალხური“ ღირებულებებისათვის ამგვარი გადამწყვეტი მნიშვნელობის მინიჭება, რაც მრავლად გაჩენილი სხვადასხვა ტიპის ისტორ-

იციისტული თეორიების საფუძველია, “გერმანულს“ “უნივერსალურთან“ აპირისპირებს. თუ ვთ. ციციერონისათვის სოკრატე (პლატონი) მეგობარი და თანამედროვეა, ნიცშესათვის სრულიად საწინააღმდეგოა, ამიტომ იგი ძველი მოაზროვნეების მტრად გვევლინება. ცხადია, მისთვის და ჰაიდეგერისათვის “განმანათლებლობის“ ექსტრემალური უნივერსალიზმი (ლიბერალური დემოკრატია), რომლის ხორცშესხმა ამერიკაა, სხვა კულტურას წარმოადგენს და უაღრესად არასასურველი და მიუღებელია. ევროპელ მემარცხენეებს ლიბერალურ – დემოკრატიის გაგონებაც არ უნდათ, რადგან ლიბერალურზე გულყრა ემართებათ¹⁹ და მხოლოდ დემოკრატია (თანასწორობას და სიტყვის წრეგადასულ თავისუფლებას) აღიარებენ. მემარცხენეები კი არა, საფრანგეთის რევოლუციის შემდეგ, რეალურად დიდ მოაზროვნეთაგან, მხოლოდ კანტი გახლდათ ლიბერალური დემოკრატიის მეგობარი. ისე, დიდი მოაზრონე, რაც არ უნდა ევალიტარიანობდეს, მარტო თავისი არსებობის ფაქტით ხაზს უსვავს და ასაბუთებს ადამიანთა ბუნების უთანასწორობას.

გასაოცარია, რომ თუ კი ვინმეა დღეს დასავლეთის, დემოკრატიის, პროგრესის, ღიაობის და ღია საზოგადოების გამორჩეული ხმაურაანობით დამცველი, ვინც ამ უკანასკნელთა სახელით უმთავრესის თაობაზე პირველი შეხედულების (განმანათლებლური უნივერსალიზმის) გამოვლინებებს უტევს, ეს მეორე, პარტიკულარისტულ – დამხშობი, კულტურული შეხედულების მოდერნიზებული, გამემარცხენებული ვერსიები და მათი მიმდევრებია. ეს ის შემთხვევებია, როცა დანშულობას, ღია საზოგადოების მოწინააღმდეგობას სხვებს პარტიკულარისტები აბრალებენ. საქართველოში უკლებლივ ყველა ინტელექტუალი, ვინც და როცა ქართულ ეთნოცენტრიზმს, “ისტორიის დინებას ჩამორჩენილ ჩვენ ხალხს, ქართულ კულტურას და მენტალიტეტს“ უტევს ღია საზოგადოებისა და ღიაობის სახელით, ამ მეორე შეხედულების მიმდევარია და კულტურულ ფორმალისმს იყენებს²⁰. ვითომ ღიაობის, სინამდვილეში კი დანშულობის ამ ქართულ წარმომადგენლებს, ისევე როგორც მათ უცხოელ კოლეგებს, ეტყობა ვერ ან არ გაუცნობიერები-ათ²¹, რომ რაშიც საკუთარი წვლილი შეაქვთ, მათივე ენით,

ლოგიკითა და ფორმალზმით არის ერთი კონკრეტული, გერმანული კულტურის ფარგლებში, ამ კულტურის სახელით, მნიშვნელოვანწილად ამ კულტურის შველისა და მიხმარების მიზნით²² და ამ კულტურის წარმომადგენლების მიერ ჩამოყალიბებულ შეხედულებათა გლობალიზაციით²³ გამოწვეული, უნივერსალური ეთნოცენტრიზმის და სხვა კულტურების სერიოზული გამოწვევა. ამ კულტურის თუნდაც გენიალური პროდუქტები, სულ ცოტა რომ ვთქვათ, არაა ისეთი უნივერსალური მოხმარებისათვის განკუთვნილი, გინდაც მარქსიზმივით იბრალვდეს ამას, როგორც ვთ. ბერძნული, ან განმანათლებლური პროექტი²⁴. ამიტომ მისი უნივერსალური იმპლემენტირება დღეს შესაძლოა ისეთივე ფუნდამენტური და რეალური საფრთხეა ტირანიისათვის ნიადაგის მომზადების თვალსაზრისით²⁵, როგორც იგი “გუშინ” იყო, როცა გერმანული კულტურის ორმა პირმშომ, ფაშინგმა და კომუნისმმა²⁶ სამკვდრო – სასიცოცხლო საფრთხე შეუქმნეს საკუთარ, დანარჩენ თუ უნივერსალურ კულტურებს²⁷.

სამწუხარო იქნება, თუ ვიმე ისე გამიგებს, რომ ყოველი ბუჩქის უკან, სადაც ჩვენი პრეზიდენტისა და ჩვენი ინტელექტუალების საყვარელი სააკაშვილის მოწოდებით, “პატრიოტი” გოგო – ბიჭები უნდა ცუგრუმელობდნენ, მე თითქოს “შმაისერ” მომარჯვებულ, ჩაჩქანიან და კბილებღრჭიალა გერმანელს ვუძებდე. უნდა აღინიშნოს, რომ მარქსის გარდა, დიდ გერმანელ მოაზროვნეთაგან არცერთი საკუთარ სწავლებას პოლიტიკური დოქტრინის სახეს არ აძლევდა. უბრალოდ, განმანათლებლობის და მეცნიერული მეთოდების აღიარებული პროგრესის მიუხედავად, სიტყვის უსაზღვრო თავისუფლება ჩვენ დროშიც ისევე იწვევს, და ნებისმიერ დროში ისევე გამოიწვევს ბოროტებას, როგორც ადრე, როცა იცოდნენ, რომ ჭეშმარიტება იზოთერიულად უნდა გავრცელდეს, მხოლოდ რჩეულთათვის. ისე, ჩვენში დარჩეს და სოციალურ მეცნიერებას (ვებერს ეფუძნება, ვებერი კი ჰეგელს, მარქსს, ნიცშეს და სხვ. ეფუძნება) არა აქვს პოლიტიკური დოქტრინის სახე, პირიქით პოლიტიკური “ნეიტრალობით” თავს იწონებს და გარკვეული სარგებლიანობა გააჩნია, მაგრამ პოლიტიკური ზიანის თვალსაზრისითა და ერთი

კარგი კაცის სიტყვებით მას “ემშაკს ვერ შევადარებთ, რადგან ემშაკი რაც არ უნდა იყოს, ყოფილი ანგელოზია”.

მოკლედ, გერმანული ნააზრევები და მისი წარმოებულები (დასაწყისში მოყვანილი მემარცხენეობის გამოვლინებები) კარგი კახურ ღვინოსავით, ან ვისაც წყენს იმას კახეთშიც არ ესმება ან ყველაზე უწყინარ შემთხვევაში, ტრანსპორტირებას ვერ უძლებს და გზაში თვისებებს კარგავს.

ამიტომ და ზემოთ აღწერილ მიზეზთა გამო, არაა გასაკვირი, რომ რამოდენიმე წლის წინ დახშულობის ქართველმა ინტელექტუალ - გულშემატკივრებმა, ყველაფერი იღონეს, უცხოელი კოლეგებიც კი დაიხმარეს, რათა კარგა გვარიანად გაღებული ქართული საზოგადოება ჩაეკეტ - ჩაქშოთ და საკუთარი აბსოლუტიზმისათვის და ელიტარიზმისათვის ხორცი შეესხათ. მათი მცდელობა - მონაწილეობით, დღეს უკვე მაღალი ხარისხით ჩაკეტილი ქართული საზოგადოება და საქართველოს განვითარების პერსპექტივა უბრალო გამოწვევის კი არა, დიდი საშიშროების წინაშეა. ამ ინტელექტუალებზე ორიოდ სიტყვის თქმა კიდევ მინდოდა, მაგრამ ლიბერალური კრედოს სრულ ხორცმესხმამდე თავს შევიკავებ. ჭეშმარიტებაა, რომ თუ საკუთარი თავის შესახებ ამ აბსოლუტურ ჭეშმარიტებას შეიტყობენ, ეს სიკეთეს არ გამოიწვევს, პროგრესის, ინტელექტუალების მიერ ჭეშმარიტების უარყოფის და მათი ცნობილი ლიბერალობის მიუხედავად.

მემარცხენეს ან მემარცხენე ინტელექტუალის აზროვნებაზე გარკვეული წარმოდგენა შეიქმნება, თუ ერთი ხუმრობის მიხედვით შემდეგნაირად ვიმსჯელებთ:

ზოგჯერ, განსაკუთრებით ევროპელები, ამერიკას, რომელიც პირველი შეხედულების ხორცმესხმაა, აკრიტიკებენ ადამიანის უფლებათა გავრცელებისა და მათი გლობალური მასშტაბით დაცვის საქმეში არასაკმარისი თავგამოდებისათვის. ზოგჯერ კი “ამერიკული ცხოვრების წესის” გავრცელებისა და გლობალიზაციისათვის, რაც კრიტიკოსთა აზრით სხვა კულტურათა ინტერესების საწინააღმდეგოდ ან მათი უგულვებელყოფით ხდება. ეს უკანასკნელი ამერიკულ ეთნოცენტრიზმად, სხვა დანარჩენ კულტურათა გამოწვევად, კონფლიქტების და ომების გამოწვევად მიაჩნიათ. მაგრამ, ამერიკა საკუთარი ცხოვრების

წესს “ყველასათვის თვალსაჩინო ჭეშმარიტების“ სახელით აგრძელებს²⁸. ამ დროს, ამერიკის კრიტიკოსები აცხადებენ, რომ ასეთი ჭეშმარიტება არ არსებობს და ის ამერიკული კულტურის ცრურწმენაა, ე.ი. მითია. ემიგრაციაში მცხოვრებ აიათოლა ჰომეინის, როგორც ირანული, ან გნებავთ ისლამური კულტურის ჭეშმარიტ წარმომადგენელს, პატივსცემას არ აკლებდნენ. ხოლო მას შემდეგ, რაც რევოლუციისა და ირანის ლიდერი გახდა, ჰომეინის ძალადობისა და ადამიანის უფლებების შელახვის გამო აკრიტიკებდნენ. ჰომეინი ყველაფერს ისლამის სახელით აკეთებდა. ასეთ კრიტიკოსთა ლოგიკით ისლამის უფლებები შეზღუდულია ადამიანის უფლებების პრინციპით. მაშინ გამოდის, რომ ის უნივერსალურია და მუსულმანებზეც ისევე ვრცელდება, როგორც დასავლეთელებზე. როცა პიროვნება, ვინც ამერიკას კულტურის სახელით გააკრიტიკებს, იგივე პიროვნებაა, ვინც აიათოლას ადამიანის უფლებების სახელით აკრიტიკებს, ეს კი, თითქმის ყოველთვის ასეა, მაშინ წყალი არ გაუვა იმას, რომ იგი ან მემარცხენეა ან ინტელექტუალი ან ორივე ერთადაა და გერმანული ფილოსოფიის პოპულარიზირებულ - ვულგარიზებული ვარიანტებით, დოგმებით, კლიშეებით და სოციალური მეცნიერებათა “მიღწევებითა“ გააუღწიოთ - გაჯერებული.

მემარცხენეობა უმთავრესად ეგალიტარიანიზმის, სოციალური სამართლიანობისა და ცენტრალურ ხელისუფლებაზე დამოკიდებულებისათვის²⁹ ბრძოლაა. ამ სამიდან, მემარცხენე იდენტურობისათვის ცენტრალურია ეგალიტარიანიზმი ანუ თავისუფლებასთან დაპირისპირებულობით თანასწორობის პრინციპის რადიკალიზაცია³⁰ და მისი წარმოებულები – ანტი-აბსოლუტიზმი, ანტიეგალიტარიზმი, ანტიეთნოცენტრიზმი, რელიგიატივიზმი, ღიაობა და სოც. მეცნიერებები. რომლებიც დოგმებად ქცეულნი, იმდენად არიან გავრცელებული, რომ მასების დონეზეც კი დომინირებენ, მათ შორის კონსერვატულად განწყობილ ადამიანებშიც. ეს, განსაკუთრებით XX საუკ. 50-იანი წლების შემდეგ მეცნიერებასა და განათლებაში მათი გაძლიერებული დანერგვის შედეგია. მათი გლობალიზაცია სახეზეა.

მართლაც, ჩვენ დროში, იშვიათ გამონაკლისთა გარდა ყველა, განათლებას მეტ - ნაკლებად შეხებული, განსაკუთრებით

ინტელექტუალი, მით უფრო თუ ქართველი ინტელექტუალია, ადამიანთან დაკავშირებულ ფუნდამენტურ საკითხებთან მიმართებაში, ასე თუ ისე დარწმუნებულია, იცის, რომ³¹:

- ადამიანი უცვლელ შინაგან ბუნებაზე დამოკიდებული, პოლიტიკური ქმნილება არ არის და ბუნებრივი მიზნებიდან გამომდინარე, ადამიანები არათანსწორნი არ არიან. რადგან პოლიტიკური არაა, არც პოლიტიკაა მისთვის მთავარი, როგორც ეს წინათ, ნაკლებად პროგრესულ დროში ეგონათ³²;
- ადამიანი ღმერთს არ შეუქმნია და საცხოვრებლად ედემის ბაღში არ მოუთავსებია;
- ადამიანი დასაბამიდან უზრუნველყოფილი არ ყოფილა. მისი ასეთი მდგომარეობა ჩადენილი ცოდვით კი არა ბუნების სიძუნწითაა გამოწვეული;
- ბუნება სამართლიანობისადმი ნეიტრალურ – ინდეფერენტულია. ღმერთი აღარ არის. ეს ორი რამ დიდი დანაკლისია – კარგ ადამიანს იმედი უქრება, რომ ბუნება ან ღმერთი ბოროტებას გატანჯავს, სამაგიეროს მიუზღავს და საფასურს გადახდევინებს;
- ეს პოზიტიურია. რადგან თუ აქამდე არსებული იმედები დაიმსხვრა, სამაგიეროდ გარეშე ჩავვრა და შინაგანი მონობა უნდა გაქრეს. ეს უდიდესი მონაპოვარია – თავისუფლებაა. ეს ყველაფერი უფლის ზედამხედველობის, მეფეების, თავად – აზნაურთა, მღვდელმსახურთა, ცოდვისა და სინდისისაგან განთავისუფლებას იწვევს;
- ღმერთისა და შინაგანი ბუნებისაგან დამოუკიდებელი, თავისუფალი ადამიანი, არც ბუნებით და არც საღმთო სჯულის კანონს აღარ უნდა აღიარებდეს. უზენაესი კანონი ადამიანის შექმნილი პოზიტიური კანონია. ეს შეთანხმებითი კანონის მმართველობას (Rule of Law), ანუ რასაც საქართველოში კანონის უზენაესობას ეძახიან, იმას იწვევს;
- ამ ცვლილებებით ბუნება როგორც უზენაესი სტანდარტი და “ღმერთი მკვდარია“ (ნიცშე)³³. არაბუნებრივი ქმნილებების, კულდანიების დარიგებით ადამიანის ბუნების წინააღმდეგ მოქმედი მაკბეტის არ იყოს, მკვლელებს ეტყობა ვერ

წარმოუდგენიათ, რომ კოსმოსმა შეიძლება “ხელი შემოგვიბრუნოს“ და “საქმეთა ჩვენთა“ პასუხი მოგვთხოვოს;

- ბუნებასთან და ბუნებაში ადამიანი თვითგადარჩენისათვის და კომფორტისთვის იბრძვის;
- უმთავრესი თვითგადარჩენის ინსტიქტია. ეს ბუნებასთან ომის გარდა, “ყველას ყველასთან“ ომს, შემდგომ სამოქალაქო შეთანხმებას და თვითგადარჩენის ინსტიქტიდან ნაწარმოებ ადამიანის უფლებებს იწვევს;
- ადამიანს აღარ აქვს ბუნება, რომელიც მის ვალდებულებებს იწვევდა, სამაგიეროდ და ამიტომ აქვს ბუნებრივი თავისუფლება და უფლებები; სამოქალაქო საზოგადოებაში ადამიანებმა სამოქალაქო კონტრაქტიდან გამომდინარე ვალდებულებები უნდა მიიღონ, ოღონდ იგივე თავისუფლება და თანსწორობა უნდა შეინარჩუნონ და რაც ველურ მდგომარეობაში გააჩნდათ, ე.ი. თავისუფალი და თანასწორნი არიან, ამიტომ კონტრაქტი უნდა ბატონობდეს და არა ბატონი; ამით ადამიანის ჩაგვრა – მონობა, რომელიც აქამდე უკანონო იყო, კანონიერი მონობით იცვლება. ამ ყველაფერს მოდერნიზმი იწვევს;
- რადგან ადამიანის ბუნება უცვლელი არ არის, მისი და “ხალხის მენტალიტეტის“ გადაკეთება შეიძლება და აუცილებელიცაა. ეს პოზიტიურ მოვლენებს, რევოლუციებს, სისხლის ღვრას, პოსტრევოლუციურ ტერორსა და ძალადობას იწვევს;
- არსებობს პროგრესი; იგი მეცნიერების, ტექნიკის, საზოგადოების (ზნეობრივ, სოციალურ და პოლიტიკურ) მუდმივ წინსვლას იწვევს (მათ შორის, მაგ. ფაშიზმს, კომუნისმს, რადიკალურ ისლამისმს, ტერორისმს, ატომურ ბომბს, ბაქტერიოლოგიურ იარაღს და ა.შ.);
- ეს ზოგისთვის პოზიტიურია და პირიქით. თუ დეჰუმანიზაციის თვალსაზრისით მეცნიერულ – ტექნიკური პროგრესიც კი პირობითია, ხოლო ზნეობრივი, ინტელექტუალური (ფილოსოფიის) და პოლიტიკური უკანსვლაა (პროგრესულად ეფექტურ ღუმელში ან ერთი ბომბით, არასდროს იმდენი ხალხი არ მოუკლავთ რაც XX საუკუ-

ნეში), მაშინ ვინც ვებერიანულ – სოციოლოგიური, ღირებულებითი, ე.ი. კულტურული ფორმალისმით პროგრესს ჩამორჩა, ის ადამიანურობაში, ე.ი. კულტურულ პროგრესში წინ ყოფილა;

- ბუნება სამოქალაქო საზოგადოების მტერია; ამიტომ კულტურამ და პროგრესმა ბუნება უკვე დაისაკუთრა, დაიპყრო და გლობალურად დაათბო;
- კულტურა სწორედ აზროვნება კი არაა, არამედ ადამიანის ბუნებას პლუს ყველაფერი, რაც მან შექმნა (მათ შორის რელიგია, რომელიც ჯერ – ჯერობით მხოლოდ დასავლეთში მოახერხა და გააკულტურა), რაც მას დასჭირდა ველური ბუნებრივი მდგომარეობიდან სამოქალაქო საზოგადოების შექმნამდე აღმასვლის პროცესში, ისტორიულ გზაზე; აქედან გამომდინარე –
- არსებობს ერთი, უნივერსალური კულტურა და ერთი ცივილიზაცია. ეს კოსმოპოლიტიზმს იწვევს;
- არსებობს მრავალი კულტურა და მრავალი ცივილიზაცია (მაგ. ფრანგული, ინდური, დასავლური და სხვ.). რაც კულტუროლოგიას იწვევს;
- არსებობს კულტურა, რომელიც კულტურული მარცხია, ე.ი. არსებობს უსასრულო რაოდენობის კულტურა (სოციალური ჯგუფების). მაგ. გარეუბნების, ქუჩის ბანდების, ნარკომანების, ინტელექტუალების, ფემინიზმის, ემანსიპაციის, სექსისტების და ა.შ.. კულტურული მარცხი პოზიტიურია, რადგან კულტურის და კულტურული დამარცხების, კერძოდ სოციოლოგიის და კულტუროლოგიის უსასრულო გაფართოებას იწვევს;
- არსებობს უკულტურო კულტურა – რელიგია;
- არსებობს კულტურული კულტურა – არარელიგიური რელიგია, რელიგიის ანუ უკულტურო კულტურის გაკულტურების შედეგი;
- უკულტურო კულტურა ანუ რელიგიური რელიგია ნეგატიურია, გამოწვევებს, კონფლიქტებს და ომებს იწვევს;
- არსებობს რელიგიის სეკულარიზაცია და ქარიზმის რუტინიზაცია, რელიგიის არარელიგიად, ანუ კულტუ-

- რულ რელიგიად გარდაქმნის, ე.ი. გაკულტურების, მამას-აღამე გაპოზიტიურების ჯადოსნური მექანიზმები³⁴;
- არსებობს ამ გზით მიღებული არაერთი კულტურა. ქარიზმის რუტინიზაციით მიღებული კულტურული რელიგიები კაპიტალიზმი და ფაშიზმი³⁵. ქრისტიანობის სეკულარიზაციით მიღებული კულტურული რელიგიები: დემოკრატია, მარქსიზმი, უტოპიზმი და ადამიანის უფლებები³⁶;
 - განსხვავებული კულტურები ურთიერთ შეჯახებაში იმყოფებიან. მაგ. რელიგიური რელიგიები (ე.ი. რელიგიები), ცივილიზაციები, კულტურული რელიგიები (ფაშიზმი, კომუნიზმი და დემოკრატია), საგიჟეთის ბინადართა და საგიჟეთის გარეთ მყოფ კულტუროლოგთა კულტურები ერთმანეთს ეჯახებიან. ეს გამოწვევებს, კონფლიქტებს, ომებს, ხოლო ზოგჯერ მსოფლიო ომებს იწვევს;
 - ადამიანი კულტურამ შექმნა, იგი კულტურული ქმნილებაა. “ყველა ერს (ე.ი. კულტურას) ის მთავრობა ყავს, რასაც იმსახურებს“; მთავარი კულტურაა, პოლიტიკა კულტურითაა განპირობებული;
 - ადამიანი ეკონომიკამ შექმნა, იგი ეკონომიკური ქმნილებაა. მთავარი ფულია და ეკონომიკური ინტერესი, პოლიტიკა ეკონომიკითაა განპირობებული;
 - ადამიანი სოციუმმა შექმნა, იგი სოციალური ქმნილებაა. მთავარი სოციალური კაპიტალია, პოლიტიკა სოციუმითაა განპირობებული;
 - ადამიანი ისტორიამ შექმნა, ის ისტორიული ქმნილებაა. ისტორია მოედინება და ვითარდება, არსებობს ისტორიული გარდაუვალობა. უმთავარესი ისტორიაა, პოლიტიკა ისტორიითაა განპირობებული;
 - ადამიანი სექსუალურმა ინსტიქტმა შექმნა. მთავარი სექსია და არა გადარჩენა. მეტ - ნაკლებად ყველა დაკომპლექსებულია. პოლიტიკა ფსიქოთი, არაცნობიერითაა განპირობებული. ეს ფსიქონალიტიკოსების მეცნიერულ და ინტელექტუალების უდიდეს დაინტერესებას და სიმპათიებს იწვევს³⁷, მაგრამ მთლად პოზიტიური ვერაა,

- რაციონალურობის, ე.ი. დემოკრატის და მეცნიერების გამოწვევას იწვევს;
- ადამიანი ეგოა. ეგო ეგოისტი უნდა იყოს. ეგო კულტურაშია. კულტურაში ეგოს ზრდა - განვითარება პოზიტიურია. ე.ი. ის ადამიანია პოზიტიური, ვინც ეგოისტია, ვინც არ არის ან სხვებზე ზრუნვა ეხერხება ის ნაკლებად პოზიტიურია, შესაძლოა ნეგატიურიც;
 - მემარჯვენე, რეფორმებისადმი, ე.ი. პროგრესისადმი კრიტიკულ - სკეპტიკურია, ანუ თუ მთლად რეაქციონერი არაა, წაურეაქციონერებს, რაც ნეგატიურია, მამასაღამე სხვებზე მზრუნველია;
 - მემარცხენე რეფორმისტ - პროგრესისტია, მით უმეტეს თუ ინტელექტუალია, ეს კი პოზიტიურია, მამასაღამე მემარცხენე ეგოისტია;
 - მემარცხენეებისათვის ტოტალიტარიზმი ნეგატიურია - მაგ. ფაშიზმი;
 - მემარცხენეების ნაწილი ტოტალიტარისტებია (კომუნისტები), მათთვის ტოტალიტარიზმი არამცთუ პოზიტიურია, არამედ კაცობრიობის ნათელი მომავალია. კომუნიზმი და განსაკუთრებით კი “რბილი კომუნიზმი” - სოციალიზმი დანარჩენი (არაკომუნისტები) მემარცხენეების სულ მინიმუმ სიმპათიას იწვევს;
 - ინტელექტუალი, განსაკუთრებით თუ მემარცხენეცაა (ეს კი ყოველთვის ასეა), პროგრესისტია, მისთვის რელიგია და მითუბი ნეგატიურია, “ოპიუმია ხალხისათვის“, რადგან პროგრესისადმი დაწმულებას (ღიაობის დაწმობას), გამოწვევებს და ომებს იწვევს. სოროსის (პოპერის) ღია საზოგადოებას არ იწვევს;
 - ყველფერი რაც ღირებულებითანაა კავშირში (მოდერნიზმი, კაპიტალიზმი, დემოკრატია, კომუნიზმი და სხვ.) უნდა რელიგიიდან გამომდინარეობდეს. ამას სეკულარიზაცია და რუტინიზაცია იწვევს;
 - ქრისტიანობა დასავლური ისტორიის აუცილებელი და საკმარისი პირობაა; სხვა რამის კვლევას აზრი არა აქვს; დასავლეთის გაჩენას სეკულარიზაცია იწვევს;

- ლოკი და სმიტი არასწორად ითვლებიან კაპიტალიზმის დამფუძნებლებად, მისი დამფუძნებელი პროტესტანტული ეთიკაა. საერთოდ ჰობსი და ლოკი დასავლური ისტორიის მიზეზი ვერ იქნებიან, ისინი გაუცნობიერებლად პროტესტანტული ეთიკის ღირებულებებს ტრანსმიტირებენ. რადგან ზედაპირული რაციონალური აზროვნება ღირებულებებს ვერ შეიქმს;
- გონებას (რაც. აზროვნება) მხოლოდ ტრანსმიტირება, რუტინიზირება და ნორმალიზება შეუძლია; ღირებულებათა შექმნას ვერ იწვევს;
- ფაქტები განსხვავდებიან ღირებულებებისაგან, რომლებიც სიკეთისა და ბოროტების ადგილს იკავებენ, რომლებიც კონფლიქტებს, ომებს იწვევენ. თუმცა, ღირებულებებიც გამოწვევებს, კონფლიქტებს, ზოგჯერ ომებს იწვევენ³⁸;
- ზოგიერთი, “ქარიზმატულ“ ღირებულებათა შემოქმედია (მოსე, ბუდა, ნაპოლეონი, ჩე გეგარა, ვირი³⁹ და სხვ.);
- ღირებულებათშორისი კონფლიქტის მოგვარება ბევრად იოლია (თუ ვირებთშორის ღირებულებებს არ უკავშირდება), ვიდრე მითიურ “სიკეთესა და ბოროტებას“ შორისი კონფლიქტის;
- ერთადერთი სწორი და მართებული განსჯა რაციონალურია (მეცნიერული VS საღი აზრი); მთავარი პოზიტიური მეთოდია, იგი მეცნიერული ენისა და სიტყვების გამოგონება - მოხმარებას იწვევს;
- კარგი და გლახა, ბოროტება და სიკეთე, მორალური და ამორალური არამეცნიერულია. თანამედროვე სოციალურ - პოლიტიკური მეცნიერებისათვის ამორალური და მორალური პოლიტიკა არ არსებობს. ორივე უბრალოდ პოლიტიკაა. მისთვის რუსეთი და ამერიკა, ერთი ცუდი და მეორე კარგი კი არა, უბრალოდ, ორივე ქვეანაა. ეს მეცნიერული, ე.ი. პოზიტიურია, ამორალური პოლიტიკისათვის ხელშეწყობას იწვევს;
- არამეცნიერული ენისა და სიტყვების გამოყენება არ შეიძლება. გამოწვევებს, კონფლიქტებს და ომებს იწვევს⁴⁰;

- სოციალური ფენომენი, მაგ. ელიტა ყველგანაა, მამას-ადამე შეიძლება ისევე შეისწავლო, როგორც გრავიტაცია; სოციალურ მეცნიერებათა მიერ დადგენილი კანონზომიერება ფიზიკის კანონზომიერების ნაირია და მომავალ, ახალ კანონთა აღმოჩენას იწვევს;
- პოლიტიკური მეცნიერება სოციალური მეცნიერების ნაწილია, ადამიანების ყოფა-ქცევის ზოგად კანონებს ემპირიულად იკვლევს და ადამიანის ვირთხიზაციას იწვევს⁴¹;
- ყველაფერი ეს ძველი მითების უარყოფა - გაკულტურებას, მათ ადგილას ახალი “მეცნიერულ“ - კულტურული მითების დანერგვას, ცოდნისადმი დახშულობას, უმეცრებისადმი ღიაობას და უმეცრების პროგრესს იწვევს;
- ფაქტობრივი მსჯელობა ობიექტურ და მეცნიერულ პოლიტიკურ განსჯას იწვევს. ეს ნეიტრალურ მეცნიერთათვის არაღირებულებითი განსჯის დიდ ღირებულებად გადაქცევას იწვევს;
- ღირებულებითი მსჯელობა არაა პოზიტიური, სუბიექტურია, მიკერძოებულია და არამეცნიერულია; ეს იმას იწვევს, რომ ღირებულებითი განსჯა არ გვიღირს;
- საერთოდ, მთავარია, რამე არ გვიღირდეს. თუ გვიღირს შეიძლება დავიჯეროთ ან ვირწმუნოთ, ეს კი რელატივიზმის უარყოფას, არანეიტრალობას, არაობიექტურობას, გამოწვევებს, კონფლიქტებს და ომებს გამოიწვევს;
- თანასწორობა პოზიტიურია, კეთილდღეობას⁴², ღიაობას, ტოლერანტობას და მულტიკულტურალიზმს იწვევს, ომებს არ იწვევს;
- ღიაობა პოზიტიურია, აუცილებელია (პროგრესი შემოდის) და პროგრესს იწვევს;
- კულტურები თანასწორია; ამას მულტიკულტურალიზმი იწვევს, მას კი ეგალიტარიზმი იწვევს. სამივე ღიაობას იწვევს;
- მულტიკულტურალიზმი პოზიტიურია, ტოლერანტობას და მშვიდობას იწვევს;

- აბსოლუტიზმი, ელიტარიზმი და ეთნოცენტრიზმი ნეგატიურებია, გამოწვევებს, უთანასწორობას და ომებს იწვევენ;
- ანტიეთნოცენტრიზმი, ღიაობა, კულტურათა თანასწორობა და რელატივიზმი (მათ შორის ღირებულებითი) დასავლეთში პოზიტიურ მოვლენას, სხვა თანსწორ კულტურათა შესწავლის ვალდებულებას იწვევს; ყველა სხვა, არადასავლური კულტურა ეთნოცენტრისტულია, ე.ი. მათი შესწავლა ეთნოცენტრიზმის შესწავლა – გაღრმავებას იწვევს; ე.ი. ანტიეთნოცენტრიზმი ეთნოცენტრიზმს, ღიაობა კი დახშულობას და გონების დახშობას იწვევს;
- ჭეშმარიტების არსებობა თუ ვინმემ ირწმუნა, ნეგატიურია, გამოწვევებს, კონფლიქტებს და ომებს გამოიწვევს;
- აბსოლუტური ჭეშმარიტება არ არსებობს; ჭეშმარიტება ფარდობითია, რელატიურია;
- **2 + 2** ოთხია და ეს არაფარდობითი, აბსოლუტური ჭეშმარიტებაა.

ეს არის და ეს, სამყარო გახდა “a tale told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing”. ეს გამოწვევა საინტერესოა, რადგან გვიჩვენებს, რომ თუკი გლობალიზაცია საფრთხეებს გვიქმნის და უმთავრესი კულტურაა (ისტორია და ა.შ.), მაშინ გლობალური ან სხვა საფრთხეებისაგან თავდაცვა უმთავრესად ისტორიის ან სიტყვაზე, ტანგოს კულტურის საქმე ყოფილა და არა დიდი ან მცირე⁴³ პოლიტიკის. ეს დომინანტი ტენდენციები ლოგიკურ დაბოლოებამდე, რომ მივიყვანოთ, გამოვა, რომ თავდასხმის შემთხვევაში, მოსისხლე მტერს ჯარი კი არა, საერთოდ არავინ არ უნდა შეებრძოლოს. პოლიტიკურად ისტორიაზე ვართ მაინც დამოკიდებული და ის გასცემს ჯეროვან პასუხს. ან თუ მაინცა და მაინც, ქუჩის ბანდიტები (სექსისტები და სხვ.) შეაჯახებენ თავიანთ კულტურას. მით უმეტეს, რომ თავგანწირვას დედა კულტურა მოითხოვს, რადგან ქვეყანა და ერი უკვე კარგახანია კულტურითაა შეცვლილი. ამაზე მეტი გლობალური გამოწვევა რაღა უნდა იყოს, ეს ბირთვულ იარაღზე უფრო საშიშია. ოდესღაც გზასაცდენილი, მაგრამ სერიოზული აზროვნების ზოგიერთი ეს დოგმად ქცეული სავალალო შედეგი, ჭკუადანთხეულობის ეს ჭეშმარიტი ნიმუშები, უნი-

ვერსალური ფასეულობების რანგშია აყვანილი, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა აღმოჩენების მსგავს აკადემიურ აღმოჩენებადაა აღიარებული; მათ და მათგან წარმოქმნილ ტენდენციათა საკვლევად უამრავი რესურსი იხარჯება (ფინანსური, ადამიან/საათი); ეს ყველაფერი მეცნიერებისა და განათლების კერების მეშვეობით ინერგება, ხოლო ინფორმაციული გლობალიზაციის გზით, აქსელერებულად ვრცელდება.

შენიშვნები:

¹ “კულგარული“ და “არაკულგარული“ მარქსიზმი. დღევანდელ მარქსისტთა და დანარჩენ სხვა მემარცხენეთა ერთი ნაწილის აზრით: მარქსი, ენგელსი და ლენინი კულგარულია, ხოლო არაკულგარულია: ნიცშე, ვებერი, ფროიდი, ჰაიდეგერი ანდა უფრო “მცირე კალიბრის“ – დერჟჰაიმი, ლუკაჩი, კოჟევი, ბენჟამინი, მერლო – პონტი, სარტრი, მარკუზე, ჰაბერმასი და ა.შ.

² თავიდან ბურჟუაზი მიიჩნეოდა ეგოისტი, მატერიალისტი და სულის სიდიადეს მოკლებული ადამიანი. ევროპელი მოაზროვნეებისათვის (ნიცშეს შემდეგ) ბურჟუაზი მოდერნიზმის განსაკუთრებით შესაზიზღი მარცხია, რომელიც ნებისმიერი გზით უნდა იქნას დაძლეული. მაქსანსკელი გამოჩენილი ბურჟუაზი მოკლებული, ე.ი. ამერიკაში მოკლებული ბრძანდებოდნენ: სარტრი, დე გოლი და ჰაიდგერი.

³ ტერმინი მოდერნული ნიშნავს დასავლური აზროვნების იმ ნაირსახეობას, რომელიც განსხვავდება დასავლურივე ანტიკური და შუა საუკუნეების აზროვნებისაგან და ახასიათებს მათგან მოწყვეტა, სათნოებასა და სამართლიანობის კლასიკური და ქრისტიანული გაგების უარყოფით. მისი წარმოშობა უკავშირდება მაკიაველის და ბეკონს.

⁴ II მს. ომის შემდგომ, ამერიკისა და კოალიციის მიერ გერმანიის სამხედრო დამარცხებას, როგორც ეს არაერთხელ მომხდარა (რომაელები – ბერძნები, ფრანგები – გერმანელები და რუსები, და სხვ.), უფრო მდიდარი გერმანული კულტურის მაღალ - ინტელექტუალური პროდუქციის ამერიკაში იმპორტირება მოყვა (გერმანიაში ისედაც მშობლიური იყო, რუსეთში უკვე იმპორტირებული გახლდათ. ორივეს დედა ყავდა უკვე ნატირები, მათ შორის ჩვენიც) და გამრავლდნენ ამერიკელი ლიბერალები და ლიბერალ - ინტელექტუალები, რომლებიც დღეს უკვე ბურჟუას აღარ ახსენებენ, მაგრამ გაჩენის დღიდან ევროპელი

კოლეგებისამებრ ამერიკის პოლიტიკური რეჟიმის მოძულეობით არაინ მეტ – ნაკლებად დაკავებული. ამერიკის უნივერსალური ხასიათიდან გამომდინარე, დაიწყო მისი გლობალური რეჟესპორტი, ამ ანტიუნივერსალური პროდუქციის გლობალიზაცია. პოსტ – საბჭოთა საქართველოში, დემოკრატიის დამკვიდრების ე.წ. ტრანზიციულ პროცესთან დაკავშირებით ჩამოსული უცხოელების უდიდესი უმეტესობა მემარცხენეა, ისევე როგორც აშშ სახდებარტამენტის და USAID– ის თანამშრომლების დამორგუნველი უმეტესობა ლიბერალია. სხვა მიზეზებთან ერთად, მათ შორის ამიტომაც მივიღეთ ის რაც გვაქვს, მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო დრომდე (state building – ის წინ წამოწვამდე) ე.წ. “კამინგტონის კონსესუსზე” დაფუძნებული ტრანზიციული პარადიგმა მემარჯვენე ხასიათის იყო.

⁵ ეს თავიდან და ზოგადად დღესაც. უფრო დეტალურად, მეორე შეხედულებამ “პანდორას ყუთი“ გააღო, და დღეს რა გინდა სულო და გულო, რომ უმთავრესი არ იყოს: ეკონომიკა, ისტორია, სოციუმი, სექსი, ეგო, თვითგამოხატვა და ა.შ.

⁶ პირველი შეხედულება უკვე ნახსენები “განმანათლებლური“ პროექტია. ყველასთვის საერთო ბუნებაა. კლასიკური გაგებით იგი სამართლიანობის და სათნოების უმაღლესი სტანდარტია; ბუნებითი კანონი უზენაესია და ადამიანების კონვენციურ კანონებს აღემატება; ყველა ადამიანი სიკეთეს ბუნებრივად ესწრაფვის და ბოროტებას გაურბის; შინაგანი, თელეოლოგიური ბუნება (სული) უმაღლესი ადამიანური მიზნისაკენ - სიკეთისაკენ (სიქველის, მაღლისაკენ) სწრაფვავა, ეს ადამიანებს ადამაღლებთ, მაგრამ აქედან მათი უთანასწორობა გამომდინარეობს, რადგან ხორცი თავის მხრივ უმაღლესისაკენ მიისწრაფვის, ხოლო ყველა სული (გონება) ერთნაირად ვერ აკონტროლებს ვერც სათნოებებს და ვერც ხორციელ, მდაბალ მიწრაფებებს. მიზნისაკენ მიწრაფებულ ადამიანს ბუნებით თანდაყოლილი და შექნილი, იერარქიზირებული სათნოებანი ეხმარებიან (გონიერება, ზომიერება, სიმამაცე და ა.შ.). შექნილი მეორადა, მისი ფუნდამენტი თანდაყოლილია. კლასიკური თავისუფლება მხოლოდ ბუნებრივი მიზნისაკენ აღმასვლის საშუალებაა. ადამიანი სხვა ცხოველებისაგან გონებითა და ლაპარაკის უნარით განსხვავდება, ე.ი. თანდაყოლილად პოლიტიკურია და პოლიტიკურ ერთობას, თემს, პოლისს, პოლითეას, ქალაქს (სახელმწიფოს) ესწრაფვის. ქალაქის, პოლიტიკის სული, მისი მიზანი საერთო სიკეთისაკენ სწრაფვავა. მოდერნიზმმა ეს ყველაფერი ამოაყარავა. ბუნება ადამიანის მტერია და მას ვერ ადამაღლებს. იგი ადამიანს ეომება და მის ომს იწვევს სხვებთან.

ადამიანმა ბუნება უნდა დაიპყროს, მისი ბატონ–პატრონი უნდა გახდეს (ბეკონი, დეკარტი). ადამიანს ვერც ყველასათვის საერთო, გადარჩენის თვითნსტიქტი და მხოლოდ მასზე აკებული ჰობსი – ლოკის უნივერსალური კონტრაქტი ვერ ადამაღლებთ, რომელიც არაკლასიკურ, ამ ახლებურ ბუნების კანონს და ბუნებრივ უფლებებს ეფუძნება, საიდანაც ადამიანის თანასწორობა და თავისუფლება გამომდინარეობს; მოდერნული თავისუფლება, მისი შენარჩუნება, კლასიკურისგან განსხვავებით საშუალება კი არა მიზანია. ადამიანი თემს, ქალაქს ქმნის სამოქალაქო შეთანხმების საფუძველზე, მტრული ბუნების საწინააღმდეგოდ, წყნარი თვითგადარჩენის, ბუნებრივი თავისუფლების შენარჩუნების, ომის მდგომარეობიდან თავის დაღწევის, მშვიდობის და სტაბილურობის დამაყრებისათვის და არა ამაღლებისათვის;

⁷ მოდერნული მეცნიერება არაფილოსოფიური, მატერიალისტურ - დეტერმინისტულია, ე.ი. რედუქციონისტულია. ძველი ფილოსოფია მეცნიერებისაგან განსხვავებით, რომელიც ნატურფილოსოფიას შეიცავდა ორგანულად და შემდეგ კი ისე, როგორც ნაწილს. კლასიკური გაგებით “კულტურა“ სწორედ აზროვნებას - გონების სწორ “კულტვირებას“, ცოდნის დასაუფლებლად კონვენციური შეხედულებებისაგან გონების განთავისუფლებას ნიშნავდა, რადგან სიბრძნის სიყვარული შეხედულებების ცოდნით შეცვლას მოითხოვდა. კულტურის ცნება ახალი მნიშვნელობით პირველად კანტმა იხმარა. იგი ულისხმება მოდერნული გადააზრებით მიღებული ის მნიშვნელობა, რომელიც ხშირად გამოიყენება ცნებების “საზოგადოება“, “სახელმწიფო“, “ნაცია“, “ქვეყანა“ და “ცივილიზაცია“ ჩასანაცვლებლად. ასე გაგებული კულტურა არის ის, რაც ვითომ განპირობებულია არა ადამიანის უცვლელი ბუნებით, არამედ შექნილია მხოლოდ ადამიანის ძალისხმევით შედგად ველურობიდან გაადამიანურებისაკენ აღმასვლის მთელი ისტორიული პროცესის განმავლობაში. იგი ბუნების ტრანსცენდენტული კანონის (სოკრატე, პლატონი, არისტოტელი) საწინააღმდეგოა. კულტურა ადამიანის ველური ბუნების და ყველაფერი იმის გაერთიანებაა (მეცნიერება და ხელოვნება), რაც ადამიანს დაჭირდა და რაც ადამიანმა შექმნა, სანამ ისტორიული გზა გაიარა ბუნებითი მდგომარეობიდან სამოქალაქო (სოციალურ) მდგომარეობამდე. ე.ი. არა ყველას ყველასთან ომის (ჰობსი, ლოკი) მდგომარეობიდან, არამედ უფრო ადრეული მდგომარეობიდან, რომელშიაც ადამიანი ჯერ ადამიანი არაა, რადგან არც რაციონალურია და არც სოციალური (რუსსო). მან ისტორიული პროცესით ჯერ რაციონალურობა უნდა შეიძინოს. აქედან,

ადამიანის ადამიანურობა მისი ბუნების კი არა, არამედ ისტორიული პროცესის წყალობაა (რუსსო, ჰეგელი). და პლუს, შემდგომ, როცა გარაციონალურებული ადამიანი თვითგადარჩენის სოციალური აუცილებლობას გაიზარებს, ბუნებითი თავისუფლების შენარჩუნებად სამოქალაქო საზოგადოება შექმნის და იქ საკუთარი კერძო ნების საერთო ნებაში - როგორც იდეალში (საერთო ნება იდეალია, რადგან რაციონალურია და კარგია იმიტომ, რომ საერთოა) ტრანსფორმირებით მოდერნულ მორალს – თანასწორობას, ე.ი. კანონის მმართველობას ეზიარება (რუსსო, კანტი).

⁸ ის მართლაც არ არის საკმარისი. ამიტომ ამერიკის დამფუძნებლები ბრიტანულ პოლიტიკურ სისტემას (მთავრობის ფორმას) მიუბრუნდნენ: მეფის ანალოგი – საუკეთესოთა შორის არჩეული საუკეთესო - პრეზიდენტი, პრემიერ – მინისტრი ანუ “ზარმაცა“ მეფის “მოურავი“, ბუნებრივია საჭირო აღარაა (პლუს მონტესკიეს გაფრთხილება შტოებში ძალაუფლების გაყოფის არასასურველობაზე) კონგრესი - თემთა პალატის ანალოგია (ფუნქცია – გადაწყვეტილებათა დონით, ხარისხით “დემოსის“ ინტელექტზე ამაღლება) - საუკეთესო წარმომადგენლებისათვის პოლიტიკური საკითხების მოსაფიქრებლად და სამსჯელო დროის და პასუხისმგებლობის შექმნა, ხოლო ლორდთა პალატა – სენატია (“დემოსზე“ კიდევ უმეტეს ხარისხში ამაღლება, უფრო უკეთესი წარმომადგენლებისათვის არჩევის ვადის გაზანჯვრისთვის ხარჯზე გვაროვნული არისტოკრატის უვადობასთან მიახლოება), კეთილშობილთა ფუნქციები – ასოციაციებს ეკისრება, დამოუკიდებელი სასამართლო იგივეა და სხვ. ხელისუფლების განშტოებებმა ურთიერთ ამბიციები უნდა დააბალანსონ და ერთმანეთი აკონტროლონ. ძალუფლების ამ, პორიზონტალურად წოდებულ სეპარაციას (checks and balances) ფედერალიზმი ანუ ძალაუფლების ვერტიკალური განაწილება დაემატა (გუბერნატორი და შტატის მთავრობა ფორმით ფედერალურის იგივეურია). ამან, “მეფესა“ და ხალხს შორის ძალაუფლების შუალედური (არისტოკრატული მსგავსი) ინსტიტუტები გააჩინა და ადამიანის უფლებები ორი სისტემით დაიცვა. მათი დაცვის ხარისხი გაორმაგდა (ორმაგი სეპარაციით – ვერტ. და ჰორიზ.). ამერიკა მარტო საყოველთაო ბუნებით კანონსა და ბუნებრივ უფლებებზე (VS კონვენციური უფლებები), ლოკის კომფორტული თვითგადარჩენის დოქტრინაზე კი არ დააფუძნეს, არამედ თვით – მართველობაზეც. იგი საუკეთესო (aristoi - როგორც ჯენტლმენი), ლიბერალურად განათლებულ წარმომადგენელთა არჩევას განაპირობებდა და არა რომელიმე, ერთი - ერთი ჩვეულებრივი მოქალაქის, რომლის ამოცანა

ამომრჩეველთა უფლებების დელეგირებული ნაწილის უბრალო წარმომადგენლობა იქნებოდა. ამერიკულ პოლიტიკურ რეჟიმში გვაროვნული არისტოკრატის ადგილს ბუნებრივი არისტოკრატია იკავებს. ეგონიზმის გაკეთილშობილება თავისუფალ ასოციაციებში ხდება, სადაც მოქალაქეები აცნობიერებენ, რომ ეგონისტური კერძო ინტერესის დაცვა საერთო ინტერესის დაცვის გზით ჯობია (იხ. თოქვილის “კარგი თვითინტერესის“ დოქტრინა). ლიბერალური, დემოკრატიული და არისტოკრატული კომპონენტების შეხამება რესპუბლიკანიზმთან ამერიკული რეჟიმის არსია. ჯეფერსონის განმარტებით ამერიკული მმართველობა ნატურალური არისტოკრატის მმართველობაა. არისტოკრატის მიხედვით და დამფუძნებელთა აზრით ამგვარად ნარევი რეჟიმი საუკეთესოა. ლიბერალური კონსტიტუციონალიზმის პოლიტიკური პროექტი თანასწორობის იდეასთან ერთად, უთანასწორობის დამამკვიდრებელ თავისუფლების პრინციპის ორ წარმოებულს შეიცავს (თავისუფალ ბაზარსა და განათლებას, განსაკუთრებით ლიბერალურს). ბუნებრივი, – ე.ი. პოლიტიკური, ბიზნეს და “ცოდნის“ არისტოკრატია უნდა აღიარებდეს და ემორჩილებოდეს კანონის წინაშე თანასწორობას, კანონის მმართველობას. ამერიკულ სოციოლოგიაში, ლიბერალურ და დემოკრატიულ კომპონენტთა დონეზე, არისტოკრატული მაგივრად საუკეთესო შემთხვევებში, იშვიათად ფიგურირებს რესპუბლიკური ელემენტი. ეს არისტოკრატულობის და ლიბერალური განათლების მნიშვნელობის მიჩქმალვას იწვევს, ხოლო ამ პროცესის ტენდენცია - დემოკრატიული ელემენტის რადიკალიზაცია - რეჟიმის ფუნქციონალური ასპექტით მისი რეალური, არისტოკრატულ - რესპუბლიკური არსის ჩანაცვლებას იწვევს, რაც ცუდია. სოციოლოგები, მეცნიერული ნეიტრალიზმით ცნებებს “კარგი“, “ცუდი“ და “საუკეთესო“ არ ცნობენ, არ აღიარებენ, ერთი გამონაკლისის გარდა, სოციოლოგია კარგი, ზოგიერთებს კი საუკეთესო რამ გონიათ. ამერიკა რესპუბლიკაა, ამიტომ ეს ელემენტი ძალიან მნიშვნელოვანია. მაგრამ კულტუროლოგიური ღირებულებების (ღიაობა, რელატივიზმი, ანტიეთნოცენტრიზმი) დანერგვის ტენდენციების გაღრმავებით, სამოქალაქო პათოსი ნელ-ნელა ფერმკრთალდება სამოქალაქო განათლებაში და ცნობიერებაში, თუმცა რეალობაში ჯერ იმდენად არა. სოციოლოგია და ინფორმაციის ელექტრონული საშუალებები, პოლიტიკური აზრის ქვევით, “დემოსისაკენ“, ე.წ. “საზოგადოებრივი აზრისაკენ“ დამქაჩავი, პრობლემების მოფიქრებისა და განსჯის დროის შემზღვევადი და პოლიტიკური უპასუხისმგებლობის ხელშემწყობი

გარემოს განვითარებით ეხმარება არისტოკრატიული და რესპუბლიკური მდგენელების რეალურ დასუსტებას. რასაც აკადემიური წრეები აღიარებენ, ადრე თუ მალე ხალხის ავლადიდება ხდება, მაგ. თუ I მსოფ. ომის დროს ამერიკელების ჯარში გამწვევი “ძია სემის“ პლაკატის ლოზუნგი იყო – “I want you“ დღეს იგი “Be all that you can be in the army“-ით არის შეცვლილი. ერთი საუკუნის განმავლობაში თვით – გამოხატვის ცდუნებამ სამოქალაქო პასუხისმგებლობა გარკვეული თვალსაზრისით დაძლია.

⁹ “კეთილშობილი სიცრუით“ მიღწეულ თანხმობას, ე.ი. ყველას ყველაფერი არ ეთქმება, ანუ სიტყვის თავისუფლება შეზღუდულია, კლასიკოსები აღიარებდნენ და მათი აღმოჩენილია (პლატონი). რუსსო, რაღა თქმა უნდა მათ უპირისპირდება.

¹⁰ სინამდვილეში, პრობლემა სოციალური კონტრაქტიდან, სახემწიფოს და საზოგადოების მოდერნული სეპარაციიდან წარმოიქმნება. ამგვარი გაყოფის ფარგლებში, ადამიანების “გარდაქმნა“ - “გარდმოქმნისგან“ დამოუკიდებლად, ორი სახის, საჯარო (public) და საზოგადოებრივი (common) სიკეთე მიიღება. დეტალური ანალიზით შეიძლება ჩვენება, რომ ეს ორი ერთმანეთთან და მოქალაქის “სიკეთესთან“ წინააღმდეგობაში მოდის ანდა ორივე უნდა “გაქრეს“, ე.ი. შეერთდეს და მოქალაქის კერძო და კონკრეტულ “სიკეთეს“ უნდა მოემსახუროს. სეპარაციის ფარგლებში, სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოების ერთდროული არსებობისას ეს გადაუღალავი წინააღმდეგობაა. ამიტომ, XX საუკუნეში განვითარდა თეორია, რომელიც წინააღმდეგობის დაძლევის იოლი გზით, საერთო სიკეთის არსებობის სრული უარყოფით ცდილობს. ანტიკურ პოლისში (“სახემწიფოში“), ამგვარი გაყოფა არ არსებობს, ადამიანი პოლიტიკურია და მათი ერთიანობა დაწერილ და დაუწერელ კანონმდებლობასთან პოლიტიკურ რეჟიმს (პოლითესას) წარმოადგენს, რომელიც მაშინ არის სამართლიანი თუ მისი და თითოეული მოქალაქის “სიკეთე“ ერთიდაიგივეა, რაც არავითარ წინააღმდეგობას არ ქმნის და ადამიანის ბუნების არანაირ გარდაქმნას არ მოითხოვს, რადგან ადამიანის და სამართლიანი პოლიტიკური რეჟიმის ბუნებრივი მიზნები ისედაც ერთი უნდა იყოს - სიკეთისკენ სწრაფვა. ასეთი რამ, კლასიკოსთა აზრით მხოლოდ შემთხვევით თუ განხორციელდება. მოდერნიზტების მიზანი შემთხვევითობის განკარგვით მოლოდინის თავიდან აცილება და სამართლიანი ცხოვრების ხორცშესხმაა.

¹¹ რველუციის ლეგალიზაცია მაკიაველიდან იწყება.

¹² ადრე პირიქით, ადამიანი პოლიტიკური ბუნებიდან გამომდინარე ესწრაფვოდა და ქმნიდა საზოგადოებას. ახალი “აღმოჩენით“, ბუნება

გაქრა, პოლიტიკა მიიჩქმალა. გაჩნდა კულტურა, რომელშიც ადამიანი კულტივირდება, იზრდება “მცენარესაგან“. აქედან ერთი ნაბიჯია დასკვნამდე, რომ საზოგადოება (ისტორიისა და საერთო ნების სინთეზი) ქმნის ადამიანს. ეს აზრი დაედო საფუძვლად მარქსიზმს და სოციალური მეცნიერების თეორიას, რომლებსაც სჯერათ, რომ მათი აღმოჩენები და რასაც ეფუძნებიან ფიზიკის აღმოჩენების ნაირია. შეიძლება ითქვას, რომ ეს იმის დაჯერებას ეფუძნება, რომ მაშინ, როცა კლასიკოსები “მითებს“ ყვებოდნენ არნახულ ბუნებაზე, განმანათლებლებმა იმოგზაურეს და კოლუმბივით ახალი კონტინენტი (მოდერნული ბუნება) რეალურად აღმოაჩინეს. ხოლო რუსსომ პირველად მომჩინა კრიტიკით, აგრეთვე მომდევნო “მოგზაურებმა“ კრიტიკის გაღრმავებით, ამ მიწაზე უფრო ღრმად შეაღწიეს, რეალური ამბავი ჩამოიტანეს და “მითები“ გააცამტვერეს.

¹³ ეს წინააღმდეგობა, კლასიკოსებისათვის კარგად ნაცნობი დუალიზმის - კონფლიქტი სულსა და სხეულს შორის - “შემკვიდრეა“. იგი ადრე ადამიანის “შიგნით“ მოიაზრებოდა, მაგრამ მოდერნული პროექტი დაეფუძნა დაშვებებს, რომელიც ერთდროულად კლასიკური და ქრისტიანული სულის (სამშვიდნებისა) უარყოფაა. რუსო უსულო ბურჟუას აკრიტიკებს, რომლის “სული“ ანგარებაა, ოღონდ იგივე დაშვების ფარგლებში. იგი დამფუძნებელ – კანონმდებლის სისტემით ჩამოყალიბებულ საერთო ნებასთან ზიარებით, ადამიანის გარეთ, მაკიაველური სულისკვეთებით “სამოქალაქო საზოგადოებაში“, ჯერ კიდევ პოლიტიკის ხარჯზე, აფუძნებს “სულის“ - მორალის და საერთო სიკეთის - “გაჩენა - შექმნისა“ და ამდლების შესაძლებლობას. შედეგად ის, რაც ადრე თანდაყოლილი იყო ახლა შესაძენი გახდა. რაც “შიგნით“ მოიაზრებოდა გარეთ გამოტანილი აღმოჩნდა, ხოლო ამის “მიზეზი“ შემდგომ “აღმოაჩინეს“, ბუნებასა და ცივილიზაციას შორისი კონფლიქტის სახით.

¹⁴ თუმცა, დღეს ცივილიზაციაც კულტურა ხდება. უახლესი განმარტებით (ჰანტინგტონი): “ცივილიზაცია, არის უზენაესი კულტურული თვითმყოფადობა, რომელიც განასხვავებს ადამიანებს სხვა ცოცხალი არსებებისაგან“. ჰანტინგტონი განასხვავებს მხოლოდობით და მრავლობით ცივილიზაციებს. თუ პირველში იგი გულისხმობს განსხვავებას ცივილიზებულ ხალხსა და ბარბაროსებს შორის, მეორეში, გარკვეულ გამაერთიანებელ ხარისხებს, რომლებსაც ჯგუფში გაერთიანებამდე მიეყვართ.

¹⁵ ქსენოფონტეს მიხედვით სოკრატეს ნაირი კაცი სომხებსაც კი შეიძლება, რომ გაუჩნდეთ.

¹⁶ “სამოქალაქო საზოგადოება“ შინაგანად წინააღმდეგობრივი ტერმინია. პირველი პოლისის გაჩენიდან ვიდრე რუსსომდე, აშშ-ს

ჩათვლით, რესპუბლიკებში არსებობდნენ მოქალაქეები, რომელთა ერთობლიობა ქმნიდა ხალხს (პუბლიკას). რესპუბლიკა რადგან ხალხის საქმეა, თითოეული მოქალაქისაც არის. რუსოს თეორიული სწავლება ისეთი “სისტემის” გამოგონებაა, რომელიც მოდერნული “ხალხის” “გამაუმჯობესებელი მოწყობილობის” – სისტემის (კულტურის წინამორბედი - საერთო ნება) შექმნას ისახავდა მიზნად, რომელიც თითოეულ მოქალაქეს გარდაქმნიდა, საერთო სიკეთეზე ორიენტირებულ საზოგადოების მისაღებად. თუ აქამდე შექმნის ვექტორი მოქალაქიდან ხალხისკენაა, ამ მომენტიდან ჩნდება აზროვნების ტენდენცია, რომელიც ვეროპაში უშვებს ღრმა ფესვებს და მისთვის ვექტორი საპირისპიროდაა მიმართული (საზოგადოებიდან ადამიანისკენ), რაც მარქსიზმითა და სოცმეცნიერებით გვირგვინდება, სადაც ადამიანი საზოგადოებრივი ურთიერთობებიდან წარმოიშობა. სოცმეცნიერების გლობალური დომინირების მიუხედავად, ამერიკელი დღესაც ჯერ კიდევ ინდივიდუალისტია, ხოლო ევროპელი, ცხადია “კულტურულია”. ამ ტენდენციამ ხალხი წარმოადგინა და წარმოადგინა (“გადააქცია”) სამოქალაქო საზოგადოებად, ყველაფერი სხვა საქმიანობის წარმართველი პოლიტიკა ხელოვნებიდან მეცნიერებად და კულტურის უბრალო ნაწილად ჩამოაღობორანტა, ადამიანისაგან განუყოფელი ბუნებრივი უფლებები, რომელთა მხოლოდ დეკლარირება შეიძლებოდა “იქცა” ადამიანის უფლებებად, რომელთა ახალ-ახალის შექმნა (ე.ი. გაუქმებაც) შეიძლება შეთანხმებით (უფლებათა კონვენციები), სამართლიანობა შეთანხმებით სამართლად “გადაიქცა”, სამართლიანი სახელმწიფო კი სამართლებრივ სახელმწიფოდ, მოქალაქე დაკნინდა, რადგან ის კი არ ქმნის პუბლიკას, არამედ კულტურა - საზოგადოება ქმნის მას. საერთო ნებას სხვა არასაერთო ნება ძირითადად “ფეხებზე კიდია”. ჯოჯი როცა კისრის მოსატეხად გარბის, რომელიმე ცხოველს მობრუნება ან შეტრიალება, რომ მოუნდეს გადაქელავენ.

¹⁷ «როგორ დაგამთავროთ რევოლუცია», გ. ნოდია, “24 საათი”, 18.10.04., აგრეთვე “the opposition emerges as weak, irresponsible and immature”, G.Nodia, RFE/RL Caucasus Report, Vol. 8, No. 31.

¹⁸ იხ. “კვლევის შედეგები – საქართველოს მოსახლეობის პოლიტიკური შეხედულებები” მ. მუსხელიშვილი, ლ. არუთინოვი, “საკონსტიტუციო – პოლიტიკური რეფორმის პროცესი საქართველოში: პოლიტიკური ელიტა და ხალხის ხმები”, IDEA&CIPDD, თბილისი, 2005, გვ.127-149.

¹⁹ თავისუფალი ბაზარი და თავისუფალი განათლება მათი აზრით უთანასწორობის აჩენს, ვითომ მეცნიერებას ან ხელოვნებას ევალტირებინა ხსნათი ქონდეს.

²⁰ ეთნოცენტრიზმი თავისთავად რაიმე ჩამორჩენას არ განაპირობებს. იაპონიაში რასიზმში გარდამავალი ეთნოცენტრიზმი, სხვა ადამიანადაც არ მიანიათ. იაპონელები და ბევრი სხვა იპონიის წარმატებებს სწორედ ეთნოცენტრიზმს უკავშირებენ. კლასკობმა (სოკრატე) სხვებზე ადრე იცოდნენ ეთნოცენტრიზმის და ღიაობის პრობლემა – განსხვავება სიკეთესა და საკუთარს, ბუნებასა და კონვენციას, სამართლიანსა და კანონიერს შორის. სიკეთესადმი ხსნილი (ღია) იყვნენ, რადგან სიკეთეს ადამიანის ბუნებრივი პოტენციალის სრულქმნილებასთან აკავშირებდნენ. სიკეთეს, რომელიც მათი საკუთრი (“ბერძნული”) არ იყო, საკუთარის (“ბერძნულის”) განსასჯელად იყენებდნენ. ეს არ იყო უზიფათო ამბავი, შინაურებსა (თანამოქალაქეებსა) და ფილოსოფოსებს შორის დაბაბულობას, ზოგჯერ სიკვდილს (სოკრატე) იწვევდა. სიკეთესადმი სწრაფვის დაპირისპირება რაიმე სხვა ერთგულებასთან ცხოვრების გადაუჭრელი პრობლემაა. სიკეთის ჭეშმარიტი შესაძლებლობის დაჯერება და მისადმი სწრაფვა, მისი დაუფლების სურვილი, ადამიანის გაადამიანურება, ამაღლებისათვის ფასდაუდებელია (არადირებულეებრივად ღირებულება). დღეს ითვლება, რომ ჭეშმარიტების არსებობის აღიარება - მართლმორწმუნეობა საშიშია. ისტორია და კულტურა გვასწავლის, რომ წინათ ხალხი ჭკუაზე ვერ იყო, რადგან თავი მართალი ეგონათ და ეს ომებს, მონობას, ქსენოფობიას, რასიზმს და შოკინიზმს იწვევდა. კულტურულ – ღირებულებითი რელატივიზმისა და ღიაობის მიხედვით, მეცდომები კი არ უნდა გამოვასწოროთ და რეალურ სამართლიანობას (სიკეთეს) ვესწრაფოთ, არამედ უნდა ვიფიქროთ რომ მართალი არასდროს არ ვყოფილვართ, არ ვართ და ვერც ვიქნებით.

²¹ ვინაიდან, მათთვის დასავლეთი კულტურაა, ისევე როგორც დასავლური სახელმწიფოები და ერები კულტურებია. დასავლეთი, როგორც ეს მათ ზოგიერთი წიგნიდან, ან ამ წიგნების ზოგიერთი წამკითხველისაგან შეიტყვეს, მხოლოდ და მხოლოდ ის კულტურაა, რომელიც ჩრდილო დასავლეთ ევროპულ ქვეყნებში განვითარდა ბოლო ათასწლეულის განმავლობაში, ან მხოლოდ მოდერნიზმი და პოსტმოდერნიზმი. ქართული კულტურის ჩამორჩენილობას ქართველთათვის დამახასიათებელი ღირებულებების სოციოლოგიური კვლევების საფუძველზე ასაბუთებენ, იმის გამოკვეთით რომ ეს ღირებულებები უმთავრესად ტრადიციულია,

ნაკლებადაა მოდერნისტული და საერთოდ არაა პოსტ-მოდერნისტული, მაშასადამე არაა დასავლური და პლუს ჩამორჩენილია. საინტერესოა, როგორ ახერხებენ იმის დაეწეებას, რომ ყველაფერი ის, სადაც მათ სათნოების შემცველი “ღირებულება” ამოკითხეს და მათი ამგვარი დაჯგუფება ისწავლეს, სწორედ იმას ამტკიცებს, მაგრამ არასწორად, ამასთან მათ ხომ ეს არასწორი სჯერათ, რომ დასავლური ტრადიცია უწყვეტია. ან იმის დაეწეებას, რომ როგორც ეს მათზე ამ მასწავლებლების სწავლებით გამოდის, ასევე არასწორად, მაგრამ მათ ხომ ეს არასწორი სჯერათ, რომ რელიგიიდან გამომდინარეობს ყველაფერი ის, რაც მათ ანგარიშგასაწევად მიაჩნიათ. ამიტომ გონივრულ ტრადიცია უწყვეტი. გამოდის ტრადიციის უწყვეტობა თან ჯერათ და თან არ ჯერათ. ამ წინააღმდეგობას, ისევე, როგორც უამრავ სხვას, რომელშიაც ჩაფლულები არიან, მათთვის რაიმე სერიოზული მნიშვნელობა ვერ ექნება. მათივე რწმენით ჭეშმარიტება ხომ რელატიურია.

²² კანტის გამოკლებით და კანტის შემდეგ.

²³ გლობალიზაცია ხალხის, ერთა და კორპორაციათა მსოფლიო მასშტაბის აჩქარებულად მზარდი ურთიერთდამოკიდებულება, ურთიერთქმედება და ინტეგრაციაა. გამოიყენება ეკონომიკურ, სოციალურ, ტექნოლოგიურ, კულტურულ, ინფორმაციულ და პოლიტიკურ ურთიერთქმედებათა რთული ფენომენის სახელად.

²⁴ ჰაიდეგერთან დაკავშირებით ამას კარგად გრძნობდა მამარდაშვილი, როცა აცხადებდა, რომ იგი იმდენად არაა ფილოსოფოსი, რამდენადაც გერმანელი ფილოსოფოსიაო. იგი ვებერის მიმართულებით მსგავს მინიშნებებს აკეთებდა. მით უმეტეს, რომ დეკარტე და განსაკუთრებით კანტი მისი საყვარელი ფილოსოფოსებია.

²⁵ ტირანია ისეთივე არამეცნიერულია, ე.ი. არაინტელექტუალურია, როგორც სიკეთე ან ბოროტება. მაგრამ სახელის “მეცნიერული” გადარქმევა – გადმორქმევით ბოროტება არ იცვლება. დღეს უკვე ცხადია, რომ ყველა სახის ტირანია: დესპოტიზმი, ავტორიტარიზმი და დიქტატურა იმას ცდილობს, რომ კომუნიზმით დემოკრატია დაირქვას, თანაც საკუთარი ხელისუფლების ლეგიტიმაცია “არჩევნებით” მოახდინოს.

²⁶ მარქსიზმი, რომელმაც გერმანიას და მთელ კაცობრიობას ყოფა უტირა, მარქსმა იმითმე შექმნა, რომ გერმანიას დახმარებოდა რევოლუციის მოწყობაში, რადგან იგი ინგლისს, ამერიკასა და საფრანგეთს ჩამორჩა. ითვლება, რომ კომუნიზმმაც და ფაშიზმმაც ჩაილურის წყალი დალია. მათ აღორძინებას ინტელექტუალები გამოირიცხავენ, რადგან ისტორიული ფაქტების საწინააღმდეგოდ,

სჯერათ სახ. – პოლიტიკური და ინტელექტ. პროგრესის და ისტორიის დინების თეორიების: უკან დაბრუნება, მაგ. დემოკრატიადან ბარბაროსობაში ჩაგარდნა ვერ წარმოუდგენიათ. ვისაც ეს სჯერა, ის მიაჩნია პროგრესის საბუთად, რომ იგივე, რაც გუშინ ვინმე ნიუტონმა მხოლოდ მთელი ცხოვრების თავდაუზოგავი შრომის შედეგად შეიძინა, დღეს იცის მოსწავლე. ნუთუ პროგრესმა და ისტორიამ ცხოვრება მართლაც ასე გააიოლა? კომუნიზმიც და ფაშიზმიც დემოკრატის დროს გაჩნდა და განადგურდა, მაგრამ არის და იქნება (როგორც ბოროტება და არა როგორც სახელი).

²⁷ ინტელექტუალების საყვარელი არგუმენტი, რომ მარქსიზმსა და კომუნიზმის ბოროტებას, ან ჰეგელის, მარქსის, ნიცშეს, ვებერისა და ჰაიდეგერის შეხედულებებსა და კომუნიზმის ან ფაშიზმის ბოროტებას შორის პირდაპირი კავშირი არ არის. მაგ. მათი აზრით, ჰაიდეგერის ნაცისტობა მის ნააზრევ – ნაფიქრალთან პირდაპირ არაა დაკავშირებული, ამიტომ თურმე მხოლოდ ავტობიოგრაფიული დეტალია. პირდაპირი კავშირი ამ მართლაც უდიდესი მოაზროვნეების მემკვიდრეობას და კომუნიზმის ან ფაშიზმის მიერ ჩადენილ ბოროტებათა შორის მართლაც არ არის. ეს ზუსტად იმგვარი კავშირია რაც რუსსოს ფიქსსა, რომ თითოეული ადამიანის ბუნება უნდა გადაკეთდეს და რობესპიერის მიერ ჩადენილ ბოროტებას შორისაა.

²⁸ ამერიკის დამოუკიდებლობის დეკლარაციაში ნათქვამია: “ჩვენ მიგაჩნია, რომ ეს ჭეშმარიტებები ყველასათვის თვალსაჩინოა (თავისთავად ნათელია), რომ ყველა ადამიანი შექმნილია თანასწორად, რომ მათ შემოქმედის მიერ მინიჭებული აქვთ გარკვეული განუყოფელი უფლებები, მათ შორის სიცოცხლის, თავისუფლების და ბედნიერების უფლება, რომ ამ უფლებათა უზრუნველსაყოფად ადამიანები ქმნიან მთავრობას, რომლსაც სამართლიანი უფლებამოსილებები ენიჭება ხალხის თანხმობით...” თომას ჯეფერსონის – დეკლარაციის მთავარი ავტორის თანახმად, ადამიანებმა ამ დოკუმენტში ჩამოყალიბებული პრინციპები უნდა აღიარონ იმ მიზეზის გამო, რომ ეს “ჭეშმარიტებაა”. “თავისთავად ნათელია” და ეფუძნებიან “ბუნებისა და ბუნების ღმერთის” კანონებს. ასე დაფუძნებული ჭეშმარიტება არ შეიძლება თავისთავად ნათელი იყოს ერთ ადგილას (ამერიკაში) და ასეთივე არ იყოს სადმე სხვაგან, ვინაიდან ბუნება ერთია და მოდერნისტი ფილოსოფოსები სწორედ მასზე აფუძნებდნენ “დასავლურ”, ე.ი. უნივერსალურ ჭეშმარიტებებს, აგრეთვე ამერიკას და არა რომელიმე კულტურაზე, ღირებულებებზე ან შეთანხმებაზე (VS ვერო და გაერო უფლებათა კონვენციები).

- ²⁹ ხშირად მემარცხენე განმარტება დიქტომიის ფარგლებში, როგორც მემარჯვენეს საწინააღმდეგო. მემარჯვენეობა: ლიბერალური მთავრობა, მაქსიმალური თავისუფლება, პირადი თავისუფლება/პასუხისმგებლობა და ადგილობრივი მთავრობა და არა თვითმართველობა (self – governance), რასაც საქართველოში შეცდომით ხმარობენ სწორედ მაშინ, როდესაც საუბრობენ ადგილობრივ მთავრობაზე და არა მმართველობაზე.
- ³⁰ როცა, ეკონომიკური, ან ნებისმიერი სხვა თანასწორობა მოითხოვება უფლებრივი თანასწორობის მსგავსად.
- ³¹ ზოგ ქვევით მოყვანილ პუნქტს, იშვიათ გამონაკლისთა გარდა, ასეულობით მილიონი (მგონი მილიარდზე მეტი) მორწმუნეც არ გაიზიარებს. ამ ჩამონათვალს შემდგომში უმთავრესის შესახებ ინტელექტუალის შეხედულებათა ჩამონათვლად, იმ– დ მოვისხენიებთ. მკითხველს ეძლევა შესაძლებლობა საკუთრივ, თავის თავზე შეამოწმოს დღევანდელ “უმთავრესის შესახებ ცოდნაში” კულტურული მსოფლმხედველობის და მემარცხენე იდეების შედარების, აგრეთვე, იმ-ს დანერგვა - გავრცელების დონე. იმ– ში ადგილის უქონლობის გამო დეტალები გამოტოვებულია, ამასთან კომენტარებია გაკეთებული და ზოგი რამ გაზვიადებულია, მხოლოდ ინტელექტუალის შეხედულებათა საფუძველად გამოყენებული იდეების შინაგანი ლოგიკის დასარულამდე მიყვანისა და მათი დოგმატურობის მკაფიოდ წარმოჩენისათვის. დეტალურად ეს ყველაფერი შეუდარებლად უფრო რთულად და “ჭკვიანურად” გამოიყურება.
- ³² მაგ. პლატონს, სოკრატეს და არისტოტელს. მათ იცოდენ, რომ ადამიანური მიზნები იერარქიზირებულია. მაგ. ზომიერება, რადგან გონიერებასთან წილნაყარია, ერთ-ერთ უმაღლეს სათნოებად, ხოლო მაგ. თვითგადარჩენა უმდაბლეს, არაქველ მიზნად ითვლებოდა.
- ³³ წინამორბედ მოდერნისტი ფილოსოფოსებისაგან განსხვავებით, რომლებიც ან “დმერთს ჩუმად კლავენ” ან ღია ათვისტები არიან, ნიცშე ამას უფრო დანანებით აცხადებს, ვიდრე ტრიუმფით.
- ³⁴ მორწმუნესათვის ამის დაჯერება ჯადოქრობის, ადამიანის მიერ (უსასწაულოდ) ცეცხლის ნავთად ან პირიქით, ნავთის ცეცხლად გარდაქმნის დაჯერებას უდრის.
- ³⁵ ქარიზმის რუტინაციისათვის პოზიტიურობის შესანარჩუნებლად მემარცხენე – ინტელექტუალებმა (ადორნო) ფაშიზმს ტოტალიტარიზმი დაარქვეს, მაგრამ ეს ვერ ცვლის და ვერც უარყოფს იმ ფაქტს, რომ ჰიტლერიც და სტალინიც სრულიად აკმაყოფილებენ

ვებერის განმარტებებს ქარიზმატული პიროვნების შესახებ. ბოროტების სახელის გამოცვლით ბოროტება არ იცვლება.

- ³⁶ სეკულარიზაცია ანუ მოდერნიზმი, გაგებული, როგორც სეკულარიზირებული ბიბლიური რწმენა (ჰეგელი) და ქარიზმის რუტინიზაცია - პროტესტანტული წარმოშობის კაპიტალიზმის სული (ვებერი). ორივე მიღებულია დაუშვებელი დაშვების შედეგად. მაგ. ჰეგელი არ უშვებს, რომ სეკულარიზაცია, შეიძლება გაგებულ იქნას არა მხოლოდ ნეგატიურად (რწმენის შეგნებულად დათმობა), არამედ “ოპტიმისტურადაც“, როგორც ბიბლიური წარმოშობის ფიქრების, გრძნობებისა და ჩვეულებების შეგნებული შენარჩუნება. ხოლო ვებერი, არ უშვებს, რადგან სოციალური მეცნიერი არც უნდა უშვებდეს, კალვინისათვის სასწაულის, ანუ გამოცხადების რეალობას. ვებერი, მეცნიერული ნეიტრალობის ცნობილი აპოლოგეტი, რათქმაუნდა, არც იმას უშვებს, ყოველ შემთხვევაში ექსპლიციტურად, რომ კალვინი თაღლითი ან სულთ სნეული იყო!?
- ³⁷ მეცნიერ ისტორიკოსთა ბოლო აღმოჩენების მიხედვით (2006) მეცნიერული ნეიტრალურობით ქვეცნობიერის შემსწავლელი ფროიდი ცოლთან და ცოლისდასთან ერთდროულად ცხოვრობდა.
- ³⁸ წინათ სიკეთე (მადლი, სიქველე, სათნოება) ღირებულების შესატყვისი იყო და აზრს, რომ სიკეთე ომს იწვევს, არ გაიზიარებდენ. ამის გაზიარებას ისტორიის ჰეგელიანური მდინარება და პროგრესი დაჭირდა.
- ³⁹ ამ ქარიზმის გავლენა ძლიერია ზოგიერთ ადგილებში, სადაც მისი რუტინიზაცია გარკვეულ ეთიკას აყალიბებს. ვირი შესაბამისი ღირებულების და მითის შემოქმედია.
- ⁴⁰ მაგ. საბჭოეთთან მეტროლომა რეიგანმა მწვავე კონფლიქტი გამოიწვია, როდესაც სსრკ-ს არამეცნიერულად ბოროტების იმპერია უწოდა. “სწორედ მოაზროვნე და მოსაუბრე“ მემარცხენე – ინტელექტუალებმა, მძვინვარედ გაილაშქრეს ესოდენ არასწორი რიტორიკის წინაღმდეგ, რასაც აქამდე აგრძელებენ. სიტყვა “ბოროტება“ ცხოვრების სხვა, არაამერიკული წესების მიმართ არადიაობად, კულტურულ ამპარტანობის გამოყვადვებად (ე.ი. ვითომ მან და ამერიკამ იციან სიკეთე რა არის), აგრეთვე იმათ მიმართ სიძულვილის გამოვლინებად ჩაუთვალეს, ვინც ამერიკის გზას არ იზიარებს და სხვა გზა აურჩევია. იგივე ოპონენტები პროტესტის გარეშე ხვდებოდნენ მის განცხადებებს, რომ ამერიკას და სსრკ “განსხვავებული ღირებულებები გააჩნიათ“. განსხვავებაში რეიგანი იგივე ბოროტებას გულისხმობდა. სიკეთე/ბოროტების დაპირისპირება მოლაპარაკების თემად არ გამოდგება, რადგან ომს იწვევს. ხოლო, მემარცხენეების სიმპათია სსრკ–ს თუ არ ეკუთნოდა

ცალსახად, მასთან მშვიდობიანი თანაცხოვრება ნამდვილად უნდოდათ. ეს იმის მაგალითიცაა, თუ რა შეიძლება იყოს საერთო ნიციშესა და მემარცხენეებს შორის. როგორც ვხედავთ, სწორი ენა “სიკეთისა და ბოროტების მიღმაა” (ნიცშე).

⁴¹ პოლიტმეცნიერება ადამიანებს ისევე უნდა დააკვირდეს, როგორც ატომებს ან ვირთხებს. ატომები გადაწყვეტილებებს არ ღებულობენ. გვრჩება ვირთხები. ემპირიულად, ვირთხების გადაწყვეტილებები შეუდარებლად უფრო მარტივი მოჩანს, ვიდრე ადამიანის, მაგრამ მარტივი ხომ რთულის გასაღებია (მეცნიერებაში). ვირთხები არ საუბრობენ. შეიძლება დაეუშვათ ჰიპოთეზა, რომ სათქმელი არ გააჩნიათ. II ვარიანტის დაშვება, რომ ვირთხები იმ მიზეზით არ საუბრობენ, რამ ადამიანისაგან განსხვავებით მათ შინაგანი ბუნება არ გააჩნიათ, გართულებულია. ეს დაშვება იჩ-ს I პუნქტთან, ე.ი. მოდერნიზმთან, კულტურა - ისტორიის ევოლუციის და პროგრესის მსოფლმხედველობასთან წინააღმდეგობას იწვევს.

⁴² პოზიტიური იქნება, თუ სოციოლოგიების და ეკონომისტების ძალისხმევით, კეთილდღეობა პოზიტიურდღეობით შეიცვლება. იჩ - ში, “კარგი” - პოზიტიურით, “საშინელება” - ნეგატიურით, ხოლო “ძველი, ბნელი” - ნაკლებად პროგრესულითაა შეცვლილი.

⁴³ მცირე პოლიტიკა - policy.

საზოგადოების კვლევის ცენტრი

საზოგადოების კვლევის ცენტრი არის არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც უკვე 10 წელზე მეტია აწარმოებს დამოუკიდებელ კვლევით და საზოგადოებრივ საქმიანობას. ცენტრის ინტერესების ფოკუსში არის საქართველოს პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციის პოლიტიკური და სოციო-ეკონომიკური ასპექტები. ცენტრი პირველ რიგში მიმართულია საქართველოში მიმდინარე დემოკრატიზაციის პროცესების კვლევაზე და მათ მხარდაჭერაზე.

საზოგადოების კვლევის ცენტრის მიერ განვილი წლებში განხორციელდა მრავალი პროექტი, მომზადდა და გამოიცა წიგნები, ბროშურები, ჟურნალები და ცალკეული სტატიები. ამჟამად ცენტრის თანამშრომლები (გია ჟორჟოლიანი, მარინა მუსხელიშვილი, თამარ ბერეკაშვილი) კითხულობენ ლექციებს უნივერსიტეტებში და მთავარ პრიორიტეტად ახალგაზრდობის განათლებას ისახავენ.

საზოგადოების კვლევის ცენტრის მისამართი:
გ.წერეთლის ქ. 3.
ტელ/ფაქსი: 233875
ელ. ფოსტა: cssge@caucasus.net

ჟან ჟორესის ფონდი (Fondation Jean-Jaurès)

ჟან ჟორესის ფონდი ოფიციალურად დაფუძნდა 1992 წლის 21 თებერვალს პრემიერ-მინისტრის დეკრეტის საფუძველზე. ეს არის პოლიტიკური ფონდი, რომელიც მიზნად ისახავს ხელი შეუწყოს მუშათა მოძრაობისა და საერთაშორისო სოციალიზმის კვლევას, დემოკრატიული და ჰუმანური იდეების მხარდაჭერას კვლევების და დებატების მეშვეობით, პლურალიზმის, პოლიტიკური კონკურენციისა და დემოკრატიის გავრცელებას მსოფლიოში.

ვებ. საიტი: <http://www.jean-jaures.org/>